

Nuna tamakkerlugu pilersaarut siunissami atornerluis- nermut katsorsaasarneq pillugu siunnersuut

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, UPA 2015

Imarisai

Siulequt.....	3
1. Eqikkaaneq.....	5
2. Suliap tunuliaqutaa.....	14
2.1. Nassuiaammi pingaarnertut paasineqartut.....	14
3. Pitsaaliuineq	18
3.1. Atornerluinermut tunngasunut attuumassuteqarluinnartut inatsisiliorfigineqarnerat.....	19
3.2. Pilersaarutit	20
4. Atornerluinermik katsorsaaneq – ersarissiq aamma ”bestpractise”	21
4.1. Katsorsaanissamik neqeroorutip pilersaarusiulinginnerani atornerluinerup qulaajarneqarnera suussusersiinerlu	22
4.2. Eqqarsartaatsimut tunngasuni katsorsaariaatsit.....	23
4.3. Ikorfartoqatigiit	26
4.4. Imminut ikiornermi atortussat	27
4.5. Imigassamik atornerluinermi silattorsartitsineq kingunerluutinullu katsorsartinneq	27
4.6. Imigassamik atornerluisunik nakorsaasersuilluni katsorsaaneq	27
4.7. Katsorsartinnerup nanginnera.....	28
4.8. Atornerluisunik katsorsaaneq atornerluisup isaanit isigalugu	28
4.9. Atornerluisup neqeroorutillu imminnut tulluartuunissaat	28
4.10. Katsorsartinnerup qanoq sunniuteqartigineranut katsorsaasup pingaaruteqarnera	30
4.11. Katsorsaanerup aaqqissuussaanaera	31
4.12. Ilinniartitaanerup aqutsinerullu sunniutai.....	31
5. Katsorsaanissamik maanna neqeroorutit aamma katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsisussatut naatsorsuutigisat	33
5.1. Katsorsartinnissamik maanna neqeroorutit.....	33
5.2. Nakorsaasersuilluni katsorsaanissamik neqeroorummik atuineq.....	33
5.3. Katsorsaavik Nuuk-mi katsorsaanissamik neqeroorummik atuineq	34
5.4. Katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsisutut naatsorsuutigineqartut.....	35
6. Atornerluinermik katsorsaanissamik siunissami neqeroorutissamut ilaasussat ingerlanissaalu.....	38
6.1. Atornerluinermik katsorsaanermit ingerlaasiugajuttoq	39
6.2. Katsorsaanerit ilusissaat tamatumanilu alloriartarnissat.....	40
6.3. Paasissutissiinermit iliuutsit.....	41
6.4. Katsorsaasarnermut isaariaq – Atornerluisut Pingaarnertut Attavii aqqutigalugit.....	42
6.5. Katsorsartinnissamut innersuussisarneq.....	42
6.6. Katsorsaaviit – innersuussineq katsorsaanerlu	44

6.7. Katsorsarneqarnissamik neqeroorut	44
6.8 Ullivittut neqeroorutip imarisai	45
6.9. Silattorsartitsineq kingunerluutinillu katsorsaaneq kiisalu imigassamik atornerluisuunermi tapertaasumik nakorsaasersuilluni katsorsaaneq	46
6.10. Immikkut pisariaqartitsisunut neqeroorutit.....	46
6.10.1. Meeqqat, inuusuttut	46
6.10.2. Atornerluisut annertuumik tarnimikkut nappaateqartut.....	47
6.10.3. Ullivittut neqeroorut perorsaanikkut akuliunermik tapertalerlugu	47
6.11. Katsorsarneqarnermik nangitsineq, Ikorfartoqatigiit aamma kommuninit namminersortunilluunniit neqeroorutit allat	48
6.11.1 Katsorsarneqarnermik nangitsineq	48
6.11.2. Ikorfartoqatigiit tapersersoqatigiillu	48
6.11.3. Kommunit neqeroorutaat allat.....	48
6.12. Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik	49
6.12.1. Atornerluinermik Ilisimasanik Katersiviup aaqqissuussaana	51
6.13. Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffik	51
6.14 Atuutilersitsineq	51
6.14.1 Atuutilersitsinermi akornutaasinnaasutut naatsorsuutigineqartut	52
6.15. Katsorsaanermik neqeroorutip ilaanut pilersaarutit.....	53
7. Ilinniartitsinermi iliuitsit	57
7.1. Ilinniartitaanerup katitigaanera.....	57
7.2. Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik ilinniartitsineq.....	58
7.3. Atornerluisunut siunnersortit tunngaviusumik ilinniartitaanerat.....	58
7.4. Tunngaviusumik ilinniarneq uigullugu ilinniaqqinneq.....	58
7.5. Atornerluisunut siunnersortitut ilinniarnerup uigoqqinnera	59
7.6. Qamaniittuutinik imaajaaneq.....	60
7.7. Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisut ilinniarnerup bacheloritut ilinniarnernut ilanngunneqarnissaa	60
7.8. Ilinniartitaanermi iliuitsit piviusunngortinnissaannut nangeqqinneqarnissaannullu pilersaarut	60
7.10. Ilinniartitsinermi iliusissanut pilersaarut	61
8. Piffissaliussatut pilersaarut aningaasaqarniarnerlu	62
8.1. Atornerluinerup annikinneruneratigut iluanaarutissanut sunniisumik.....	62
8.1.1 Atornerluisut pingasoriaammik amerlanerusunik kommuninit ikiuutisarpur	62
8.2 Atornerluinermik katsorsaanermut qanoq amerlatigisut ullumikkut atortarpavut.....	63
8.3. Atornerluinermut akeqanngitsumik katsorsaanissamut piffissaliussassatut pilersaarut.....	63
8.4. Atornerluinermut akeqanngitsumik katsorsaanerup atuutilersinneqarneratigut aningaasat pisariaqartitat	66
8.5. Naggataarutaasumik oqaaseqaatit.....	71

Siulequt

Naalakkersuisut 2013-imi ukiakkut peqquneqarput: *UKA 2014-imi siunissami atonerluinermut katsorsartinnissamut neqeroorutit pillugit pilersaarummik Naalakkersuisut saqqummiusseqqullugit, taamaaliornikkut taakku AIS 2015-imit ilanngunneqarsinnaaqqullugit. 2014-imi ukiakkut qinersisoqarnera pissutigalugu pilersaarutit saqqummiunnissaa ukiup affaanik kinguartinneqarpoq.*

”Nuna tamakkerlugu pilersaarut siunissami atonerluinermut katsorsaasarneq pillugu siunnersuut”-mi allaaserineqarput imigassamik ikiaroorartumillu atonerluisunut aamma aningaasanoorajuttunut katsorsarneqarnissamik neqeroorutit ilisimatusarnikkut paasisanik tungaveqartut ataqatigiissakkallu. ”Atonerluinermik katsorsaaneq, pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnullu iluaqatigiumaagassai” pillugit nassuiaatit UPA 2014-imi saqqummiunneqartup pilersaarutit pissusissamisoortumik nanginneraa.

Nassuiaammi tassani ersarippoq atonerluinermik katsorsaaneq inuiaqatigiinnut akilersinnaasoq. Atonerluineq inuiaqatigiinnut akisoqaaq, tamatumani eqqarsaatigalugit sumiginnaasarneq, meeqqanik angerlarsimaffiup avataanut inissiisarneq, siusinaartumik utoqqalinersiutit, inunnik isumaginninnikkut aningaasartuutit, ilinniagaqanngitsoortarneq suliffeqannginnerlu, sulinikkut iluanaarutissaagaluanik annaasaqarneq, nakuuserneq, pinerlunneq, ajunaarnerillu.

Pilersaarut suleqatigiinnissamik isumaqatigiissummi anguniakkanik eqquutsitsivoq, tassalu atonerluisut akeqanngitsumik katsorsarneqarnissaannik kiisalu Kalaallit Nunaanni nappaat sugaluarpalluunniit apeqqutaatinnagu tamanut assigiissumik katsorsarneqarsinnaanermik inuiaqatigiinnut atugassaqartitsinissaq.

Pilersaarut qanimut isiginiarneqassaaq Naalakkersuisut sioqqutsilluni pensionisiaqarnermut aqqqissuusseqqinnerannut aammalu suliffissaqartitsiniarnermi aqqqissuusseqqinnerannut minnerunngitsumillu suliffissaaleqisut immikkoortut 2 aamma 3-miittut sulisinnaalernissaat anguniarlugu suliaannut. Naalakkersuisut suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutaanni anguniakkatut pingaarutilittut inissisimavoq ilaqutariit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut ikiorneqassasut suliffissaaleqinerlu annikillisinneqassasooq nunarpullu ilinniarluarsimasunik imminut pilersulissasooq.

Atonerluisunut ataasiakkaanut ilaqutariillu ataasiakkaat pisariaqartitaannut naleqqussakkanik arlariinnik pilersaarummi neqerooruteqartoqarpoq, tamannalu isumaqarpoq atonerluisunut katsorsartinnissamut assigiinngisitaartunik siumullu isiginninnerusunik siunissami neqerooruteqarsinnaalissasugut. Neqeroorutit katsorsartereernerup kingorna nangitsinissamik ilaqartut, pisariaqarfiisigullu peqqinnissaqarfimmit imaluunniit najukkami kommunimit neqeroorutitut ataqatigiissaarneqarsinnaasut. Atonerluinermik katsorsaaneq iluatsissappat Namminersorlutik Oqartussat kommunillu akornanni suleqatigiittoqarnissaa pisariaqarpoq. Pilersaarut 2016-imi ilaqutariit katsorsartinnissaannik meeqqanik inuusuttunillu atonerluinermut katsorsaasarnermik ilalorneqassaaq.

Pilersaarut atuutsikkiartorneqassaaq kommunimi ataatsimi aallartilluni, taamatut neqeroorut annertutigisumik allanngortinneqarpat pisariaqarpoq nalilersorneqarnissaa nuna tamakkerlugu atuutilinnginnerani. Tamanna aningaasaliissutissanut sunniuteqarsinnaammat.

Pilersaarut suli aningaasalersorneqanngimmat siunnersuutitut saqqummiunneqarpoq. 2016-imi Aningaasanut inatsisissatut siunnersuutit ukiamut oqaluserineqarnissaanut atatillugu siunnersuutitut allanut naleqqiullugu pingaarnersiulluni tulleriarinissaq pisariaqassaaq soorluttaaq atonerluinermik

katsorsaasarnermut aningaasaliissutit ullumikkut pioreersut pilersaarutip aningaasalersornissaanut ilanngunneqarumaartut.

Pingaarpog eqqaamassallugu atornerluisut amerlanerit atornerluinerminnik aniguinissaannik ikiorneqarpata inuiaqatigiinni sutigut tamatigut iluaqutaassaaq. Neriutigaara inuiaqatigiinni susassaqtut tamarmik atornerluineq akiorniarlugu pilersaarummi iliuusissat ilaannut aningaasaleeqataajumassasut. Ersersinneqartut aningaasaliinerit uterumaarput naleqarnerungaalerlutik.

Neriuppunga pilersaarut ilalerluarneqarumaartoq.

Martha Lund Olsen

Peqqissutsimut Naalakkersuisoq

1. Eqikkaaneq

Naalakkersuisut 2013-imi ukiakkut Inatsisartunit peqquneqarput: *UPA 2014-imut atornerluinermut katsorsartinnissamut pisariaqartitsineq pillugu misissueqqissaarnissamik aamma inuiaqatigiinnut akeqanngitsumik atornerluinermut katsorsartinnissamik neqeroorutip atuutsinneqalernerata inuiaqatigiinnut iluanaarutaaneramik misissueqqissaarnissamik, kiisalu UKA 2014-imi siunissami atornerluinermut katsorsartinnissamut neqeroorutip pillugit pilersaarummik Naalakkersuisut saqqummiusseqqullugit, taamaaliornikkut taakku AIS 2015-imut ilanngunneqarsinnaaqqullugit.*

Suliap aallaqqaataa naammassineqarpoq nassuiaasiornikkut "Atornerluisunik katsorsaaneq, pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnullu iluaqutitariumaagassai", pilersaarummilu matumani atornerluisunik katsorsaanerami siunissami neqeroorutissanut siunnersuut nassuiarneqarpoq.

Pilersaarummi anguniagaapput atornerluinerami ajornartorsiutit sapinngisamik siusissukkat paasineqartarnissaat, aammalu atornerluisuusup qanigisaasalu piaartumik ikiorneqartarnissaat. Inuiaqatigiinni pisariaqartinneqarput:

- Inuttut atukkat kingornussat ajortut qaangersinnaaneri.
- Atornerluisuusutut katsorsartereernerup kingorna katsorsartinnerup sunniutaata attattuarneqarnissaa.
- Atornerluisuusimasup sulilernissaa aamma/imaluunniit ilinniagaqarnissaa, taamaalilluni inuiaqatigiinni ineriartornermi sulinikkut aningaasaqarnikkullu ilapittuutaalluni.

Pilersaarummut piffissaliusaaq

Iliuuseqarnissat pilersaarutip ukiuani siullermi sakkortussapput, tassa Atornerluinermik IIsimasanik Katersivik pilersinneqartussaamat, ilinniagaqartitsinikkut annertuumik iliuuseqartoqartussaamat, aammalu pilersaarutip ukiuini siullerni pingasuni kommunini tamani Atornerluisunut Katsorsaaviit pilersinneqartussaallutik. Tamatuma kingorna pilersaarutip ukiuisa sisamaat ingerlatsinermut pingaarnerusutut atorneqassaaq, tamatumalu kingorna iliuuseq tamakkiisoq pilersaarutip ukiuisa tallimaata naajartornerani nalilersorneqassaaq. Naatsorsuutigineqarpoq atornerluisuusunik katsorsaaneq ukiuni siullerni tallimani annertunerpaajussasoq, tamatumalu kingorna appariumaartoq, taamaattumillu pisariaqartitsineq pilersaarutip ukiuisa arfernanni annikinnerulissasoq, taamaalilluni atornerluisunut katsorsaaviit sulisui ikilisaaffigineqarsinnaassallutik, immaqalu amerlassusaat ikilineqarlutik, katsorsaavinnit allaniit Atornerluinermillu IIsimasanik Katersivimmiit tikinneqartarnissamik taarserlugit.

Pilersaarut sioqqullugu sulineq

Pilersaarummi ilaatigut tunngavigineqarpoq "Atornerluisunik katsorsaaneq, pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnullu iluaqutitariumaagassai" pillugit nassuiaat, Naalakkersuisunit UPA 2014-imi saqqummiunneqartoq. Nassuiaammi isiginiarneqarput atornerluiffiusut annertunersaat, tassaasut: imigassaq, ikiaroorntoq hash aamma aningaasanoorluni pinnguaatinik pinngitsuuisinnaajunnaarsimaneq (ludomani), aamma kikkut atornerluisuunersut, atornerluinerup kingunerisartagai, atornerluisunik katsorsaanissamik pisariaqartitsineq, atornerluinerullu kingunerisaanik inuiaqatigiit aningaasaqarniarnerannut sunniutai. Nassuiaat tamaat isigalugu erserpoq *anguniagaqarluni iliuuseqarneq annertuumik iluanaarutissartaqartoq, Nunatsinni aanngajaarniutinik atornerluinermik*

annikillisitsinnaasunik. Inuiaqatigiinnut iluanaarutissat annertupput, inunnut ataasiakkaanut ukiut inuuffigisassat amerlinerisigut, peqqissutsip inuunerullu naleqassusaata pitsaanerulernerisigut kiisalu inuttut atukkatigut kingornussat anigorneqarnerisigut peqqissutsikkullu inuttut naligiingissutsip annikillisinneqarneratigut (Kapitali 2 takujuk).

Aningaasaqarnikkut naatsorsuutit "Atornerluisunik katsorsaaneq, pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnullu iluaqutitariumaagassai" pillugu kisitsisit amerlanertigut nunanit allanit pimmeta uani ilanngullugu Danmarki taava 2015-imi upernaakkut sulissutigineqarpoq kalaallit kisitsisaat aallaavigalugit aalajangiinissamut tungaviusussat allaaserissallugit siunissami suliniutit pitsanngorsarnissaannut.

Pitsaaliuinermi iliuutsit

Atornerluinerup pitsaaliorneqarnissaa pingaarteqarpoq. Iliuseqarfigisassaq taanna Inuunerittami pingaartinneqartut ilagaat. Imigassamut tunngatillugu iliuusissatut pilersaarut aallartinneqareerpoq, ikiaroorntorli aningaasanoorlunilu pinguaatinik pinngitsuuisinnaajunnaarsimaneq suli iliuuseqarfigineqanngillat. Inatsisinut tunngatillugu imigassaq pillugu inatsisip iluarsartuunneqarnissaa pilersaarutaavoq. Pilersaarummi tassani aammattaaq atornerluisuunermt tunngatillugu inatsisiliortoqarnissaa, aqqusinikkut angallannermi inatsisip akitsuusersueriaatsillu iluarsartuunneqarnissaat siunertaapput. Aqqusinikkut angallannermi inatsisip iluarsartuunneqarneratigut siunertaavoq qamutunik motoorilinnik ingerlatsisinnaanermik sunniisunik aak akoqartillugu qamutunik motoorilinnik ingerlatsinermi ersarissunik maleruagassiornissaaq. Akitsuusersueriaatsimut tunngatillugu kissaataavoq imigassat akitsuutaasa akit ineriartornerannut naapertuunnissaat. Pilersaarummi siunnersuutigineqartut:

- Imigassamut tunngasuni pitsaaliuineq ingerlaqqissaaq "Kalaallit Nunaanni imigassamut tunngasut iliuuseqarfigineqarnissaannut pilersaarut 2013-2019" aallaavigalugu.
- 2014/15-imi ikiaroorntoq hashi pillugu iliuuseqarnissamut pilersaarut suliarineqassasoq aningaasanoorajuttuunermullu tunngatillugu 2015-imi.
- Imigassaq pillugu inatsisip iluarsartuunneqarnissaa WHO'p innersuussutai tamatumunnga attuumassuteqartut ilanngullugit, UKA 2015-imi periarfissamiluunniit qaninnermi saqqummiunneqassaaq.
- Atornerluisuunerup inatsisiliuuffiginera tamatumunngalu tunngasuni maleruagassat UKA 2016-imi periarfissamiluunniit qaninnermi saqqummiunneqassapput.
- Nunatsinni aqqusinikkut angallannermi inatsit iluarsartuunneqassaaq imaasillugu, ikiaroorntumik stoffillu sianissutsimik sunniisartut allat aap akoqarneranik screenerilluni misissuisinnaanerup aam-malu haship akuerineqanngilluinnarnissaata atuutilersinneqarnissaat innersuussutigineqarpoq Folketingimut ilimagineqartutut 2016-imi '17-amiluunniit saqqummiunneqarnissaat siunertaralugu.
- Akitsuusersueriaatsip allanngortinneqarnissaanut atatillugu innersuussutigineqarpoq, imigassat akitsuutaasa akit nalinginnaasumik ineriartornerat malilissagaat (Kapitali 3).

Maanna neqeroorutaasut katsorsarneqarnissamillu pisariaqartitsineq

Katsorsartinnissamik maanna neqeroorutit pisariaqartitsinerup qanoq annertutiginera qanorlu pisariaqassusaa malinngilaat, assersuutigalugulu soorlu meeqqat, inuusuttut tarnimikkullu nappaatillit katsorsarneqarnissamik ullumikkut neqeroorfigineqarsinnaanngillat pingaarnersiunermi ilaatinneqarsimangimmata. Atornerluisuunermt katsorsartikkusuttut amerliartorput. 2013-imi 271-it katsorsartissimapput ukiumi siuliani 182-iusimallutik. Atornerluisuusut katsorsarneqartut sivisuumik atornerluisuukkajupput amerlaqisullu arlariissillugit atornerluisuullutik. Amerlanerpaartaat atornerluisuuffiusumi peroriartorsimapput ilaqutaqartarlutillu atornerluisuusunik. Inuttut atukkatigut ki-

ngornussat ajortut ingerlateqqinneqartarput, tassa katsorsartittut amerlaqisut angerlarsimaffimmini meerartaqartarmata imaluunniit meeraqartarlutik angerlarsimaffiup avataanut inissinneqarsimasunik (Kapitali 5).

Katsorsartinnissamut siunissami neqeroorutaasussat

Katsorsaasarnermi assigiinngitsunik ukiullit katsorsarneqartariaqartullu katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsineri assigiinngitsut isumagineqartassapput, imarissavaallu *ilitsersuineq, qaammarsaaneq, kaammattuineq, innersuussineq, orniguttarluni katsorsartinneq, ullivinni katsorsartinneq aammalu eqimattanut immikkut ittunut neqeroorutit*. Akeqanngitsumik neqerooruteqalernikkut naatsorsuutigineqarpoq katsorsartikkusuttut amerlassaqisut. Annertunerpaajunngitsumik nukissanik atugassaqartitaanermi ilaqutaasunik katsorsaaneq salliutinneqassaaq pilersaarutip tamakkiisumik atuutilersinneqarnissaata tungaanut.

Atornerluinermik ilisimasalik Katersivik katsorsaariaatsimi pingaarnepaajuvoq, katsorsaanerullu ataqatigiissaarnissaanut, ilitsersuinermut, paasissutissiisarnermut, nakkutilliinermut ilinniartitaanermullu akisussaasuvoq, kiisalu paasissutissanik aaqqissuussamik katersinermut, piviusunngortitsinermut iliutsillu sunniutaata nalilersorneqarneranut qitiulluni. Paasiniaaneq, kaammattuineq katsorsartinnissamullu innersuussineq Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinit (APA) isumagineqassaaq kommunini peqqinnissaqarfimmilu, misissuinerli Atornerluisunut Katsorsaavinni pisassaaq, katsorsaanerlu katsorsaavinni imaluunniit ullormut orniguttarnikkut pisassalluni, soorlu ullumikkut taama ingerlasoq. Kommunini tamani katsorsaavinnik pilersitsisoqassaaq Atornerluisunut siunnersortinik sulisoqartunik.

Imigassamik atornerluisunik katsorsaaneq peqqinnissaqarfimmi silattorsiinermik kingunerluutinillu nakorsaaneramik aallarnerneqarsinnaavoq. Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinut piffissaliisoqassaaq "qulaajaalluni oqaloqatigiinnermik" taagorneqartumut, tamatumanilu pingaarnertut sammineqartussat 7-iupput, tassaasut: Timikkut peqqinneq, sulisinnaassuseq, imigassamik atornerluineq, aanngajaarniutinik atornerluineq, pinerlunniartarneq, inuttut ilaqutariinnilu akuuneq aamma tarnikkut peqqissuseq. Ajornartorsiuteqartoqarpat qanoq annertutiginerat katsorsartinnissamillu pisariaqartitsineq nalilersorneqassapput, taava kommuni aamma/imaluunniit peqqinnissaqarfik iliuusissatut pilersarusiussapput. Tamatuma saniatigut innersuussineq sioqqullugu katsorsartereernerup kingornata ingerlanissaa pilersarusiorneqassaaq. Katsorsartinnissamikneqeroorfigineqarnissamut innersuussisoqartassaaq qulaajaalluni oqaloqatiginninneq aallaavigalugu.

Katsorsaaneq peqqinnissaqarfimmit isumagineqartartut allat assigalugit "steppedcare model" (tassa tulleriinnilersukkamik iliuuseqarneq) naapertorlugu aaqqissuunneqartarpoq, tassalu katsorsaaneq/nakorsarneqarneq sapinngisamik minnerpaamik kalluisuulluni, taamaattorli sunniuteqarnerpaamik – innuttaasullu najugaanut sapinngisamik qaninnerpaami isumagineqartarluni. Iliuuseqarneq ilisimasalik tunngaveqarpoq ilisimatusarnikkullu suut sunniuteqartarnerinik maanna ilisimasat aallaavigalugit allaaserineqarluni (Kapitali 4). Katsorsaasnermi tulleriiaarinissat pilersinneqartussat tassaapput:

1. neqeroorut pillugu paasissutissiineq,
2. imminut ikiornissamut atortussat – annertuumik atuisunut,
3. kaammattuilluni oqaloqatiginninneq – atornerluisuusunut tamanut, katsorsartilerneq sioqqullugu, atornerluisullu ilaannut neqeroorutitut kisiartaasutut,

4. orniguttarluni katsorsarneqarneq imaluunniit sivikitsukkuutaamik katsorsarneqarneq sap.ak. ataatsimik sivirususeqartartumik najukkanut angalallutik orniguttartut katsorsaanerisigut – atonerluisunut inuttut ingerlalluartunut, tamatumani trin 3 naammanngippat, aammalu annertunerusumik atonerluisuusunut, tamatuminnga kissaateqartunut,
5. ullivimmi katsorsartinnissamik neqeroorut najukkamut nunalluunniit immikkoortuanut angalallutik katsorsaajartortartunit imaluunniit Nuummi – atonerluisunut imaannaanngitsunik pisariaqartitsisunut, katsorsarneqarnermillu nalaanni ilinniarsimasunit tapersersorneqarnissamik pisariaqartitsisunut,
6. ullivittut neqeroorut, isumaginnikkut/perorsaanikkut neqeroorummik tapertalerlugu – ass. naartusunut atonerluisuusunut ilaqutariinni atonerluisuusuni peroriartorsimasunut, katsorsartinnermik nalaani perorsaanikkut allatulluunniit ilinniarsimasunit tapersersorneqarluni,
7. meeqqanut, inuusuttunut tarnimikkullu napparsimasunut neqeroorutit immikkut aqqissukat.

Trin 1,2,3,4 aamma 7 ullumikkut piunngillat pilersinneqassallutilli. Trin 5 Katsorsaavik Nuuk-mit ullumikkut neqeroorutaasumut naapertuuppoq, taavalu trin 6 peqqinnissaqarfimmi nutaatut ullumikkut ingerlanneqarluni. Atonerluinnermik Ilisimasanik Katersivik sulii ullumikkut piunngilaq.

Pilersaarummi siunnersuutaapput (Kapitali 6):

Kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerat

Katsorsaanerup iluatsilluarnepaajunissaa angujumallugu katsorsaanerme iliuutsit aamma inunnik isumaginninnermi peqqinnissaqarfimmi iliuutsit akulerutsinneqarnissaat pisariaqarlunnarpoq.

- Kommunit peqatigalugit pisussaaffiliisumik suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutissat soorlu ataatsimut anguniagassat suliniutillu ataqatigiit isumaqatigiinniutigineqassapput .
- Peqqinnissaqarfik peqatigalugu pisussaaffiliisumik suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutissat isumaqatigiinniutigineqassapput.

Katsorsaaneq tamatumani periarfissat qaammarsaatigineqarnerat

Aanngajaarniutit pillugit qaammarsaaneq Paarisamit nalinginnaasumik isumagineqarpoq. Pilersaarummut tunngatillugu qaammarsaaniutissat makkununga tunngasuussapput:

- Katsorsartinnissamut periarfissat
- Atonerluisuuneq nalinginnaasorujussuuvoq inuttullu atugarliortunut tunngasuinnaani
- Katsorsartinneq peqqissutisimut ersiutaavoq
- Atonerluisuunermut katsorsartinneq iluaqutaavoq
- Oqarasuaatikkut saaffiusinnaasoq "Tassa" Atonerluinnermik Ilisimasanik Katersivimmi pilersinneqassaaq atonerluineq katsorsarneqartarneralu pillugit ulluunerani ullut tamaasa saaffiusinnaasoq.

Atonerluisuunerup tamatigoorluinnartumik qulaajarneqarnera

Atonerluisuusup katsorsarneqarnissamik pisariaqartitaasa tamakkiisumik isigisinnalernissaannut qulaajaanissaq pisariaqarpoq

- Atonerluisuusut tamarmik tamatigoorluinnartumik eqqortunik sakkoqarluni atonerluisuunermikkut qulaajaaffigineqartassapput katsorsartinnissamut innersuussinnginnermi.

Katsorsartereernerup aqqissuulluakkamik nanginnera

Katsorsartereernerup nanginnera inunnik allanik avatangiiseqalernikkut katsorsartinnerullu sunniutaata ikorfartorneqarnera katsorsartinnerup ingerlarnata ilaatut isigisariaqarpoq. Neqeroorut

aaqqissuulluagaasariaqarpoq atuisullu pisariaqartitai naapertorlugit aaqqissornerqarluni, soorlu assersuutigalugu AA, eqimattalluunniit allat imaluunniit nangitsinerit najukkami ilaqtariinnutsullissivinni assigisaanniluunniit.

- Kommunit aaqqissuulluakkamik nangitsinissanut najoqqutassiussapput aaqqissuussillutillu Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik suleqatigalugu peqataatillugulu.
- Atornerluisut tamarmik aaqqissuulluakkamik nangitsinissaannut pilersarusiuunneqassapput. Pilersaarut taanna sananeqariissaaq atornerluinermut katsorsartinnissamut innersuussisoqannginnerani.

Iliuusissatut pilersaarutit

- Atornerluisut pisariaqartitsisut tamarmik isumaginninnermut tunngatillugu iliuusissatut pilersarusiuunneqassapput atornerluinerup qulaajarneqarnerani paasineqartunit minnerpaamik ilaqartussanik. Iliuusissatut pilersaarutit ilitsersuutitassaakommunit Atornerluisunik Ilisimasanik Katersivik suleqatigalugu suliarineqassapput. Kommunit iliuusissatut pilersaarutaat sananeqariissaaq atornerluinermut katsorsartinnissamut innersuussisoqannginnerani.
- Atornerluisut pisariaqartitsisut tamarmik atornerluinermut attuumassuteqartumik imaluunniit katsorsarneqarnermut pingaaruteqartumik peqqinnissamut tunngatillugu paasiniaaffigisariaqartut nakorsartariaqartullu paasiniaanissamut katsorsarneqarnissamullu pilersarusiuunneqassapput. Pilersaarut taanna atornerluisutut katsorsarneqalinnginnermi sananeqareersimassaaq.
- Atornerluisut peqqinnissaqarfimmi nakorsarneqarnissaannut innersuussinissamut najoqqutassat erngertumik nakorsarneqarnissamik pisariaqartitsinermik pingaartitsisut Peqqissutsimut Pitsaaliuinernullu Aqutsisoqarfimmit suliarineqassapput.
- Katsorsaanermi najoqqutassat peqqinnissaqarfiup pineqartumi najoqqutassiai malippai.

Ikorfartoqatigiinnermi atortussat

Ikorfartoqatigiinnermi atortussat eqqortumik atoraanni atornerluinermut pitsaasumik sunniuteqarsinnaapput, pingaartumik atornerluisuusunut ajunngitsumik inooriaaseqartunut.

- Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup Paarisakkoortumik imigassamik, ikiaroorartumik atornerluinermi oorinoorajuttuunermiluikorfartoqatigiinnermi atortussat suliarissavai.

Katsorsartinnissamut neqeroorutit

- Katsorsariaatsinut assigiinngitsunut innersuussinissamut killiliussat ersarissut Atornerluinermik Ilisimasanik Katersiviup isumagisaanik suliarineqassapput.
- Ilaqtariinnut meerartalinnut misiligutaasumik "Siusissukkut Iliuseqarfigineqarneq"-mik ingerlatsineq ingerlaannassaaq. Ilusissaa aningaasassaqartinneqarneralu pillugit oqartussaaffiit akimorlugit suleqatigiinnissaaq pisariaqarpoq. Tamanna pillugu suleqatigiissataliortoqassaaq.
- Katsorsaanermut ilanngunneqartussanut pilersaarutit allat kapitali 6-imi allaaserineqarput.

Imigassamik atornerluisunik silattorsertitsineq kingunerluutinillu katsorsaaneq aaqqissuulluarneqassapput

- Silattorsiinermut kingunerluutinillu katsorsaanermut najoqqutassat nutartikkat peqqinnissaqarfiup qulakkiissavai.
- Kingunerluutinik katsorsaanermi ilitsersuutit peqqinnissaqarfiup ingerlaavartumik nutartertassavai intranettikkullu aaneqarsinnaaneri qulakkeerlugu.

- Qanoq annertutigisumik kingunerluuteqarnermik uuttuut (Gossip) misilerarneqassaaq takkuttarlutillu katsorsartittunut atulerlugu.
- Qanoq annertutigisumik kingunerluuteqarnermik uuttuut (WSA) misilerarneqassaaq uninngatillugillu katsorsartittunut atulerlugu.
- Ikiaroorntumik atornerluinerimi kingunerluutit qanoq annertutiginerannik uuttuummik toqqaasoqassaaq atulerlugulu.

Nakorsaasersuilluni katsorsaaneq

Nakorsaasersuilluni katsorsaaneq tarnikkut katsorsarneqarnermik immikkut ittumik tapertalerlugu katsorsaanerup tamakkiisumik sunniutaanik annertusisitsisarpoq. Nakorsaasersuilluni katsorsaaneq nukittorsarneqassaaq ukunuunatigut:

- Imigassamik atornerluinermik katsorsaanerimi nakorsaatinik tapertaqartitsinerimi najoqqutassat peqqinnissaqarfiup suliarissavai.
- Nakorsaasersuilluni katsorsaanerup atornerluinerimi Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmut nalunaarutigineqartassaaq tassanngalu alaatsinaanneqarluni.
- Nakorsaasersuilluni katsorsaanerimi nakorsaaitit Acamprosat-it aamma opoidhæmmer-it atornerluinerinut qitiusumik nalunaarsuiffilioraqassaaq.

Ikorfartoqatigiit

- Kommunip atorfeqartitaanik katsorsaasumik ilaqartinneqartunik ilaqartinneqanngitsunilluunniit ikorfartoqatigiinnik pilersitsineq nukittorsarneqassaaq, assersuutigalugu ilaqutariinnut sullissivinnit aallaaveqartunik.
- Atornerluisut allanik pisortanut attuumassuteqanngitsunik, assersuutigalugu AA-p ataani ikorfartoqatigeeqartoqarneranik ilisimatinneqartassapput.

Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik

- Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivimmik pilersitsisoqassaaq.
- Atornerluinermik Ilisimasanik Katersiviup makku suliasarai:
- 1. Nuna tamakkerlugu iliuutsit ataqatigiissaarneqarnerat, 2. Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffiup isumagineqarnera, 3. Atornerluisunut iliuutsit alaatsinaanneqarnerat nalilersortarnerallu, 4. Katsorsaanerup ilisimasat nutaajunerpaat aamma "bestpractise" naapertorlugit ingerlanneqarnera qulakkiissallugu, 5. Ilinniartitsinermit piginnaasallu pillugit akisussaasuuneq, 6. Katsorsarneqarnissamut sinaakkusiussanik suliaqarneq innersuussisarnermilu qullerpaatut akisussaaneq, 7. Atornerluinermik katsorsaaneq pillugu paasissutissiinermit ingerlatitseqqittarnermullu qullerpaatut akisussaaneq, 8. Katsorsaanisamik namminersortunit neqeroorutit akuerinissaat alaatsinaannissaallu, 9. Katsorsaasut imaajarfigisartagaannut qullerpaatut akisussaaneq, 10. Eqimattanut atornerluisuunerminnut ullumikkut neqeroorfigineqartanngitsunut neqeroorutissanik ineriartortitsineq, 11. Suliasaqarfiit akimorlugit ataqatigiissaarinermit suleqatigiinnermullu qullerpaatut inissisimaneq, 12. Atornerluinermit tunngatillugu pisortat namminersortullu suleqatigiinnissaannut akuuneq, 13. Suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiorneq.
- Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik Imigassaaq Ikiaroorntullu pillugit Siunnersuisoqatigiinni ilaasortaataqassaaq.

- Ilisimasani Katersivik 2015-imi katsorsaasartut namminersortut isumaqatigiinniartarfigineqarnissaannut peqataassaaq kingornalu isumaqatigiinniartarfigineq isumagisarilerlugu.

Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffik

- Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmik pilersitsisoqassaaq.
- Atornerluinermik Ilisimasani Katersivik siulersuisortaassaaq.
- Atornerluinermik Ilisimasani Katersivik Imigassaq Ikiaroorartullu pillugit Siunnersuisoqatigiinniilaasortaataqassaaq.

Atuutilersitsineq

- Pilersaarut atuutilersikkiartuarneqassaaq imaaliornikkut: 1) kommunimik/nunap immikkoortuanik misileraaffiusussamik toqqaanikkut, aamma allanut ingerlateqqinnginnerani nalilersorneqassaaq.

Ilinniartitsinissami iliuusissat

Ilinniartitsinissamik annertuumik iliuuseqarnissaq pilersaarutit piviusungortinneqarnissaannut pingaaruteqarluinnarpoq. Ilinniartitsinissami iliuusissat marloqiusaapput: 1. Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik ilinniartitsineq aamma 2. Atornerluisunut siunnersortinik ilinniartitsineq. Ilinniartitsineq Sundhedsstyrelsen imigassamik atornerluisunut katsorsaasunik ilinniartitsisarneranik tunngaveqarpoq, nunatsinni pissutsinut tulluarsarlugu, ilaneqassallunilu ikiaroorartumik atornerluisunut aningaasanoorajuttunullu tunngatillugu. Pilersaarutit ukiuani siullermi ilinniartitaaneq aallarnerneqassaaq Atornerluisut Pingaarnertut Attavissaasa 20-t aamma atornerluisunut siunnersortissat 15-20-t ilinniartilernerisigut. Ilinniartitaaneq pingasunik immikkoortortaqarpoq (takuuk imm. 7.1). Atornerluisut Pingaarnertut Attavissaasailinniartitaanerup aallaqqaataa ingerlatissavaat Atornerluisunullu siunnersortit tunngaviummik ilinniartitaanermi immikkoortortat pingasuumik tamaasa ingerlattussaallugit. Tamatuma saniatigut atornerluisunut siunnersortit eqqarsartaatsikkut katsorsaanermik ilinniaqqitsinneqassapput siunissamilu katsorsaanermut nangitsillutik ilinniaqqissinnaallutik imaluunniit qamaniittuutit imajaasartut ilinniarsinnaallutik.

Ilinniartitaanermut siunnersuutaapput (Kapitali 7):

- Pilersaarutit ukiuani siullermi Atornerluisut Pingaarnertut Attavissaannik ilinniartinneqartussanik siullernik kommunimit misileraaffiusuminngaanersunik nunallu immikkoortuani peqqinnissaqarfimmeersunit 20-nit peqataaffigineqartoq aallartissaaq.
- Pilersaarutit ukiuani siullermi aappaanilu atornerluisunut siunnersortissanik 15-20-nit peqataaffigineqartumik atornerluisunut katsorsaavinnut/namminersortunit pigineqartunut ilinniartitsisoqassaaq.
- Pilersaarutit ukiuisa aappaanni pingajuannilu Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik kommunit sinnerinut nunallu immikkoortuinut ilinniartitsisoqassaaq, holdit pingasut, tamatuma kingorna pisariaqartitsinikkut ukiut marluk-pingasut qaangiunneranni ilinniarnissaq neqeroorutaasassaaq.
- Pilersaarutit ukiuisa pingajuanni siusissuk Atornerluisunut siunnersortit eqqarsartaatsikkut katsorsaanermik nangitsisumik ilinniarteqqinneqassapput.
- Atornerluisunut siunnersortit ilinniartitaanissaannut iliuusit allat ataasiakkaarlugit pilersaarusionerqartassapput.

- Pilersaarutip ukiuisa sisamaanni tallimaanniluunniit naatsorsuutigineqarpoq Atornerluisut Pingaarnertut Attavissaasa ilinniartitaanerat bacheloritut ilinniartitaanerni curriculumitut ilanngunneqarnissaa.
- Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisut atornerluisunullu siunnersortitut atorfiit akissaasersorneqarnissaat isumaqatigiissutit attuumassuteqartut ataanni isumaqatiginninniutigineqassapput.

Aningaasaqarneq

Inuiaqatigiit aningaasaqarniarnerannut akilersinnaassaaq atornerluisunik katsorsaaneq pimoorukkaanni. Katillugit aningaasartuutit imigassamik peqquteqartumik naalliuutinut tunngassuteqartuunnaat nunani killerni allani BNP-p 1-6%-erigaat naatsorsuutigineqarpoq, Kalaallit Nunaanni ukiumut aningaasartuutinut 152 aamma 827 mio. koruuninut naapertuuttut.

2014-imi kontumi 34.11.05-imi (imigassamik ajornartorsiuteqartunut katsorsaaviit) atornerqarput 9,9 mio. kr. Taakkununga ilanngunneqassapput Inuunerittamit 0,5 mio. kr. ilinniartitaanermullu 4,4 mio. kr. Peqqinnissaqarfiullu piareersaatitut sammisamut ilaqutariinnik katsorsaanermut atorsimallugit 0,8 mio. Kr. kisisannili ingerlaqqinnissaanut qulakkeerneqartariaqarlutik 2015-ip qeqqanit neqeroorutip allap ilimanartumik 2016-imi atulertussap tungaanut. kommunit atornerluisunik katsorsaanissanut pisisimapput 3,8 mio. kr.-inut tassungalu ilanngullugu kommunit ataasiakkaat namminersortunit atornerluinermik katsorsaanermut nalilerneqarsinnaangitsut atorsimavaat..

Pilersaarut atuutsikkiartorneqassaaq kommunimi ataatsimi aallartilluni, taamatut neqeroorut annertutigisumik allanngortinneqarpat pisariaqarpoq nalilersorneqarnissaa nuna tamakkerlugu atuutilinnginnerani. Tamanna aningaasaliissutissanut sunniuteqarsinnaammat.

Pilersaarummut matumunnga missingersuutit (immikkuualuttortaannut takuuk tabel 8.2) piffissaq maanna tikillugu imaapput:

	Ukioq 1	Ukioq 2	Ukioq 3	Ukioq 4	Ukioq 5
Atornerluinermik Ilisimasani Katersivik	4.230	4.110	3.990	3.870	3.750
Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffik	300	300	200	200	200
Siulersuisut	110	110	110	110	110
Suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutit	150	50	50	50	50
Atornerluisunik Katsorsaaviit	1.730	8.380	11.740	11.340	11.340
Pitsaaliuineq	200	400	400	400	400
Innersuussineq sioqqullugu	450	550	250	-	-
Katsorsaaneq	11.450	12.900	11.350	8.950	8.950
Paasissutissiineq	1.750	1.980	880	880	880
Ilinniartitaaneq	2.200	4.350	2.600	2.850	4.500
Naliliineq	50	250	-	-	500
Katillugit	22.620	33.380	31.570	28.650	30.180
Neqeroorut Namminersorlutik	10.800	10.800	10.800	10.800	10.800

Oqartussani pisussaaffimmi maannakkut akigitinneqartoq*					
Pilersaarutip pisariaqartitai piviusungussappat	12.720	23.480	21.670	18.750	20.280

*2014-misulli atuneq assigiissappata. Aningaasaleeqataanissamut periarfisseeqqinnerup aningaasat pioreersunit agguagassarsianillu inaarutaasumik siunissami pilersaarummut katsorsaaneq pillugu IAS 2016 inaarsarneqarnerata sioqqullugu qulaajarneqassapput.

Pilersaarut ilusilerneqarsimasoq ataatsimut atavoq tamarmiusutullu atulersinneqartariaqarluni suliniut iluatsilluarnerpaassappat.

2.Suliap tunuliaqutaa

Inatsisartut Peqqissutsimut Ilaqutariinnermullu Ataatsimiititaliap isumaqatigiissup inassuteqarneratigut 2013-imi ukiakkut ataatsimiinnermi siunnersuummut nr. 61-imut tunngatillugu aalajangerpaat:

Naalackersuisut peqquneqassasut UPA 2014-imut atornerluinermut katsorsartinnissamut pisariaqartitsineq pillugu misissueqqissaarnissamik aamma inuiaqatigiinnut akeqanngitsumik atornerluinermut katsorsartinnissamik neqeroorutip atuutsinneqalernerata inuiaqatigiinnut iluanaarutaanerani misissueqqissaarnissamik, kiisalu UKA 2014-imi siunissami atornerluinermut katsorsartinnissamut neqeroorutit pillugit pilersaarummik Naalackersuisut saqqummiusseqqullugit, taamaaliornikkut taakku AIS 2015-imut ilanngunneqarsinnaaqqullugit.

Suliap matuma suliap marloqiusartaata aappaa naammassivaa, tassaasoq: **UKA 2014-imi siunissami atornerluinermut katsorsartinnissamut neqeroorutit pillugit pilersaarummik saqqummiussisoqassasoq, taamaaliornikkut taakku AIS 2015-imut ilanngunneqarsinnaaqqullugit.**

Atornerluinermut katsorsartinnissamik pisariaqartitsineq pillugu misissueqqissaarnissamik aamma inuiaqatigiinnut akeqanngitsumik atornerluinermut katsorsartinnissamik neqeroorutip atuutsinneqalernerata inuiaqatigiinnut iluanaarutaanerani misissueqqissaarnermik sulineq naammassineqarpoq "Atornerluisunik katsorsaaneq, pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnullu iluaqutitariumaagassai" pillugit nassuiaatip Inatsisartut 2014-imi upernaakkut ataatsimiinneranni agguanneqarneratigut (Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalackersuisoqarfik, 2014).

Suliamut tunngaviuvoq nassuiaat 2012-imeersoq (Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik, 2012), allaanerussuteqarlunili tamatumani tunngavigineqarmat kommunit katsorsaaneermut akisussaassutsimik tiguserusunerat. Pilersaarummi matumani tunngaviuvoq katsorsaaneerup peqqinnissaqarfimmit akisussaaffigineqarnerata aallaaviunera, iliutsilli allat arlallit katsorsartinnerup siorna kingornalu pisussat avitseqatigiilluni imaluunniit kommunimit tamakkiisumik akisussaaffigineqarnerat.

2.1. Nassuiaammi pingaarnertut paasineqartut

Nassuiaammi" Atornerluisunik katsorsaaneq, pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnullu iluaqutitariumaagassai" (Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalackersuisoqarfik, 2014) atornerluiffiusut annertunerpaat qitiutinneqarmata, tassaasut: imigassaq, ikiaroorartoq aningaasanoorlunilu pinnguaatinik pinngitsuuisinnaajunnaarsimaneq (ludomani), kiisalu kikkut atornerluisuunersut, atornerluinerup kingunerisai, atornerluisutut katsorsartinnissamik pisariaqartitsineq aamma atornerluinerup inuiaqatigiinnut aningaasatigut kingunerisai. Pingaarnertut paasineqarput:

Katsorsartinnissamik pisariaqartitsineq

Ataatsimut uppernarsarneqarpoq innuttaasut inersimasut affaat pallillugit atornerluisunngorsinnaasut, aammalu angutit arnanut sanilliullugit tamatumunnga navianartorsiornerungaatsartut. Katillugit angutit 36%-ii arnallu 25%-ii ajoqusiisinnaasumik imigassartoriaaseqarput, angutillu 50%-ii arnallu 33%-ii imigassartornermi ataatsimi annertuumik imigassartortarput (binge drinking). Taakku saniatigut angutit 7%-ii arnallu 5%-ii sap.ak. kingulliup ingerlanerani ikiaroorartumik pujortarsimapput (atornerluisut), taakkulu saniatigut 8%-it qaammatip kingulliup ataatsip ingerlanerani ikiaroorartumik pujortarsimallutik (annertuumik atuisut). Atornerluisuusut amerlasuut assigiinngitsunik atornerluisuupput, tassa angutit 53%-

ii arnallu 37%-ii ikiaroorartumik atuigajuttuummata, aamma/imaluunniit ajoqusiisinnaasumik imigassartoriaaseqarlutik, aamma/imaluunniit aningaasanoorajuttuullutik aningaasanoorajuttuunikuullutilluunniit. Inoqutigiit 18-it inorlugit ukiulinnik meerartallit akornanni ilaqutariit 44%-iini ataatsimik arlalinnilluunniit atonerluisoqarnera immikkut maluginiagassaavoq.

Atonerluineq inuttut atukkatigut ajornartorsiuteqarnermik, tamatumalu kingunerisaanik patsiseqarpoq. Innuttaasut akornanni atonerluinerup assigiiaamik agguataarsimannginnera tamatigut paasinarpoq. Inuiaqatigiinni nukissaalatsisut akornanni suliffeqannginneq, inunnik isumaginninnermit sullinneqarneq, pinerluuteqarsimasunik isumaginnittoqarfiup ataaniinneq, ineqannginneq, meeqqanut innarluutilinnullu ulloq unnuarlu paaqqinnittarfimmiinneq, arnanut qimarnguimmiinneq, peqqinnissaqarfimmut nalinginnaasumik ammaffiup avataasigut saaffiginninneq imaluunniit ilaqutariinni naartusortalinni immikkut pisariaqartitsisuniinneq apeqqutaatinnagit atonerluisut amerlanersaapput. Inuusuttut inersimasullu akornanni atonerluinerup Nuummi annikillinera takussutissartaqarpoq, illoqarfinnili nunaqarfinnili allani annertunera allanngorani, aammalu atonerluinerup inuttut atukkatigut sanngisuut akornanni annikillinera ersiuteqarpoq.

Kingunerisai

Imigassamik ikiaroorartumillu atonerluineq timimut, tarnimut inuttullu atukkanut sunniuteqarpoq. Atonerluinerup timip pisatai tamaasa sunniivisarpai. Imigassaq 2002-miit 2011-mut inuit 13-it ukiumut agguaqatigiissillugit toqussutigisarpaat toqunerannulluunniit patsisaaqataasarpoq, ikinnerpaamillu ukiumut nunatsinni napparsimmavinni ullut 1.178-it uninnganernut, uninnganerinnaat eqqarsaatigalugit, ikinnerpaamik ukiumut 8,7 mio. koruuninik naleqartumik aningaasartuutaasarpoq. Tamatuma saniatigut imigassaq ajutoornernut, nakuusernertut taamaasillunilu pinasuartumik nakorsartittariaqarnermut annertuumik attuumassuteqarpoq. Ikiaroorartumik atonerluinerup kinguneri imatut inuiaqatigiinni erseqqippallaangillat, tassa inuttut piginnaasakillinnermut, ilikkariartornissap ajornartorsiutaaneranut tarnikkullu nappaateqalernermut, soorlu ernumanernut psykosinullu attuumassuteqarnerummata.

Atonerluineq atonerluisunngortitsisarmat inuttut atukkatigut kingornussassiisutaa kinguaariinnut tulluuttunut sunniuteqarnerluttarpoq. Atonerluisut katsorsartittut akornanni taamaallaat 2,5%-it meeraanermi angerlarsimaffimmini atonerluinerup misigisaqarsimanngillat, akerlianik 895-it atonerluisumik/nik qatannguteqarlutik. Taakku saniatigut 47%-it angerlarsimasunik meeraqarput 17%-illu meeqqamik ataatsimik arlalinnilluunniit arsaagaasimapput. Atonerluisuunerup inuttut atukkanut toqqaannartumik toqqaannangikkaluamilluunniit sunniutai annertoqaat. Atonerluisuni peroriartorneq, sumiginnagaaneq inuttut inooqataanermut ajornartorsiortitsilersinnaasumik, misigittaatsunngornermik imaluunniit inuttut pissusilersornikkut akornuteqarnermik, kingorna imminut toqoriarnermik tarnikkullu nappaateqalernermik kinguneqarajuttarpoq. Tamatuma saniatigut kinguaassiuutitigut innarligaaneq nakuuserfigineqarnerlu angerlarsimaffimmi atonerluinerup kingunerigajuttarpai.

Katsorsartinnissamut maanna neqeroorutaasut

Maannakkut atonerluisunik katsorsaasarnertup aningaasat immikkoortitat aamma kommuninit assigiinngitsuniit innersuunneqartartut amerlassusiisa assigiinngissutaasoq takutippaat, tassa neqeroorutaaneranut pisariaqartitsineq kisimi tunngavigineqanngitsoq, kisianni aammattaaq aningaasanut immikkoortinneqartunut attuumassuteqartoq. Tamatuma ilutigisaanik inuit katsorsartittut akornanni akuleriittuugajuttumik atonerluisuunerup aamma inuttut atugarisatigut annertuumik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinerisa takutippaat, atonerluinerup katsorsartinnissamut neqerooruteqartarnerup

atornerluisuunerup ingerlanerani akuttunngitsumik kingusissorujussuakkut – kinguaariinnut tulliuuttunut pinngitsoortinneqarsinnaanngitsumik, angerlarsimaffimmi atornerluisuuffiusumi meeraanermik misigisaqarnissaannut kingusinaarpallaakkajuttumik pisartuq.

Atornerluinerup inuiaqatigiinnut aningaasatigut kingunerisai

Nassuiaammi missingersorneqarpoq Kalaallit Nunaanni atornerluinerup aningaasatigut kingunerisai, danskit nunallu allat misissuinerat nunatsinnilu peqqinnissaqarfimmit kisitsisaatigineqartut aallaavigalugit.

Nassuiaammi ataatsimut eqikkarlugu takutinneqarpoq *anguniagaqarluni iliuseqarneq annertuumik iluanaarutissartaqartoq, Nunatsinni aanngajaarniutitik atornerluinerumik annikillisisinnaasunik.*

Inuiaqatigiinnut iluanaarutissat annertupput, inunnut ataasiakkaanut ukiut inuuffigisassat amerlinerisigut, peqqissutsip inuunerullu naleqassusaata pitsaanerulernerisigut kiisalu inuttut atukkatigut kingornussat anigorneqarnerisigut peqqissutsikkullu inuttut naligiinngissutsip annikillisinneqarneratigut.

Nassuiaammi immikkoortuni angusat:

- Nunatsinni atornerluinerumik katsorsaanermut katillugit 9 mio. kr. missaat atorneqartarput, imaluunniit inummumut ataatsimut ukiumut 160 kr. missaat, taakkunanngalu annertoqisut najugaqarnermut angalanermullu atorneqartarput.
- Imigassamut attuumassuteqartut nappaatit peqqutigalugit napparsimmavinni uninnganerit nunatsinni napparsimmavinni uninnganerit tamarmiusut 1,6%-eraat, 8,7 mio. koruuninillu naleqarlutik. Tamanna aningaasartuutit minnerpaaffigaat aningaasartuutit ilaat nalunaarsorneqartanngimmata.
- Imigassamut attuumassuteqartumik ajuutit nakorsarneqarnerannut atatillugu aningaasartuutit tamarmiusut danskit kisitsisaataat aallaavigalugit ukiumut 44 mio. koruuninut naatsorsuunneqarput.
- Kommunit inunnut imigassamik atornerluisunut aningaasartuutaat danskit kisitsisaataat aallaavigalugit ukiumut 29 mio. koruuninut naatsorsuunneqarput. Tamanna annikinnerpaamik eqqoriaaneruvoq, imigassamik annertoorujussuarmik atuisut tamarmiusut ilaannut ikitsuinnarnut naatsorsuussaammata.
- Meeqqamut sumiginnagaasumut danskit kisitsisaataat naapertorlugit inuunerup ingerlanerani pisortanit 6,7 mio. koruuninik aningaasartuutaasartut amerlanerunerannut naatsorsorneqarsimavoq.
- Imigassamik peqquteqartumik napparsimanagerit danskit kisitsisaataat aallaavigalugit sulinikkut iluanaarutissaagaluit annaasat minnerpaamik ukiumut 8,3 mio. koruuninut naatsorsuunneqarput.
- Atornerluinerumut atatillugu pinerlunnernut aningaasartuutit danskit kisitsisaataat aallaavigalugit ikinnerpaamik ukiumut 16 mio. koruuniupput. Taakkununnga ilanngunneqanngillat ikiaroorartuleraluni pinerlunnerit imaluunniit nunatsinni inunnik navianartorsiortitsisunik annertunerusumik pinerluttoqartarnera. Pinerluuteqartarnerit assigiinngitsuunerat pissutaalluni Politimestereqarfimmit nalilerneqarpoq nunatsinni aningaasartuutit tallimariaatip missaanik annertunerussasut, tassa 80 mio. koruunit missigalugit.
- Imigassamik peqquteqartumik navialinerit, pinerlunnerit, inunnut isumagisarialinnut aningaasartuutit, nioqqutissiornissaagaluakkullu annaasat inuiaqatigiinnut tamakkiisumik aningaasartuutit danskit kisitsisaataat aallaavigalugit ukiumut 114 aamma 142 mio. koruuninut naatsorsuunneqarput, tamatumani nioqqutissiornissaagaluakkut annaasat pillugit naatsorsueriaaseq apeqqutaatillugu. Taamatut eqqoriaanermi aningaasartuutit tamarmiusunik ilanngussisimanissaq ilimagineqanngilaq, taamaalillunilu appasinaarneqarsimassalluni.

- Nunani killerni allani naatsorsuinerit aallaavigalugit aningaasartuutit imigassamik atorneerluinermut tungassuteqartut nunatsinni BNP-p 1-6%-erigaat naatsorsuutigineqarpoq, ukiumut aningaasartuutitut 152 aamma 827 mio. koruuninut naapertuuttut. Aningaasartuutit assigiinngissutaannut naatsorsueriaatsit assigiinngitsuunerat peqquatavoq.

3. Pitsaaliuineq

Pitsaaliuineq atornerluinermit tunngasuni qitiulluinnarpoq. 2013-imi "Kalaallit Nunaanni imigassamut tunngasut iliuuseqarfigineqarnissaannut pilersaarut 2013-2019" suliarineqarpoq (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2013). Iliuusissatut pilersaarutini iliuusissatut siunnersuutit arlalissuit allaaserineqarput, ullumikkullu nunamut tamarmut kommuninilu pitsaaliuinermi iliuitsit amerlaqisut ingerlanneqarput. Iliuusissatut pilersaarummi iliuusissat Inuuneritta II-mit aamma WHO-p imigassamut tunngasuni pitsaaliuinermi iliuusissatut innersuussutaanit aallaaveqarput. Imigassamut tunngasuni misillittakkat aallaavigalugit iliuusissatut pilersaaruteqartoq ikiaroornartumut aningaasanoorajuttuunermullu iliuusissatut pilersaaruteqanngilaq.

WHO-mit tikkuarneqarpoq suut tamaasa eqqarsaatigalugit inatsisiliornissaq nunalu tamakkerlugu periusissiatut iliuusissat, pitsaaliuinermi innuttaasunut sammititamik iliuuseqarnissamut ikorfartuutaasussat pisariaqartut, siunnersuutigineqarporlu pitsaaliuinermi pingaarnertut iliuusissat iliuuseqarfigisassanut qulit missaanniittunut sammitinneqassasut, tassa ilisimatusarnermi uppersarnerqarsimasuni iliuuseqarfigineqartut sunniuteqartarmata.

Inuunerittami atornerluinerit tamaasa isiginiarneqarput, pingaarnertullu ajornartorsiutitut isigineqarput: *imeriaaseq, ikiaroornartumik atornerluineq, inuusuttut imigassamik atuinerat, ikiaroornartoq naamaarniartarnerlu, naartusut akornanni atornerluisuunermik ajornartorsiuteqartarneq, atornerluinerup inuttut kingunerisartagai aamma inunnik isumaginnittoqarfiup peqqinnissaqarfiullu artukkorsorneqarnerat.* Isumaqartoqarpoq atornerluinermit tunngatillugu sunniuteqartumik iliuuseqarnissamut pisariaqartoq sammisani sisamani iliuuseqartoqarnissaa:

1. Atornerluinermit patsisaasut isiginiarneqarnerat

Inuiaqatigiinni naligiinngittoqarneranik annikillisisisussamik iliuusissanik aallartitsisoqartariaqarpoq, taamaalilluni imerujussuarternermut, imigassamik atornerluinermit, ikiaroornartumut aningaasanoorajuttuunermullu patsisaakkajuttut iliuuseqarfigalugit.

2. Pitsaaliuineq

Imigassap, ikiaroornartup aningaasanoorlunilu pinnguaatit pissarsiariuminarnerat killilersoraanni, kiisalu imigassaq ikiaroornartullu pillugit siunnersuisooqatigiit kaammattuutaat pingasut naapertorlugit inuuneqarnissamik inuiaqatigiit peqqinnerunissamut sangutinniarlugit sunnarniartariaqarput. Taakku tassaapput:

1. Inuusuttut 18-it inorlugit ukiullit imigassartunngilluinnartariaqarput
2. Imernermi ataatsimi annerpaamik sisamatornissaq
3. Naartulinnginnermi aamma naartunerup nalaani milutsitsinermilu imigassaq ingalassimasariaqarpoq.

3. Akuliukkasuarneq

Misillittakkat takutippaat atornerluineq piaarnerpaamik akuliuffigigaanni iluatsitsinissaq periarfissaqarnerpaajusartoq.

4. Katsorsaaneq katsorsaanermillu nangitsineq

Atornerluinerup inuttut kingunerisartagaasa atornerluisoq kisiat kalluarneq ajorpaat avatangiisinilu inuit tamaasa eqqortarlugit, tamatumani pingaartumik pineqarput meeqqat ilaquuttallu qaninnerpaat.

Pingaaruteqarpoq inuit atornerluinermik ajornartorsiuteqartut katsorsarneqarnissamullu kajumissuseqartut tamarmik katsorsartinnissamut qaqugukkulluunniit neqeroorfigineqarsinnaanissaannik qulakkeeriffineqarnissaat, soorlu aamma ilaquttat qaninnerpaat iliuuseqarfigineqarnissaat qulakkeerneqassasoq.

Sulinermi matumani suleqatigiissitat siunnersuutigisimavaat atornerluinerup pitsaaliorneqarnissaa Inuunerittap anguniagaanut ilanngunneqassasoq. Iliuusissat pilersaarummut matumunnga attuumassuteqartut matumani ilanngunneqarput.

3.1. Atornerluinermut tunngasunut attuumassuteqarluinnartut inatsisiliorfigineqarnerat

Atornerluinerup aqqissuussaasumik pitsaaliorneqarneranut inatsisiliorneq ilaavoq. Imigassamut tunngasut immikkut inatsiseqartinneqarput, tassalu Imigassamik tuniniaaneq sassaallertarnerlu pillugit Inatsisartut Inatsisaat nr. 11, 11. november 2000-meersoq. Inatsimmi, soorlu qulequtaatigut ersittoq, taamaallaat pineqarput imigassamik tuniniaaneq sassaallertarnerlu. Taanna maanna iluarsartuunneqarpoq, inatsisissatullu siunnersuutip nutaap UKA 2015-imi periarfissamiluunniit qaninnerpaami saqqummiunneqarnissaa naatsorsuutaavoq. Kissaataavoq inatsisissamik suliaqarnermi WHO-p pitsaaliuinermi iliuusissat pillugit innersuussutai aallaavigineqassasut (takukkit siuliiniittut). Imigassaq pillugu inatsisissaq taamaalilluni sullivinni imigassaq pillugu politikkeqarnissaq pillugu aalajangersakkanik ilaqassaaq, soorlu aamma pissusissamisoornerusumik imigassartortarnissamik ineriartortitsisussanik siunertaqartunik ilaqarumaartoq. Tassunga atatillugu inuusuttut imigassanik pissarsisinnaanerit immikkut isiginiarneqarumaarpoq.

Atornerluinermik katsorsaannermit tunngasut maannamut inatsiseqartinneqanngillat. Inatsimmik tunngaveqarnikkut kissaatigaarput atornerluisunik katsorsaasartut ilinniartitaanerannut piomasaaqateqarsinnaanissarput, atornerluisunik katsorsaasarfiit akuerineqarnissaannut piomasaaqateqarnissaq, aammalu tunngaviusumik paasissutissanik Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmut nalunaaruteqartarnissamik piomasaaqateqarneq.

Ikiaroorartumik stoffinillu allanik inertequtaasunik tigumiaqarneq tuniniaanerlu nunatsinni pinerluttulerinermik inatsimmeereerpoq matumanilu sammeqqinneqassanani.

Imigassanut tunngasuni akitsuutit akitsuutillu ilusaasa maleruagassartaat Aningaasaqarnermut Naalakkersuisoqarfiup akisussaaffigai. Kræfti pillugu pilersaarummi (Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, 2013) siusinnerusukkut innersuussutigineqarpoq akitsuutit akit nalinginnaasumik ineriartornerat malissagaat.

Nunatsinni aqqusinikkut angallannermit inatsimmi imigassamut tunngasut ersarilluinnartumik killiliipput qaqugukkut qamutinik motoorilinnik isumannangitsumik ingerlatsisoqarsinnaaneramik, ikiaroorartumullu tunngatillugu taama erseqqitsigisunik maleruagassaqarani. Akerlianik assersuutigalugu Danmarkimi aap stoffinik, hashi ilanngullugu, akoqarneramik ingerlaannaq paasinnissinnaasumik misissuut atorneqalersimavoq, kingorna aassiuinikkut aak hashimik stoffinilluunniit allanik qamutinik motoorilinnik ingerlatsisinnaaneramik sunniisunik akoqartoq paasineqarpat pineqaatissiisoqarsinnaalluni. Tamatuma

saniatigut aqqusinikkut angallannermut danskit inatsisaat politiinut arlalinnik allanik periarfissiivoq malugisimaarluni qamutininik motoorilinnik ingerlatsisoq paasigunikku iliuuseqarsinnaangortillugit. Qularutissaanngilaq screenerilluni misissuisarnermik aamma qamutininik motoorilinnik ingerlatsinermi aap hashimik allanillu sianissusermik sunniisinnaasunik akoqanngilluinnarnissaanik nunatsinni atuutsitsilerneq ersarilluinnartumik inuiaqatigiinnut oqariartuutaassasoq, aqqusinikkullu angallannermi ajutoornerit pitsaaliorneqarnissaannut sunniilluni.

3.2. Pilersaarutit

- Imigassamut tunngasuni pitsaaliuineq ingerlaqqissaaq "Kalaallit Nunaanni imigassamut tunngasut iliuuseqarfigineqarnissaannut pilersaarut 2013-2019" aallaavigalugu.
- 2014/15-imi hashi pillugu iliuuseqarnissamut pilersaarut suliarineqassaaq, aningaasanoorajunnermullu tunngatillugu 2015-imi.
- Imigassaq pillugu inatsisip iluarsartuunneqarnissaa WHO'p innersuussutai tamatumunnga attuumassuteqartut ilanngullugit, UKA 2015-imi periarfissamiluunniit qaninnerpaami saqqummiunneqassaaq.
- Atornerluisuunerup inatsisiliuuffiginera tamatumunngalu tunngasuni maleruagassat UKA 2016-imi periarfissamiluunniit qaninnerpaami saqqummiunneqassapput.
- Nunatsinni aqqusinikkut angallannermi inatsit iluarsartuunneqassaaq imaasillugu, hashimik stoffinillu sianissutsimik sunniisartunik allanik aap akoqarneranik screenerilluni misissuisinnaanerup aammalu haship akuerineqanngilluinnarnissaata atuutilersinneqarnissaat innersuussutigineqarluni, Folketingimut naatsorsuutaasumik 2016-imi '17-imiluunniit saqqummiunneqarnissaat siunertaralugu.
- Akitsuusersueriaatsip allanngortinneqarnissaanut atatillugu innersuussutigineqarpoq, imigassat akitsuutaasa akit nalinginnaasumik ineriartornerat malilissagaat.

4. Atornerluinermik katsorsaaneq – ersarissiq aamma ”bestpractise”

Atornerluinermut tunngasuni nuna tamakkerlugu ilitsersuutit najoqqutassallu arlallit saqqummersinneqarsimapput. Amerlanerit imigassamut tunngasut. Takussutissiaq manna Sundhedsstyrelsen MTV (Medicinsk Teknologi Vurdering) nalunaarusiaanik 2006-imeersumik (Sundhedsstyrelsen, 2006), Tuluut Nunaanni det engelske reference instituttip, National Institute of Health and Care Excellence’s nassuiaasiaanik 2011-meersumik (National Institute of Health and Care Excellence, 2011) kiisalu ikiaroorartumik hashimik atornerluisuunerup katsorsarneqartarneranut australiamiut nuna tamakkerlugu ilitsersuusiaanik (Copeland et al., 2009) aallaaveqarpoq.

Atornerluisunik katsorsaaneq marlunnik immikkoortortaarpoq: *piumassuseqarnermut tunngasoaq* aamma *katsorsaaneqarnermut tunngasoaq*. Piumassuseqarnermut tunngasortaani pineqarpoq atornerluisuusup aangajaarniutinik atuinermi allangortinnissaanik toqqaanerani ikiornissaa, kingornalu allanguinissamik aalajangernerup nassatarisaanik atugaqarnermi tapersorsorlugu. Taamaattumik atornerluisuusup ileqquminik allangortitsiniarnermini allatut isummeqqajaanerani katsorsarneqarnissamullu piumassuseqarnerata aalajangiusimaneqarnissaa sammeneqarput. Eqqarsartaatsikkut pissusilersuutit tunngasuni atornerluisup katsorsarneqarnerani pissusilersornerup, imernermi avatangiisit, pissutsit pingortitsisartut sakkortusisitsisartullu kiisalu avatangiisini pissutsit qulaajarneqarneri ilaapput. Siunertaavoq atornerluisuusup ileqquminik allangortitsiniarnerani, taamaalillunilu katsorsarneqarnermini anguniakkaminik piviusungortitsinissaanut tapersorsornissaa.

Katsorsaaneq aallaaviupput inuit ataasiakkaat eqqarsarsinnaanerit, paasiniaaqqissaarsinnaanerit, takorluuisinnaanerit ilinniarsinnaanerallu. Tamatumani pineqarput *eqqarsartaatsikkut ilinniartitaaneq* aamma *inuttut inooqataasinnaanerit piginnaassuseqalernissamut sungiusarneq*, tamatumani pingaarnerutillugit inuit ataasiakkaat piviusorpalaartumik, eqqarsaatigilluugaasumik paasiniaaqqissaarlunilu eqqarsarsinnaanerit, iliuuseqarnissamut periarfissarissaanerulernissaannik misigissutsillu oqimaatigiinnerulernissaannik nukittorsaaneq. Aammattaaq katsorsaaneqarnermut ilaavoq pissusissamisuunngitsumik pissusilersornerup allangortinnissaanut pikkorissuseqalernissaa, taamaalilluni katsorsartittup imerunnaarnissaa imaluunniit atuinermik appartitsinissaa anguniarlugit. Atornerluinermik katsorsaaneqarnermi katsorsaariaatsit arlaliupput, soorlu:

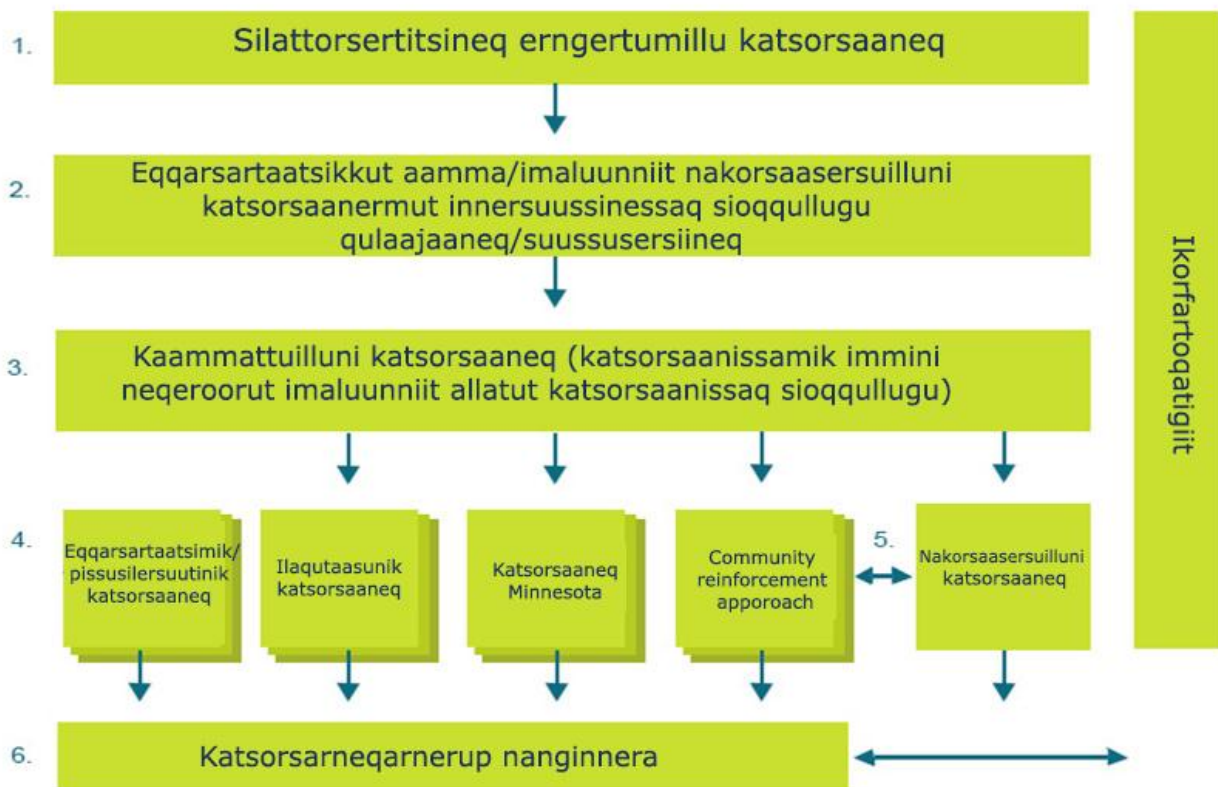
1. Silattorsertitsineq kingunerluutinillu katsorsaaneq (imigassamik atornerluisuunermit)
2. Katsorsaaneqarnermut neqeroortip pilersaarusiulinninnerani atornerluinerit tamarmiusut qulaajarneqarnerat aamma suussusersiineq
3. Eqqarsartaatsikkut katsorsarneqarnerit
4. Nakorsaasersuilluni katsorsaaneq (imigassamik atornerluisuunermit)
5. Ikorfartoqatigiit
6. Katsorsartinnerup nanginnera

Sundhedsstyrelsen imigassamut tunngasuni katsorsaaneqarnerup ingerlarna takussutissartalersimavaa (takussutissiaq 1), aammali allanik atornerluisuunerup eqqarsaatigalugu tunngaviusut taamaapputaaq. Takussutissiami takuneqarsinnaavoq katsorsaaneqarnerup immikkoortortai assigiinngitsut piffissani assigiinngitsuni pissusissamisoortumik inissisimasut, naak assigiinngitsukkuutaat tamarmik katsorsaaneqarnerup ingerlanerani tamatigit ilanngikkaluartut. Ilutigisaanik piffissat ilaanni toqqaarneqarsinnaasut arlaliupput. Tamatumani assersuutigineqarsinnaavoq eqqarsartaatsikkut katsorsaariaatsip toqqaarneqarnera. Eqqarsartaatsikkut katsorsaariaatsit amerlanersaat eqimattani imaluunniit kisimiilluni katsorsartinnertut

ingerlanneqarsinnaapput, soorlu aamma assigiinngitsunik iluseqartinneqarsinnaasut, tassa imaappoq ulloq unnuarlu, ulluunerani imaluunniit orniguttarluni katsorsaaneq. Takussutissiami tamanna takutinniarneqarpoq 'qaleriiaatut' assigiinngitsutullu inissinneqarsimmata. Silattorsertitsineq, kingunerluutik katsorsaaneq nakorsaasersuillunilu katsorsaaneq imigassamut katsorsaanerinnarmi atornerqartarput, ikiaroorartup kingunerluutaanik imaluunniit ikiaroorartumik atuinnginnissamut oqilisaassisinnaasunik immikkut nakorsaataateqartoqangimmat.

Taakku saniatigut atornerluisuusup katsorsarneqarnermini misigisaanik sunniisinnaasut aamma katsorsarneqarnermini qanoq pissarsiaqartigineranut apeqqutaasut arlaliupput. Tassaapput:

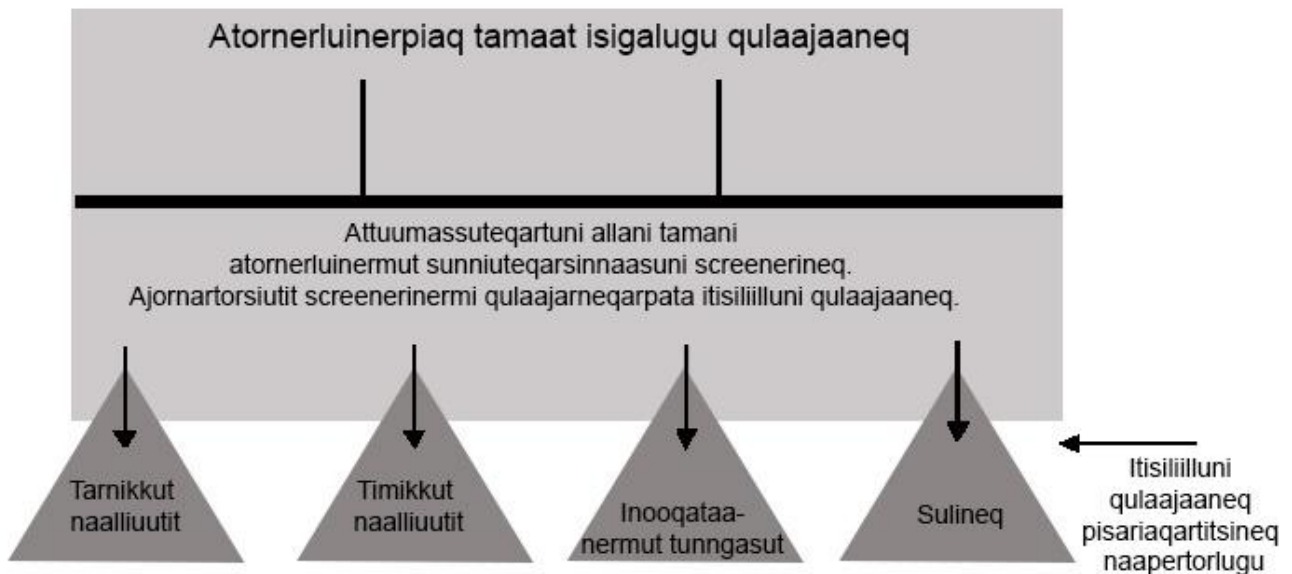
- Katsorsaariaatsip sorliup atornissaanik toqqaaneq; eqimattami, ilaqutariittut imaluunniit kisimiilluni, ulloq unnuarlu najuulluni, ulluunerani imaluunniit orniguttarluni, qarnorlu sakkortutiginera.
- Qanoq suullu akisussaaffigisaanik katsorsaasaneq aqqissuunneqarsimanersoq, oqartussaaffeqarfinnillu susassaqarfinnillu allanik suleqateqarneq qanoq ittuunersoq.
- Katsorsaasartut qanoq pissusilersornerisut.

Figur 4.1: Imigassamut katsorsartinnerup ingerlarnanut takussutissiaq

4.1. Katsorsaanisamik neqeroorutip pilersarusiulinginnerani atornerluinerup qulaajarneqarnera suussusersiinerlu

Atornerluinermik katsorsaanisaaq saaffigineqarnerup kingorna piaarnerpaamik aallartinneqartarpoq. Taamaattorli imigassamik atornerluisunut silattorsertitsineq kingunerluutinillu katsorsaaneq aallartilluareeraangata.

Figur 4.2 Atornerluinerup tamat isigalugit qulaajarneqarnera (ref)

Siullermik atornerluisuusup ajornartorsiutai allat atornerluineranut attuumassuteqartut aqqissuulluakkamik qulaajarneqassapput (takuuk takussutissiaq2). Tamatumunnga sakkussat atuuttut arlaliupput. Assersuutaasinnaavoq ASI indexet, tamatumani isiginneriaatsit arfineq marluk aqutiginerqartarput: timikkut peqqissuseq, sulineq aningaasaqarniarnerlu, pinerluttuliortarneq, imigassaq, aangajaarniutit allat nakorsaatillu, ilaqutariittut inuttullu pissutsit aamma tarnikkut peqqissuseq. Sunik tamanik isiginnittumik qulaajaaneq marlunnik atuuffeqarpoq:

- katsorsaannermit suliasap tamakkerlugu isigisinnaaniarnera innersuussinerullu katsorsaannerullu pilersarusiornissaanut tunngavissiiniarnermit,
- atornerluisup katsorsaasullu suleqatigiitsilernerat, taamaalilluni katsorsaannermit anguniagassamik toqqaanissap naapertuuttuunissaa qulakkeersinnaajumallugu.

4.2. Eqqarsartaatsimut tunngasuni katsorsaariaatsit

Eqqarsartaatsimut tunngasuni katsorsaannermit oqaloqatigiinnikkut katsorsaariaatsit assigiinngitsorpassuit pineqarput. Taakku tamarmik imigassamik atornerluisutut katsorsarneqarnermit nakorsaasersuilluni katsorsaannermit tapertalerneqarsinnaapput.

Eqqarsartaatsimut tunngasuni katsorsaariaatsit ilisimatusaatit tunngavigalugit allaaserineqarneranni imatut naliliisoqarpoq:

- Katsorsaariaatsit immikkut ersarissakkat sunniuteqarluarnerusarput katsorsaanneginnermit imaluunniit nalinginnaasumik katsorsaannerminngarnit (oqaloqatigiinnerugajuttut).
- Eqqarsartaatsimik tunngaveqartumik pissusilersornermik, CRA-mik taaguuteqartumik, immikkut katsorsaaneq, ilaqutariittut katsorsartinnerup aamma piumassuseq aallaavigalugu katsorsaannerit immikkut ersarissakkat uppernarsarluarneqarnerpaat sunniuteqarnerpaallu ilagaat.

- 12-inik immikkoortortalimmik katsorsaaneq (Minnesotamik taaguuteqartumik katsorsaaneq) immaqalu aamma eqqarsartaatsimik katsorsaanerit nutaaliaasut ilaat, atonerluisuunerup tunuliaqutaanik patsisaasunik isiginnittut katsorsaanerup sunniuteqarneranik annertusiartuinnartumik uppersaasorinarsiartorput.
- Ilaquttat akuutinneqarnerat katsorsaanerup sunniutaanik nalinginnaasumik annertusititsinarsorinarput.
- Piumassuseqarluni katsorsarneqarneq katsorsartereernikkut qaatusimanerup attattuarneqarnissaanut (compliance) aamma allatut katsorsarneqarnerup allatut katsorsarneqarneq sioqqullugu ingerlanneqartup sunniutaanik nalinginnaasumik annertusisitsisarpasippoq.

Nunatsinni Minnesotamik taaguuteqartoq naapertorlugu katsorsartinneq eqqarsartaatsikkut katsorsarneqarnermi ukiorpasuarni atorneqarnerpaajusimavoq, naak katsorsaariaatsit allat aamma atorneqartaraluartut. Tulliuttuni eqqarsartaatsikkut katsorsaasarnermi tunngaviusut assigiinngitsut naatumik allaaserineqarput. Taakku tamarmik immikkoortortaqtartiterput, soorlu aamma periutsit assigiinngitsut qalleraattumik imminnut attuumassuteqakkajuttut.

Piumassuseqarnikkut katsorsarneqarneq (Motivational Interviewing, MI)

Katsorsaariaaseq taanna pissusilersortarnerit allanngoriartortarnerinut tamanut tunuliaqutaasunik aallaaveqarpoq. Tamatumani atonerluisup allannguissamut nammineq tunngavilersuutaasa paasiniarnissaat sammineqarnerusarput. Iliuutsit marloqiusaapput, siullertut piumassuseqalersitsiartuarneq, aappaatut aalajangerneq attatiinnartinniarneqarnera. MI nalinginnaasumik sivikitsuinnaasarpoq, ataasiarluni-marlussoriarluni oqaloqatigiinneq, aammali katsorsartinnissamut immini neqeroorutaasinnaalluni taaguuteqartumik **Motivational Enhancement Therapy (MET)**, tassani MI atonerluineq pillugu aqqissuulluakkamik utertisvigineqartarnermik tapertaqartinneqartarluni.

Sunniutaa uppersarluugaavoq, tassalu:

- Piumassuseqalersitsiniarluni iliuutsit imigassamik atonerluisunut pissusilersuutiminnik allanngortitsinissaminnut marloqiusamik isumalinnut pingaartumik naleqquttuusut.
- Allatut katsorsaanerup aallartinginnerani piumassuseqarnikkut katsorsarneqarneq (MI) katsorsaanerup tamakkiisumik sunniutaanik annertusisitsisarpooq.
- Piumassuseqarnikkut katsorsaaneq (MI & MET) kisimiiillugu atoraanni ingasannigsumik sunniuteqartarpoq.

Eqqarsartaatsimik pissusilersuutinillu katsorsaaneq

Eqqarsartaatsimik sunniiniarluni periutsini atonerluisup katsorsaasullu akornanni suleqatigiinnissaq tunngaviuvoq. Tamatumuuna ajornartorsiutinik aaqqeeriaatsinik, ersiutinik nipaallisaanissamut, atonerluisuunerminillu nassuerutiginninnissaanut atonerluisoq ilinniartinneqartarpoq. Periutsimi pineqarput atonerluisutut pissusilersornerup atonerluinermilu pisut aammalu avatangiisini pissutsit sakkortusisitsisartut sallaallititsisartullu kiisalu pissusilersuutit allanngorneranni iliuusaasartut qulaajarneqarnissaat.

Periutsip ilisimatuuatut misissorneqarnerani sunniutaa uppersarluarneqarpoq, tassalu:

- Eqqarsartaatsimik pissusilersuutinillu katsorsaanerit sunniuteqarluartuupput imigassamik atuineq annikillisittarmassuk eqqarsartaatsimilu pissarsiat pitsaanerulersittarlugit.

- Piginnaasat sungiusarneqarnerat sunniuteqarluartuuvooq piffissaq sivikitsoq ungasinnerusorlu eqqarsaatigalugit imigassamik atuinerup annikillisarneranut naleqqiullugu, atorneqarsinnaallunilu imigassartunngilluinnarnissaq imaluunniit imigassartortarnerup annikillisinnissaa anguniagarigaanni.
- Imigassamik atuineq appartinniarlugu anguniagaqaraanni imminut aqussinnaanermik sungiusarneq annikitsuinnarmik sunniuteqartarpoq.

Ilaqutaasunut sammititamik katsorsaaneq

Katsorsaanermi tamatumani atornerluineq, ilaqutariit qanoq attaveqatigeeriaaseqarlutillu imminut sunniuteqarfigeqatigiittarnerat, aammalu assersuutigalugu ajornartorsiutit atornerluinerup atornerluisumut pilersitaasa aaqqiiffiginissaannut toqqortornissaannullu ilaquttat pisussaatinermikkut atornerlueqataannnginnissaat isiginiarneqarput. Pingaarnertut iliuusissat marluupput: *atornerluinermut samminnittumik isumaqatigiissitsiniarnerit* aamma *ilaqutaasunut tunngasumik isumaqatigiissitsiniarnerit*, ilaqutariinni silaannarmik pitsaasumik pilersitsisut, peqatigiilluni susassaqartarnernik annertusitsisut, oqaloqatigiittarnermillu pitsaanerulersitsisut. Ilaqutaasunik katsorsaaneq eqqarsartaatsikkut katsorsaariaatsinut allanut ilaavoq, assersuutigalugu katsorsaaneq Minnesota. Ilaqutaasunik katsorsaanermi atornerluisut inersimasut misissuiffiunerusimapput, inuusuttunilli atornerluisunik katsorsaanermi angajoqqaat qatanngutillu akuutinneqartarnerisa pitsaanerusumik angusaqartitsisarnerannik ilisimasat amigaataapput.

Periutsip ilisimatuutut misissuiffiqeqarnerani uppersarsilluarneqarsimavoq, tassalu:

- Ilaqutaasut akuutinneqarnerisigut katsorsaaneq sunniuteqarluarnerusartoq
- Eqqarsartaatsimut tunngasuni ilaqutaasut katsorsarneqarnerat pitsaasumik sunniuteqartartoq
- Ilusilersorluakkamik ilaqutaasunik katsorsaaneq inunnik ataasiakkaanik katsorsaantertut pitsaatigaaq pitsaanerulluniluunniit, utaqqisullu allattorsimaffianniinnermit sunniilluarnerusarluni
- Ilaqutaasut akuutinneqarnerisigut atornerluisup katsorsartilernissaa ilimanarnerulertarpoq.

Periutsit 12-inik immikkoortortallit imaluunniit katsorsaaneq Minnesota.

Katsorsaanerup Minnesotamik taaguutillip siunertaraa imertannginnissaq aammalu atornerluisup imigassap aanngajaarniutilluunniit sapernerannik nassuerutiginninnissaa. Naak katsorsaaneq nalinginnaagaluaqisoq ilisimatusarnikkut uppersarsaatit annikitsuinnaapput. Katsorsaaneq nalinginnaanerpaq tassaavoq sap.ak. 4-6 sakkortuumik katsorsartinneq atornerluisuusimasunik nuannaartorineqarsinnaasunillu katsorsaasulerluni. Misissuinerne isiginiarneqarnerusimavoq ullivimmi imaluunniit ulloq unnuarlu najuulluni katsorsartinnerup sunniutaa. Allaaserisat naapertorlugit nalilerneqarpoq:

- Periutsit 12-inik immikkoortortallit naapertorlugit katsorsaaneq sunniuteqarluartarunartoq, imerunnaarnissaq ilimanarnerutilersittarlugu, uppersarsaatilli annikipput.

Iliuutsit attaveqarfigisinnaasanik annertusisitsisartut (Community Reinforcement Approach, CRA).

Periutsimi tamatumani atornerluisup piunassuseqarnera, pissusilersornera, attaveqarfigisinnaasai, aammalu inuttut piginnaaneqarfiisa, suliffiata, kiisalu imigassartaqanngitsumik/aanngajaarniutitaqanngitsumik inoqatit akornanni akooqataanerata akornanni iliuutsinut naleqqiullugu atornerluisumut iliuuseqarnerit ataqatigiissaarneqarnissaat pingaartinneqarput. Isumaqarnarpoq CRA annertuumik atornerluisunut sunniuteqarnerpaajusoq. Periuseq USA-p inoqqaavisa akornanni atornerluisuunermik katsorsaanermi sunniuteqarnerpaajorpasippoq. Allaaserisat naapertorlugit nalilerneqarpoq:

- Atornerluisut inuttut atugarliornerpaat ataqatigiissaakkamik iliuseqarnissamik (soorlu CRA-tut ittumik) pisariaqartitsipput, tamannalu sammiviit arlallit naapertorlugit ingerlanneqassaaq, soorlu atornerluinermik katsorsaaneq immikkut ittoq, suliffeqarnissamut naleqqiullugu iliuseqarneq imertanngitsunillu attaveqarfigisinnaasaqalerneq.
- CRA imigassartortarnerup annikillineranut naleqqiullugu annertuumik sunniuteqarpoq.
- Nakorsaasersuilluni katsorsaaneq CRA-mut tapertaliunneqarsinnaavoq katsorsaanerullu sunniutaa annertusitillugu.
- Akissarsiassaqaqtitsisarnerup CRA-p sunniutaa immaqa aamma annertusisissinnaavaa.

Eqqarsartaatsimik katsorsaanerit

Katsorsaariaatsini tamakkunani atornerluineq tarnikkut pissusissamisuunngitsoqarneranik ersiutitut isigineqarpoq, taamaammallu pissutsit atornerluisuunermik sunniisartut isiginiarneqartarput. Allaaserisat naapertorlugit nalilerneqarpoq:

- Toqqaannangitsumik katsorsaaneq sunniuteqannginneruvoq atornerluinermut toqqaannartumik tunaartaqartuminngarnit, tamatumani ilu eqqarsartaatsikkut sakkortuumik qangaaniilli katsorsaariaatsip imigassamik atornerluinermi sunniuteqarluartarnera uppersarsineqanngilaq.
- Nikerartumik nutaaliaasumik katsorsaariaaseq imigassamik atornerluisunik katsorsaanermit immaqa sunniuteqarluartarpoq.
- Tarnikkut nappaatilinnik eqimattakkaartumik katsorsaaneq annikitsuinnarmik sunniuteqarpoq.

Periutsit allat eqqarsartaatsimut tunngasut

Periutsit allat, soorlu kimitsinikkut sinittutut pissuseqalersitsineq (hypnose) atornerluisunik katsorsaanermit sunniuteqanngitsut paasineqarsimavoq. Aammattaaq aaqqiissuteqarnissamik siunertaqarluni katsorsaariaatsip imaluunniit periutsip CENAPS-imik taaguutillip sunniuteqarnerat ilisimatusarnikkut uppersarsineqarsimanngilaq.

4.3. Ikorfartoqatigiit

Atornerluinermik katsorsaanermit atatillugu ikorfartoqatigiit soorlu AA-t (Anonyme Alkoholikere) aamma NA-t (Narcotics Anonymous, Anonyme Stofmisbrugere (ikiaroorajuttut)) nalinginnaapput.

Uppersarsineqarsimavoq katsorsaanermit allamik tapertaqartillugu ikorfartoqatigiinni peqataaneg qaatusimaannarnissamik katsorsartinnerullu sunniutaanik tamarmiusumik annertusititsisartooq.

Allaaserisat tunngavigalugit nalilerneqarpoq:

- Ikorfartoqatigiit katsorsartereernerup kingorna qaatusimaannarnissamut aalajangiusimanninnissamullu ilapittuutaasinnaasut ilimanarpoq, ikorfartoqatigiinniili peqataaneg katsorsartinnissamik neqeroorutitut naammannissaa ilimananngilaq.
- Ikorfartoqatigiinni pinngitsaalisamik peqataaneg ajoquseeriaannaagunarpoq.
- Imigassamik atornerluisut atornerluisoqatiminnik avatangiiseqartut ikorfartoqatigiinni peqataanermikkut annertunerpaamik pissarsisarnissaat ilimanarpoq.

4.4. Imminut ikiornermi atortussat

Imminut ikiornermi atortussat assigiinngitsutigut atornerqartarsimapput, ilaatigut atornerluisut katsorsartinnissaq pillugu namminneq saaffiginnittut oqaloqatigereernerisigut tunniunneqartarlutik, ilaatigullu atornerluineq pillugu screenertinneq tunngavigalugu tunniunneqartarlutik.

Allaaserisat tunngavigalugit nalilerneqarpoq:

- Imminut ikiornermi atortussat kaammattorneqarnikkut imaluunniit imigassamik atornerluisoq isumaqatigalugu tunniunneqartut katsorsartinniginnerminngarnit sunniuteqarnerusartut.
- Imminut ikiornermi atortussat imigassamik atornerluisunut nammineerlutik katsorsartinniartunut, tassalu imigassamik atueriaatsiminnik allanngortitsiniarlutik isummereersimasunut taamaallaat sunniuteqartarnissaat ilimanagineqarpoq.
- Imminut ikiornermi atortussat sakkusaapput pingaarutillit imigassamik atornerluisup katsorsartinnissamut periarfissanik paasisutissinneqareerluni katsorsartilluni akuttoqatigiissumik oqaloqatigiittarnissanut takkuttarnissamut suli nalornissuteqartumut tunniunneqarsinnaasut.

4.5. Imigassamik atornerluinermi silattorsartitsineq kingunerluutinullu katsorsartinneq

Silattorsartitsineq, alaatsinaanneqarneq kingunerluutinullu katsorsartinneq peqqinnissaqarfiup isumagisarai. Silattorsartitsinermi kingunerluutinut ersiutaajunnartut alaatsinaanneqartarput katsorsarneqarlutillu napparsimasoq kingunerluutiniq patsiseqartumik qilusoortarsinnaammat takorruuilluniluunniit (delirium).

Pingaaruteqarpoq kingunerluutit pitsaasumik katsorsarneqarnissaat, katsorsaanginnerup kingunerisinnaammagit kingunerluutinut ersiutit siunissami ajornerulersinnaanerit aammalu atornerluisup naak atornerluinini kipitikkusukkaluarlugu atornerluinerminik ingerlatsiinnarnissaa. Benzodiazepiner-it nakorsaatitut siullertut toqqarneqartariaqarput pingaartumik unitsinneqarani nakorsaasersorneqarnermi, kingunerluutigisartagaat amerlavallaartanngimmata, aammalu taakkununga naapertuuttumik toqunartumut sunniinaveeqquteqarmata. Tamatuma saniatigut B-vitaminortitsineq pingaartumillu Tiamin ingerlatiinnartariaqarput.

Napparsimasut amerlanersaat orniguttarlutik katsorsarneqarsinnaapput, atornerluisulli tarnikkut timikkulluunniit nappaatillit, inuttut pitsaanngitsunik avatangiisillit inuttulluunniit artornartunik atugallit imaluunniit sionatigut sunniuteqarnerluttumik kingunerlutsitsinermut katsorsarneqarnikuusimasut unitsinneqartariaqarsinnaapput. Kingunerluutit qanoq sakkortutiginerinut uuttuutiniq atorluarsinnaasunik ineriartortitsisoqarsimavoq. Orniguttarnikkut ass. Gossop uninngatinneqarnikkullu ass. WSA.

4.6. Imigassamik atornerluisunik nakorsaasersuilluni katsorsaaneq

Atornerluineq qaratsami sianiutiniq imaannaanngitsumik ajoqusiisarpaq. Ajoqusiinerit ass. utertoqqinnissamut stoffimillu annertoorujussuarmik perusussuseqarnermik misigisitsilersartumut (craving) attuumassuteqartutut paasineqarsimasut.

Imigassamik atornerluinermi nakorsaatit akui stoffit assigiinngitsut pingasuusut, sunniulluarterneri paasineqarsimasut, tassaapput Antabus(Disulfiram), Campral (Acamprosat) aamma opioid hæmmerne

(Naltrexon, Nalmefen). *Antabusan* sinngorsaataavoq enzymimik sunniinermigut sunniuttartoq. Imigassartornermi uunarulutsitsilersarpoq, tillertitserujussuarluni iluaalliertitsillunilu. *Acamprosat* qaratsap sananeqaataasa ilaannut atornerluinerup pilersitaanik innarlerneqarsimasunut toqqaannartumik sunniuttarpoq. Katsorsaaneq aallartineqareersinnaavoq silattorsartitsinerup nalaaniilli. Pitsaanngitsortaraa ullormut pingasoriarluni pisariaqarnera. *Opioidhæmmere (Naltrexon, Nalmefen)*. Stoffit taakku sunniuttarput imigassap qaratsami iluarusutsitsisarneranik annikillisisarnermikkut. Nalmefen immikkuualuttunut sunniuttarnera annertunerulaarpoq Naltrexonimut naleqqiullugu. Taakku Kalaallit Nunaanni nakorsaasersuissutissatut kissaatigineqanngillat. Naltrexoninik atuisut 10-15%-iisa missaat kingunerlutsitsisarput. Annertussusiliissutissatut innersuussutigineqartoq sipporaanni tinguk innarlerneqarsinnaavoq.

4.7. Katsorsartinnerup nanginnera

Utertoqqinnissaq annikillisarnerlugu atornerluisut allatut inuuneqalernissamut katsorsartinnermilu angusat attattuarnissaannut qulakkeerisussamut katsorsartinneq nangillugu ingerlatsinissaannut kajumissaarneqartarput. Tamanna pingaaruteqarnerusorinarpoq katsorsartinneq avatangiisit sungiusimasat qimallugit ingerlanneqarsimappat. Qanoq sunniuteqartiginerata ilisimatusarnikkut uppersarnerqarnera annikitsuinnaavoq, tunaartaqarluarlunili nangitsineq ilutigisaanillu ajornartorsiutit attuumassuteqartut aaqqiiffiginiaraanni, nakorsatut isiginneriaaseq naapertorlugu isumaqarluarsorinarpoq, pingaartumik atornerluisunut inuttut atukkatigut allatulluunniit artorsaateqartunut.

4.8. Atornerluisunik katsorsaaneq atornerluisup isaanit isigalugu

Atornerluisut katsorsartinnerminnik naliliinerannik naatsorsuutigisaanillu ilisimatusarnikkut ilisimasat annertugisassaannngillat. Katsorsartinnissamik aalajangernermut "nipersoqataasut" amerlasarunarput, ass. atornerluisuunani inuunissaq, nammineq inuunermit oqartussaanerunissaq imaluunniit imminut tatiginerulernissaq. Atornerluisut katsorsartikkusunnerannut imaluunniit katsorsartinnissamut tunuarsimaartarnerannut patsisaasut pillugit ilisimasat killeqarput.

Misissuinikkut qulaajarneqarsimavoq katsorsartinnissamut periarfissat peqqinnissaqarfimmilu sulisut ilinniarsimasut katsorsartittariaqartunut ilaqaatannullu najukkami neqeroorutigisinnaasaat nalinginnaasumik ilisimaneqartanngitsut. Tamanna katsorsartikkusunnermut tunuarsimaarutaasinnaavoq pingaaruteqanngitsuunngitsaq. Tunuarsimaarutaasooq alla tassaavoq atornerluinermit katsorsartinnerup innuttaasunut inuttut atugarliornerpaasunut tunaartaqarneranik amerlanernit isumaqarfigineqarnera. Tamatuma saniatigut avatangiisinit atornerluinermit katsorsartinnerup akuerineqarnera imaluunniit katsorsartinnissamik pisariaqartitsisut naqissuserneqartarnerat ikioqqunissamut pingaaruteqarsinnaapput. Atornerluisuuleqqaartut piaartumik katsorsarneqalartarnissaat kissaatigigatsigu atornerluisut atornerluisunillu katsorsaasaneq pillugit qaammarsaaneq isummanillu allanngortitsinissaq pisariaqarluinnarput.

4.9. Atornerluisup neqeroorutillu imminnut tulluuntuunissaat

Innuttaasut akornanni atornerluisuusut amerlaqaat assigiinneqalutillu, tamatumani pineqarlutik atornerluisuunerup qanoq annertutiginer, qanoq siviisutigisumik atuussimanera aammalu atornerluisut ataasiakkaat inuunerminni sumi inissisimanerat.

Atornerluisulli allanik ajornartorsiuteqakkajuttarput ajuuteqarlutilluunniit atornerluisuunermit attuumassuteqarsinnaasunik, imaluunniit attuumassuteqanngitsunik. Atornerluinerup aamma kingunerisinnaavaa ajuutit allat nakorsarneqarnissaannut periarfissat ajornerulersarnerat. Innuttaasut inuttut atugarliortut katsorsartinniarnissaminnik ajornakusoortitsisinnaapput, tassami katsorsaasarnermi toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu naatsorsuutigineqartarmat piumassuseqarneq nukissaqarnerlu, taakkuli atornerluisup pigineq ajorpai. Neqeroorutissap aaqqissornerani tamakku tamaasa eqqarsaatigineqassapput.

Atornerluisup tusarnaarneqarluni tusaaniarneqarlunilu, katsorsartinnissallu pilersaarusionerqarnerani aammalu katsorsartinneqarneq anguniagassamik toqqaaniarneqarneq akuutinneqartut misigisimanissaa qitiuvoq. Taamaattumik allannguinnissamut piumassuseqarnerup qulaajarneqarnissaa, tamannalu tunngavigalugu katsorsaannissap aaqqissorinissaa pingaaruteqarput, taamaattumillu piumassuseqarneq pillugu apeqqarissaarsinnaaneq (Motivational Interviewing) qitiulluinnartumik pingaaruteqarpoq, soorlu aamma atornerluinerup qulaajarneqarnera innersuussinerlu pingaaruteqartut (takujuk imm. 4.2, Piumassuseqarnikkut katsorsarneqarnissamut oqaloqatigineqarneq). Qanigisat akuutinneqartariaqarput, katsorsaanermit akuutinneqarnermikkut ilorrisimaarnerusarmata.

Orniguttarluni, ullivimmi imaluunniit ulloq unnuarlu najuulluni katsorsartinnissamut neqeroorut?

Atornerluisunik katsorsaanermit orniguttarluni, ullivimmi imaluunniit ulloq unnuarlu najuulluni katsorsartinneq neqeroorutaapput. Orniguttarluni katsorsarneqarneq najukkami pisarpoq piffissami sivikinnerusumi sivilisinerusumilluunniit ingerlanneqartartoq, soorlu ullut tamaasa, sapaatip akunneri tamaasa imaluunniit qaammatit tamaasa, tamatumani apeqqutaalluni atornerluisup katsorsarneqarnermini sumut killinnera. Ullisarnissamik neqeroorut najukkami ingerlanneqarajuppoq, assersuutigalugu ullup affaani sulisarnermik nalinginnaasumillu angerlarsimaffimmi inuuneqarnermik tapertalerlugu. Katsorsaaneq ulloq unnuarlu najuulluni ingerlanneqartoq sivikinnerusumik sivilisinerusumilluunniit sivilisussuseqarsinnaavoq, soorlu sap.ak. ataatsimi qaammatilluunniit arlerlugit. Katsorsaavik Nuuk-mi Nuummiittumi najukkami katsorsaaneruvoq ullilluni katsorsarneqarnermik neqeroorutaasoq, naak katsorsarneqartut amerlasuut katsorsarneqarnermik nalaani tassani najugaqartaraluartut.

Ilisimatusarnermi nalinginnaasumik paasineqarsimangilaq ulloq unnuarlu najuulluni, ullivimmi imaluunniit orniguttarluni katsorsarneqarneq assigiinngissuteqarnerisut, sulili ilisimaneqanngilaq atornerluisuusut sorliit neqeroorutinut sorlernut tulluunnerisut. Taamaattorli ilimagineqarpoq annertunerpaamik atornerluisut atornerluisullu eqqarsartaatsimikkut sanngiissuteqartut ulloq unnuarlu najuulluni katsorsarneqarneq iluaqutiginerusaraat, annikinnerusumillu atornerluisut orniguttarluni katsorsarneqarneq iluaqutiginerusaraat. Orniguttarluni katsorsarneqarnermi katsorsaanerup sivilisussusaa sunniutaalu imminnut ataqatigiissorinarput, ersarissumilli ilisimaneqanngilaq katsorsaanermit qanoq akulikitsigisumik oqaloqatigiittarnissat neqeroorutaasariaqarnerisut.

Atornerluisut nukissaqannginnerisut atornerluinermit katsorsarneqarnermit atatillugu ass. ikorfartuutaasumik malinnaaffiginninnermilu oqaloqatigineqartarnissamik neqeroorfigineqartassapput 'empowerment' qitiutillugu. Atornerluisoq ilinniagaqanngippat suliffeqaraniluunniit, ilutigisaanik tamanna sulissutigisariaqarpoq. Annertuumik atuisuni annikitsuinnarmillu atuisuni imminut ikiornissamut atortussat

eqqarsartaatsimik piomassuseqarnermillu annertusisitsisartumik katsorsaaneermi taakkuinnaatillugit naammassinnaapput.

Eqimattani imaluunniit kisimiilluni katsorsarneqarneq

Eqimattani katsorsaaneq siammarsimaqaaq tarnikkut katsorsarneqarnerit sulluunniit iluanni. Eqimattani katsorsarneqarnerup kisimiitilluni katsorsarneqarnermut sanilliullugu sunniutaanik misissuinerit ikittuinaapput, ilisimaneqanngilarlu suut kikkunnut annertunerpaamik sunniuteqartarnerisut. Misissuinerit nutaat takutippaat katsorsaaneq oqarasuaatikut internettikkulluunniit ingerlanneqarsinnaasoq sunniutaanut annikillisisinngitsumik.

Eqimattanut immikkut ittunut neqeroorutit suuneri

Inuusuttut eqqarsartaatsimut tunngasuni katsorsaariaatsit iluaqutiginerusarpaat. Ilutigisaanik tarnikkut ajuuteqaraanni, soorlu isumatsangaartarnermik annilaanganermillu, eqqarsartaatsimut tunngasuni katsorsaaneq ass. ileqquusumik AA-rtarnermit imaluunniit tarnikkut allatut katsorsartinnermit sunniuteqarnerusarunarpud. Katsorsarneqanngikkaanni ajuutit taakku katsorsartereernikkut qaatusimanerup attattuarneqarnissaata katsorsartinnerullu sunniutaasa ajornerunerannik kinguneqassaaq.

Ajornartorsiutinut piusunut tunaartaqarluartumik iliuutsit, atornerluinermik katsorsaaneermut ilutigitillugit ataqatigiissillugillu atornerluinerup katsorsarneqarneranut annertunerusumik sunniuttarnissaat ilimagineqarpoq. Inuttut atugarliortut ass. qitiusumik katsorsaasumit ataqatigiissaarneqartumik iliuutsit iluaqutiginerusaraat paasineqarsimavoq. Sulinissamut sungiusarneq orniguttarnermi katsorsarneqarnermik tapertalerlugu atornerluinermik katsorsaaneq kisimiitillugu katsorsaaneermi sunniuteqarnerusarpoq.

Atornerluisut akornanni kinaassutsimik akornusersuisut inunnut nalinginnarnut naleqqiullugu takussaanerupput. Taamatut ajoquteqarnermi katsorsartinnermik kipititsinissaq qaninnerulertarpoq, aammalu katsorsartereernikkut qaatusimanerup attattuarneqarnissaanut katsorsartinnerullu sunniutaanut pitsaanngitsumik sunniuttarluni. Atornerluisut kinaassutsimik akornusersuisunik nappaatillit eqqarsartaatsikkut katsorsarneqarneq iluaqutiginerusarunarpaat.

Katsorsaariaatsip sorliup arnat angutillu akornanni sunniuteqarnerpaajusarnerata assigiinngissuteqarneranik nassaartoqarsimanngilaq.

4.10. Katsorsartinnerup qanoq sunniuteqartigineranut katsorsaasup pingaaruteqarnera

Atornerluisup katsorsaaneerullu ataqatigiilluarnerat sunniutaanut annertuumik pingaaruteqarpoq. Atornerluisup katsorsaasunit assigiinngitsunit katsorsarneqarnermigut pissarsiai assigiinngitsorujussuusinnaapput, naak katsorsaasut katsorsaariaaseq ataaseq atoraluaraat. Imigassamik atornerluisuunermit katsorsartittut agguaqatigiissikkaanni katsorsartereernerup kingorna, ersiutit assigiinngissutaat 60%-it sinnerlugit annikillinerinngarnit 3%-imik ajorseriarnerannut assigiinngissuteqartut paasinarsisimavoq. Assigiinngissut katsorsaasup katsorsaaneerup nalaani kissalaartumik tapersersuerpalaartumillu pissuseqarneranut attuumassuteqarpassippoq. Katsorsaasorli akerlianik pissusilersorpat atornerluisoq katsorsartereernermi kingorna ukiup ataatsip qaangiunnerani imernerulersimasarpoq.

- Ataqatigiinnermik misigissuseqartitsisumik katsorsaariaaseq katsorsartinnerup pitsaasumik sunniuteqarnissaanik ilimanarsisitsisarpoq.
- Akerlilersuorpalaartumik katsorsaariaaseq akерlianik sunniuteqartarpoq.
- Katsorsaasut assigiingissutaat annikillisinneqarsinnaagunarpoq katsorsaasoqatigiit aaqqissuussivigineqarnerisigut iluarsartuussivigineqarnerisigullu, ass. ilitersuutitik atuinikkut.

4.11.Katsorsaanerup aaqqissuussaanaera

Katsorsaanerup aaqqissuussivigineqarnera pingaaruteqarpoq. Ass. timikkut tarnikkulluunniit nappaatinik katsorsaasarfiit, isumaginnittoqarfiup imaluunniit pinerluuteqarsimasunik nakkutillisoqarfiup akornanni qilerutit immikkut pingaaruteqalersarput, atornerluinermut peqatigitillugu kinguneranilluunniit pilersartut pisariaqartitsinerit ajornartorsiutilluunniit naapinneranni. Ass. peqqinnissaqarfimmi sulisup napparsimasuutimi/sullitami isumaginnittoqarfimmit ikiorneqarnissaanik ujartuinaera ajornartorsiutitaqarnerusarpoq nammineq sullivimminit ikiorneqarsinnaaneranut naleqqiullugu, paarlattuanik aamma.

Aaqqissuusseriaatsimik toqqaanermi katsorsaanerup isiginiarneqarnissaa pissusissamisoorpoq, assersuutigalugu aallaaviusarlutik nappaatip ilusaa, atornerluinerup inuttut atukkanut sunniutaasa isiginiarneqarnissaat, timimut kingunissai, ilutigisaanik tarnikkut nappaateqarneq il.il. Aaqqissuussinerup katsorsaanermut sunniutinut sunniuttarnera nalinginnaasumik ilisimasaqarfigineqangaanngilaq, ilisimatusarnermili ilimagineqarpoq peqqinnissaqarfimmit iliuuserineqartut ataqatigiissaarinerillu pingaaruteqarnerat suusupagineqassanngitsoq.

Aallaqqaataasumik innersuussineq pingaaruteqarpoq. Innersuussinerlunneq innersuussinnginnerluunniit katsorsaanerup annertuallaarneranik kinguneqarsinnaavoq, ass. ulloq unnuarlu najuulluni katsorsartinnissamik neqeroorfigineqarnikkut, naak orniguttarluni katsorsartinnissaq naammakkaluartoq. Fyns Amtimi orniguttarluni imigassamut katsorsaaviusup katsorsaariaatsit tamarmiusut isaaffigisaanni katsorsaanikkut misilittakkat takutippaat aaqqissuulluakkamik qulaajaaneq (takujuk imm. 4.1) aamma innersuussisarnermi tunngaviusartut sukannersut tapertariissillugit katsorsaanerup sunniutaanik annertusititsisartut aammalu ulloq unnuarlu najuulluni katsorsaanermik atuineq annikilleriartoq.

4.12.Ilinniartitaanerup aqutsinerullu sunniutai

Aaqqissuusseriaatsit akimorlugit iliuuseqarnermi immikkut ilinniarsimasunik sulisoqarneq aqutsisorissaarnerlu katsorsaanerup iluatsilluarnissaanut apeqqutaapput. Naleqquttumik ilinniaqqissimaneq tarnikkut sunniuteqarluartumik katsorsarneqarnissamut apeqqutaavoq.

Katsorsaariaatsimik ilinniarluarsimanermik ataqatigiissumillu tunngaveqartumik pilersitsinissaq pisariaqarpoq. Tamatumani apeqqutaavoq atornerluisunut katsorsaaviit aalajangersimasumik angissuseqarnissaat, katsorsaasartoqatigiinnullu aaqqissuunneqarsimanissaat, aamma ilinniarnep nanginneqartarnissaa ilinniaqqittarnissarlu ingerlaavartumik pisassapput.

- Ilinniarsimasamut pikkorissuuneq napparsimasunullu ataasiakkaanut aaqqissuulluakkamik pissusilersorneq katsorsartinnerup iluatsilluarnissaanut atassuteqarpoq.

- Naammattumik ilisimangilarput katsorsaasartut pikkorissuussagunik piginnaasaat pitsaanerpaamik qanoq ineriartortinneqarsinnaanersut imaluunniit qamaniittuutitaminnik imaajarnissaannut qanoq ikiorneqarsinnaanersut.

5. Katsorsaanissamik maanna neqeroorutit aamma katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsisussat naatsorsuutigisat

Atornerluinermut katsorsaanermik Nuna Tamakkerlugu neqeroorut oqartussaanikkut peqqinnissaqarfimmut atavoq. Naqissuserneqartariaqarporli atornerluinermut katsorsaneq ikiuinerup ilaannanguarimmagu, inuttut atukkatigut kingornussat anigorneqassappata, aamma atornerluisuuffiusumi sumiginnagaallunilu peroriartorsimanerup kingunerisaanik inuttut inuiaqatigiinnilu inuttut atukkatigut kingornutat sunniutaat kipitinneqassappata. Atornerluinermik katsorsaneq taamaammat kommunini oqartussat Namminersorlutillu Oqartussani immikkoortortat ilaat allat suleqatigilluinnarlugit ingerlanneqassaaq.

5.1. Katsorsartinnissamik maanna neqeroorutit

Katsorsartinnissamik Nuna Tamakkerlugu maanna neqeroorummi ilaatigut pineqarput *imigassamik pinngitsuuisinnaajunnaarsimanermut nakorsaasersuilluni katsorsaanissamik neqeroorut* kiisalu *atornerluisumut atuisuujunnaarnissamut katsorsartinnissamillu neqeroorut* aamma *atornerluisup ilaqaatanut ilaqaatasunik katsorsaneq*.

Peqqissutsimut Pitsaaliuinernullu Aqutsisoqarfiup katsorsaavik namminersortutut ingerlanneqartoq Katsorsaavik Nuuk atuisuujunnaarnissamik neqeroorut aamma ilaqaatasunik katsorsaasarneq pillugit isumaqatigiissuteqarfigaa. Taakkua saniatigut Katsorsaavik Nuuk meeqqanut 6-12-inik ukiulinnut pitsaaliuinermi neqerooruteqarpoq ima taaguuteqartumik "Meeqqat aamma inuupput", aamma inuusuttuaqqanut TAPP-programmi (Teen Age Power Program). Nuna tamakkerlugu neqeroorutit saniatigut kommunit ilaat namminneq katsorsaanissamik neqerooruteqarput.

5.2. Nakorsaasersuilluni katsorsaanissamik neqeroorummik atuneq

Imigassamik atornerluisut tamarmik imigassamik pinngitsuuisinnaajunnaarsimanerminnut peqqinnissaqarfimmi nakorsaasersuilluni katsorsartinnissamik neqeroorfigineqarsinnaapput. 2007-imiit 2013-imut imigassamik pinngitsuuisinnaajunnaarsimanermut nakorsaaitit ulloq unnuarlu atugassat (DDD) 23.100 aamma 50.300 akornanniittut tunniunneqarsimapput imatut agguagaallutik: ODDD Naltroxon, 0-713 DDD Acamprosat, sinnerilu (23.200-50.300 DDD) Antabussiullutik¹.

Naatsorsuutigigutsigu agguaqatigiissillugu qaammatini sisamani katsorsartittoqartartoq, imigassamik pinngitsuuisinnaajunnaarsimanermut nakorsaaitit inunnut 190-412-inut ukiumut tunniunneqartarput. Taamaalilluni imigassamik pinngitsuuisinnaajunnaarsimanermut nakorsaaitit sunniutiminnut naapertuuttumik amerlassuseqartut atorneqanngillat (takujuk imm. 4.6). Nakorsaasersuilluni katsorsaanerup pingaarnertinneqalernissaanut tunngavissaqarpoq, qulakkeerneqartariaqarlunilu atornerluisuusut siunissami tamatumingga neqeroorfigineqartalernissaat.

¹ Nuummi Nuna Tamakkerlugu Nakorsaataasiviup kisitsisaatai.

5.3. Katsorsaavik Nuuk-mi katsorsaanissamik neqeroorummik atuineq

Peqqissutsimut Pitsaaliuinernullu Aqutsisoqarfiup 1. april 2012 aallarnerfigalugu Katsorsaavik Nuuk Nuummiittoq atornerluisunik katsorsaasarneq pillugu isumaqatigiissuteqarfigisimavaa, tamatuma siorna katsorsaaneq Qaqiffimmit isumagineqarsimalluni. Katsorsaavik Nuuk-mi katsorsaaneq Nuummi ullivimmi katsorsaaneruvoq imaluunniit katsorsaasartunit angalasartunit najukkami ingerlanneqartoq. Atornerluinermut katsorsarneqartut angalanerat najugaqarnerallu peqqinnissaqarfimmit akilerneqartarpoq, katsorsartinnerlu kommuninit akilerneqartarluni, katsorsartittussap nammineq imaluunniit allat, soorlu sulisitsisup katsorsartinneq akilersinnaangippassuk. Katsorsartinnerit amerlanerpaartaat kommuninit akilerneqartarput. Imigassamik atornerluinermut katsorsartinneq sap.ak. 6-inik sivissuseqartarpoq, akuleriinnilli atornerluisuugaanni katsorsartinneq sap.ak. 9-nut imaluunniit 12-inut sivitsorneqartarpoq, tamatuma saniatigut sap.ak. 4-ni katsorsarteqqinnissamut innersuussisoqarsinnaavoq. Ilaqutaasunik katsorsaaneq ilaqtutanut 12-it sinnerlugit ukiulinnut neqeroorutigineqartarpoq. 2013-imi najukkami katsorsartittarnissaq pillugu isumaqatigiissusiortoqarpoq kommuninut aningaasaqarniarnermut tunngatillugu pilerinartumik, neqeroorulli annikitsuinnarmik atornerarpoq.

2012-imi Katsorsaavik Nuuk 182-inik katsorsaavoq, taakkunannga 126-t kommuninit innersuussaallutik. 2013-imi katsorsarneqartut 271-iupput, taakkunannga 148-t "Siusissukkut iliuuseqarneq"-mit innersuussaallutik, sinnerilu nammineq akiliillutik katsorsartittut ataasiakkaanguit eqqaassanngikkaanni kommuninit innersuussaallutik². Sullitat "Siusissukkut iliuuseqarneq"-mit kommuninillu innersuunneqartut katsorsarneqarnerisa sivissususaannut naammassinninnerannullu naleqqiullugu agguataarsimanerat annikitsuinnarmik nikingassuteqarpoq. Kommunit kisitsisaataat Tabel 1-imi takuneqarsinnaapput.

2012	Kommune Kujalleq	Sermersooq	Qeqqata	Qaasuitsup	Katillugit
Sullitat katillugit	3	51	30	42	126
Sap.ak. 6-ini katsorsarneqarneq	33 %	25 %	37 %	45 %	
Sap.ak. 9/12-ini katsorsarneqarneq	67 %	75 %	64 %	52 %	
Katsorsartinnerit naammassineqartut	67 %	73 %	97 %	71 %	

**Tabel 1. Katsorsaavik Nuuk-mi 2012-imi atornerluisunik katsorsaanerit
(Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, 2014)**

2012-imiit '13-imut "Siusissukkut iliuuseqarneq"-mi peqataasut katsorsartikkusuttut annertuumik amerleriarsimapput. Ilaqutariit 2012-imi atornerluinermut katsorsartinnissamut innersuunneqartut 33%-iusut 2013-imi 69%-iupput. Aammattaaq innersuunneqartut amerlerialaartut kommuninit malugineqarpoq. Qassit katsorsartilernerannik kisitsisit kommunit akornanni assigiinngissuteqartorujussuupput. Akuleriinnik atornerluisuusut taama amerlatigimmata ilimagineqarsinnaavoq sullitat katsorsarneqalinnginnerminni annertoorujussuarmik immaqalu aamma sivissuumik atornerluisuusimasut.

² 2013-imut paasissutissat Katsorsaavik Nuuk-mit, februar 2014.

	Katsorsar- neqartut katillugit	Angerlarsimaffim- minniittunik meerartallit	Angerlarsimaf- fiup avataani inissinneqarsi- masunik meerallit	Atornerlu- isuunngit- sunik angajoq- qaallit	Qatanngu- tit aamma atornerlui- suusut	llinniagaqar- neq meeqqat atuarfianni imaluunniit ataallugu	Suliffil- lit
Najukkami katsorsar- neqartut	82	56	16	3	60	52	39
Katsorsaavik Nuuk-mi katsorsarne- qartut	189	38	20	2	120	85	77
Katillugit	271*	94	36	5	180	137	116
Procentin- ngorlugu		45 %	17 %	2,5 %	89 %	66 % miss.	57 % miss.

*Sullitanut 64-69-inut paasissutissat amigaataapput.

Tabel 2. Inunnik Isumaginnittoqarfimmit paasissutissat sullitanut atornerluisuunerminnut katsorsarneqartunut (Katsorsaavik Nuuk-mit paasissutissat, februar 2014)(Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalackersuisoqarfik, 2014)

2013-imi atornerluisut katsorsartittut inuttut atugaat qiviaraanni atornerluisut akornanni inuttut atukkatigut kingornussaqaarsimasut amerlasoorujussuupput. Taamaallaat 2,5%-it atornerluiffiunngitsumi peroriartorsimapput, 89%-illu qatannguteqarput atornerluisuusunik. Inuttut atukkatigut kingornussat taakku sullitat amerlanerpaartaasa meerartaasa angerlarsimaffiminni najugaqartut imaluunniit angerlarsimaffiup avataani inissinneqarsimasut kinguaariit tulliuuttut sunneriartulereerpaat. Ajunngitsutut oqaatigineqarsinnaavoq 60%-it missaat suliffeqarmata (Tabel 2).

5.4. Katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsisutut naatsorsuutigineqartut

Pineqartumi maanna ilisimasavut naapertorlugit anguniarneqartuni assigiinngitsuni katsorsartinnissamik pisariaqartitsineq naatsorsorniarneqarsimavoq (Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalackersuisoqarfik, 2014). Taamaattorli ilisimaneqartumik naligiinngissuseqartoqarpoq katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsinerup katsorsartikkusuttullu akornanni, katsorsaasinnaanermik piginnaasanut naleqqussarneqartussamik.

Annertoorsuarmik atuisut

Aallaaviuvoq siusissukkut iliuseqarnissamik kissaateqarneq, annertoorsuarmilli atuisut amerlaqisut atuinertik ajornartorsiutaasut isiginngilaat, taamaallitullu inooriaatsiminnik allanngortitsinissaminnik katsorsarneqarnissamulluunniit kajumissuseqaratik. Innuttaasut akornanni angutit 53%-ii arnallu 37%-ii akulikitsumik ikiaroortartuupput aamma/imaluunniit ajoqutaasinnaasumik imigassartortarlutik aamma/imaluunniit oorinoorajuttuusimallutik oorinoorajuttuullutilluunniit (Larsen and et al, 2013). Amerlanerit "taamaallaat" annertoorsuarmik atuisuupput, ilaalli atornerluisuupput, atornerluisunngulerlutik, imaluunniit siornatigut atornerluisuusimanertik pissutigalugu allatut atornerluisunngorsinnaallutik.

Innuttaasut taakku paasissutissiiffigineqarnertik imminullu ikiornermi atortussanik tunineqarnertik, aamma pisariaqartinneqartillugu katsorsarneqarnissamik kajumissaarneqarlutik iliuseqarfigineqarnertik iluaqutigissavaat.

Atornerluisut inuttut ingerlalluartut

Atornerluisut ilaasa atornerluisuunertik nassuerutigisimavaat. Sulineramik inuutissarsiteqartuni ass. atornerluisut napparsimakkajunnerlu pillugit ilisimasavut naapertorlugit taakku amerlassusaat suusupagineqassanngilaq. Suli inuttut ingerlalluartsuut imaluunniit ingerlalluapajaartarlutik, annertoorsuarmillu atuisunut naleqqiullutik pimoorusaanerumik iliuseqarfigineqarnissartik pisariaqartillugu.

Innuttaasut taakku amerlanersaasa orniguttarluni katsorsarneqarnissamik neqeroorut ingerlassinnaassavaat.

Inuttut immikkut pisariaqartitsisut

Nassuiaammi (Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, 2014) paasissutissat politiineersut, sulisitsisuneersut, qimarnguineersut, peqqinnissaqarfimmeersut, ulloq unnuarlu angerlarsimaffinneersut, kommunineersut aammalu siusinnerusukkat nassuiaatineersut ilisimatusarnermilu paasisaneersut aallaavigalugit nalilerneqarpoq inuit isumaginnittoqarfimmi sullitat, angerlarsimaffeqanngitsut, inersimasut ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinniittut, qimarnguinniittut aammalu "Siusissukkat iliuseqarneq"-mut peqataasut akornanni katsorsartinnissamik pisariaqartitsisut 4.000-6.000-nik amerlassuseqartut. Taakku assigiinngiaartorujussuupput amerlaqisulli imaannaanngitsunik ajornartorsiteqarput. Ullumikkut taakku pillugit Katsorsaaviup kommunillu akornanni aalajangersakkamik suleqatigiittoqanngilaq.

Innuttaasut taakku ilaat imaaliiallaannaq ullivittut neqeroorummut ilanngussinnaapput, ilaalli atornerluinermit katsorsartinnerup saniatigut inuttut pisariaqartitamik ikiorsiivigineqarnissaannik pisariaqartitsisussaapput. Ilaannut perorsaanermit tunngatillugu saniatigut neqeroorfiginninnissaq, soorlu tamanna "Siusissukkat iliuseqarneq"-rup iluani ullumikkut ingerlanneqartoq, katsorsarneqareernermit nangitsilluni ingerlanissap iluatsinnissaanut annertuumik pingaaruteqassaaq (takujuk imm. 6.6).

Atornerluinerup saniatigut allanik nappaateqartut

Atornerluisut aamma timikkut tarnikkulluunniit nappaateqartut (ersineramik, isumatsangaarnermik, psykosimik) atornerluinermit katsorsarneqarnermik saniatigut peqqinnissaqarfimmit ikiorneqarnissaminnik tapersorneqarnissaminnillu pisariaqartitsipput. Napparsimasut tarnikkut sivisuumik nappaateqarsimasut amerlanersaasa (inuit 750-1.000 miss.) aamma atornerluisuugunik immikkut aaqqissukkamik iliuseqarfigineqarnissartik pisariaqartissavaat.

Taakkununga neqeroorsinnaaneq ullumikkut piunngilaq.

Ilaqutaasutut katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsineq

Ilaqutaasutut katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsineq annertoorujussuussasoq ilimanarpoq, tamatumanilu pineqarput:

- Meeqqanut inuusuttunullu angerlarsimaffimmi atornerluiffiusumi peroriartorsimasunut pitsaaliuinermit neqeroorut.
- Atornerluisut qanigisaannut neqeroorut.

Katsorsaavik Nuuk katsorsaanerminnut ilutigitillugu qanigisat marluk ilaqutaasutut

katsorsartissinnaanerannik ullumikkut neqerooruteqarpoq. Meeqqanik inuusuttunillu pitsaaliuilluni

katsorsaanissaq meeqqat inuusuttullu ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinni inissinneqarsimasut 300-t missaanniittut aamma meeqqat sumiginnagaallutik peroriartorsimasut pingajorarterutaasa missaanniittut pisariaqartippat, tassa sumiginnagaaneq atornerluinerlu imminnut attuumassuteqarlunnarmata. Neqeroorutit ullumikkut piusut taamaallaat meeqqanut atornerluisut katsorsartittut imaluunniit katsorsartissimasut meeraannut neqeroorutaapput (takujuk imm. 5.1).

Meeqqat inuusuttullu

Inuusuttuaqqat 13-18-inik ukiullit imigassamik aamma/imaluunniit ikiaroorartumik atornerluisuusut amerliartortut kommuninit misigineqarpoq (Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik, 2012), qanorli amerlatiginerat katsorsartinnissamillu qanoq pisariaqartitsinerat ullumikkut ilisimangilarput. Meeqqat inuusuttullu ataasiakkaarlutik imaluunniit eqimattani katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsippat, neqeroorulli taamatut ukiulinnut taakkulu katsorsartinnissamik immikkut pisariaqartitaannut tulluussagaassaaq. Amerlanersaasa ilutigisaanik inuttut iliuuseqarfigineqarnissaq pisariaqartissagunarpaat, tamarmillu katsorsartereernerup kingorna perorsaanerumut tunngasumik imalimmik nangitsillutik ingerlatsinissartik pisariaqartissavaat.

Meeqqanut inuusuttunullu namminneq atornerluisuusunut ullumikkut neqerooruteqanngilaq.

Malinnaalluni iliuuseqarnej/nangitsineq

Malinnaalluni iliuuseqarnej utertooqqinnissamut illersuutissat pingaarnersaraat. Taamaattumik siunissami neqeroorutaasussaq aqqissuulluakkamik nangitsinissamik neqeroorummik ilaqassaaq. Kommunit nalilerpaat sullitat 20 aamma 40%-it akornanniittut ukiup siulliup ingerlanerani atornerluinerumut uteqqittartut (Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik, 2012). Qaasuitsup Kommuniataaamma Kommuneqarfik Sermersuup nalilerpaat utersaarnissamut navianartorsiorneq annertusisartooq katsorsaaneq avatangiisit sungiusimasat avataanni ingerlanneqarsimagaangat, Katsorsaavik Nuuk-mili misigisimavaat utertooqqinneq sullitani inunnik isumaginnittoqarfimmit innersuunneqarsimasuni nalinginnaanerpaasoq (Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik, 2012). Katsorsaavik Nuuk Namminersorlutik Oqartussallu isumaqatigiissutiminnut atatillugu nangitsilluni katsorsaaneramik tamatigut ingerlatsisalersimavoq, utertooqqittullu pillugit paasissutissanik katersilersimalluni. Tamanna ingerlatiinnarneqassaaq pitsanngorsarneqarlunilu katsorsaaneramik paasissutissanik katsorsaanerullu sunniutaanik pinngitsoorani nalunaarsuinikkut aamma Atornerluinerumut Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmut nalunaaruteqartarnikkut.

6. Atornerluinermik katsorsaanissamik siunissami neqeroorutissamut ilaasussat ingerlanissaalu

Inuiaqatigiit pisariaqartippaat

- Inuttut atukkatigut kingornussanik ajortunik aniguisinnaanerput.
- Atornerluinermut katsorsartereernermi katsorsartinnerup sunniutaata attattuarsinnaanera.
- Siornatigut atornerluisuusimasut sulilernissaat aamma/imaluunniit ilinniagaqarnissaat inuiaqatigiinni ineriartornitsinnut ilapittuutaallutik – sulinikkut aningaasaqarniarnermilu.

Atornerluinermik katsorsaanermit siunissami neqeroorutissaq pisariaqartitsisunut tamanut katsorsartinnissaminut piunassuseqartunut angujuminartuussaaq, maanna katsorsaasaneq pisariaqartumik annertussuseqaranilu assigiinngisitaartuunngimmat angujuminartuunanilu. Atornerluinermik katsorsaaneq katsorsaanerit allat assigalugit ilisimasat tunngavigalugit ilusilersugaassaaq sulisunillu immikkut ilinniarsimasunit isumagineqarluni.

Siunissami katsorsaariaasissami ukiumikkut assigiinngitsut katsorsarneqarnissamillu assigiinngitsunik pisariaqartitsisut sullinneqarsinnaasussaassapput imarineqassallutillu *ilitsersuineq, qaammarssaneq, piunassuseqartitsiniarneq, innersuussineq, orniguttarluni katsorsarneqarneq, ullivinni katsorsarneqarnissamik neqeroorutit aammalu immikkut pisariaqartitsisunut neqeroorutit*. Imigassamut tunngasuni aammattaaq ilaatinneqassapput silattorsartitsineq, kingunerluutinik katsorsaaneq nakorsaatinillu tapertaqartillugu katsorsaaneq. Taakkua saniatigut katsorsartinneq nangillugu tassunga tunngasumik aaqqissuulluakkamillu pilersaarusiortoqarsimassaaq, atornerluinermillu katsorsaaneq sioqqullugu/katsorsaanermit peqatigitillugu inuttut peqqissutsimullu tunngasuni pisariaqartitaajunnartut iliuuseqarfigneqarsimassapput nalilersorneqarsimassallutillu.

Pilersaarummi matumani anguniagaapput atornerluinermik ajornartorsiutit sapinngisamik siusissukkut paasineqartarnissaat aammalu atornerluisup qanigisaasalu piaartumik ikiorneqartarnissaat. Tamatumani pisariaqartinneqarpoq ilaatigut sullissiviit innuttaasunut qanimut attaveqartartut, soorlu nakorsiarfiiit, inunnik isumaginninnermik ingerlatsiviit atuarfiillu sullitamik, napparsimasut, qanigisaasaluunniit atornerluinermik ajornartorsiuteqarnerisa paasinissaannut alaatsinaattuunissaat.

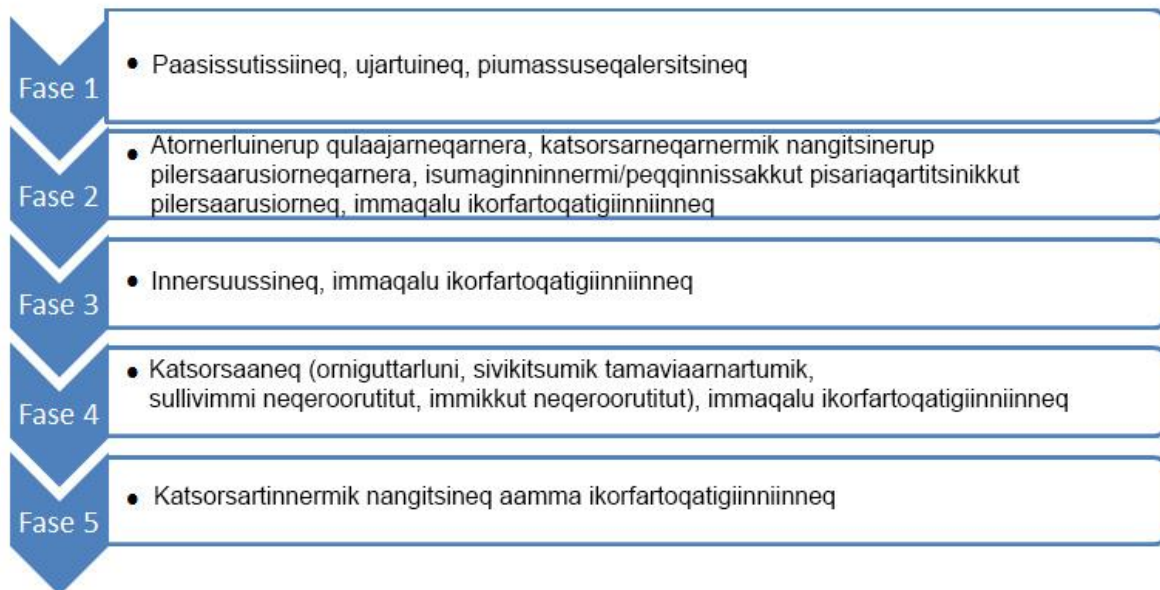
“Siusissukkut iliuuseqarneq”-mit misilittakkat naapertorlugit nalunngilarput katsorsarneqalernissamik kissaateqarneq annertusiartortartoq neqeroorutip ilisimaneqalerneranut akuerineqarneranullu atatillugu. Siunissami akeqanngitsumik, ilutigisaanillu assigiinngisitaarnerusumik, ujartuinerusumik angujuminarnerusumillu katsorsaasarnissamut qanoq amerlatigisut innersuunneqartassanersut kisitsisitalissallugu ajornakusoorpoq.

Taamannak allanngineq annertutigisooq ataasiaannartumik nuna tamakkerlugu atuutilersinnaanngilaq. Atuutilernissaa kommunimi / nunap immikkoortuani peqqinnissaqarfimmi ataasiinnarmi aallartinneqassaaq. Pilersaarut kommunimi/nunap immikkoortuani peqqinnissaqarfimmi ataasiinnarmi misileraatitut aallartinneqassaaq.

6.1. Atornerluinermik katsorsaannermi ingerlaasiugajuttoq

Ujartuineq, piumassuseqalersitsineq katsorsartinnissamullu innersuussineq Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisa kommunini peqqinnissaqarfimmilu isumagisassavaat (takujuk imm. 6.4), innersuussinerlu Atornerluisunut Katsorsaavinni, katsorsaanerlu katsorsaavinni imaluunniit ullivimmi neqeroorutitut ullumikkut ilisimaneqartutut pisassaaq. Kommunini tamani katsorsaaviliortoqassaaq Atornerluisunut siunnersortinik sulisoqartunik (takujuk imm. 6.6). Ilutigisaanik Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik pilersinneqassaaq (takujuk imm. 6.12), ataqatigiissaarisuunermi, ilitersuisuunermi, ilisimatitsisartuunermi, qamaniittuutunik imaajaasartuunermi ilinniartitsisarnermilu saniatigut paasissutissanik aaqqissuussaasumik katersinermi, iliutsip sunniutai pillugit siunnersuunermi naliliinermilu aamma qitiulluinnartumik inissisimasoq.

Katsorsaannermi iliuusissatut ilusilersuineq isumaqarpoq sullitat sullinneqarnerat titartagaq 6.1-imi ersersinneqartutut ingerlasassasoq. Innuttaasut ataasiakkaat atornerluisutut katsorsarneqarneranni tamakkiisumi akisussaaffik Namminersorlutik Oqartussat kommunillu akornanni ullumikkut avinneqarsimavoq. Taamaalilluni ingerlalluurtumik katsorsaannermut apeqqutaapput susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiilluarneq aamma katsorsaasarfiit namminersortunit ingerlanneqartut pisortallu akornanni suleqatigiilluarneq.

Figur 6.1 Nalinginnaasumik ingerlatseriaatsimik takussutissaq

Pilersaarummi matumani taakkartorneqartutut atornerluinermik katsorsaasarerup aaqqissuussaanaera innuttaasunut sammititamik/nalinginnaasumik iliutsit kommuninit akisussaaffigineqarnerat, taavalu katsorsaannermi/napparsimasunullu sammititamik iliutsit peqqinnissaqarfimmit akisussaaffigineqarnerat aallaavigalugit allaaserineqarpoq. Katsorsartinnerup ingerlarnata siumuinnaq, naallu akisussaaffimmik tiggumminnittut assigiinngitsuugaluartut pisariaqanngitsumik akimmiffeqarani, fasillu akornanni malunnangitsumik ikaarsaartarluni ingerlanneqarnera atuisut misigisimassavaat (takujuk tabel 6.1).

Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4	Fase 5
Akisussaasut				
Kommunit/ Namm. Oqartussat (SHV)	Kommunit/ Namm. Oqartussat (SHV)	MBC*	MBC	Kommunit
Piviusunnngortitsisut				
APA't**	APA't	AS'it***, (Privatit)	AS'it, Privatit	APA't, ilaqquttat - katsorsaaviit,allat
Alaatsinaanneq				
VfM****	VfM	VfM	VfM	VfM

*Katsorsaaviit, ** Atornerluisut Attavii Pingaernerit, ***Atornerluinermi siunnersortit, ****Atornerluinermik Ilisimasani Katersivik(Videnscenter for Misbrug, (VfM))

Tabel 6.1 Ingerlanerup immikkoortuini ataasiakkaani akisussaasut piviusunnngortitsisullu

Namminersorlutik Oqartussat kommunillu akornanni suleqatigiinnissaq pisariaqarlunnarmat, taamaammat kommunit ataasiakkaat Namminersorlutillu Oqartussat (Atornerluinermik Ilisimasani Katersivik) akornanni pisussaaffiliisumik suleqatigiinnissamut isumaqatigiissusiortoqartussaavoq, katsorsaanerup ingerlanissaanik, suleqatigiinnissamik akisussaaffiillu agguataarneqarnissaannik allaaserinnittunik.

6.2. Katsorsaanerit ilusissaat tamatumanilu alloriartarnissat

Atornerluisup katsorsartinnissamillu neqeroorutip imminnut tulluarsarnerat katsorsaanerup sunniteqarluarneruneranik qulakkeerinneqataasussaavoq (takujuk imm. 4.9). Katsorsaanermit iliuutsit peqqinnissakkut katsorsaanerit allat assigalugit "steppedcare model" (allornikkaartumik ingerlaneq) aallaavigalugu aqqissuussaapput, tassani katsorsaaneq tamatigut akuliunnerit annikinnerpaartaralugu sunniteqarluartartoq – innuttaasullu najugaanut sapinngisamik qaninnerpaami ingerlanneqartartoq. Allornikkaartumik ingerlanermi tunngaviupput:

- 1) Ajornartorsiut, naatsorsuutigisat, nukissat katsorsarneqarnissamullu periarfissat aallaavigalugit katsorsartinnissamik neqeroorutip pilersaarusiorneqartarnera.
- 2) Pineqartumi ilisimatusarnermik tunngaveqartumik maanna ilisimasat naapertorlugit katsorsartinnissamik neqerooruteqarneq.
- 3) Katsorsartinnissamut innersuussutigineqartoq akuliunnerit annikinnerpaartarissagaat sulili sunniteqarluartartoq.

Katsorsaariaatsimi alloriarnerit tulleriiaarneri

Pisariaqartinneqartumik neqerooruteqarnissamut alloriarnerit ingerlanneqartussat tassaapput:

1. Neqeroorut pillugu paasissutissiineq.
2. Imminut ikiornissamut atortussat – annertuumik atuisunut.
3. Kajumissuseqalersitsiniarluni oqaloqatiginninneq – atornerluisunut tamanut katsorsaalerneq sioqqullugu aamma atornerluisunut inuttut ingerlalluartunut neqeroorutituaatut.
4. Orniguttarluni katsorsarneqarneq imaluunniit sivikitsukkuutaamik sap.ak. ataatsimik sivirususeqartumik ingerlatsineq angalallutik katsorsaasartunit illoqarfimmi najukkami – atornerluisunut inuttut ingerlalluartunut, alloriarnerit aappaat naammassimangikkaangat, aamma annertuumik atornerluisunut tamatumingga kissaateqartunut.

5. Ullivimmi katsorsarneqarnissamik neqeroorut najukkami angalallutit katsorsaasartunit ingerlanneqartumik imaluunniit Nuummi – atonerluisunut imaannaannginnerusunik pisariaqartitsisunut katsorsartinnerullu nalaani ilinniarsimasunit tapersorsorneqarnissamik pisariaqartitsisunut.
6. Ullivittut neqeroorut isumaginninnermut/perorsaanermtunngasumik neqeroorummik tapertalerlugu – assersuutigalugu naartusunut atonerluisuusunut ilaqutariinni atonerluisuusuni peroriartorsimasunut katsorsarneqarnerup nalaani perorsaanermtik allatulluunniit ilinniarsimasunit tapersorsorneqarnissamik pisariaqartitsisunut.
7. Meeqqanut, inuusuttunut tarnimikkullu nappaatilinnut immikkut aqqissuussamik neqeroorutit.

Ullumikkut trin 1, 2, 3, 4 aamma 7 piunngillat pilersinneqassallutilli. Trin 5 Katsorsaavik Nuuk-mit ullumikkut neqeroorutaasumut naapertuuppoq taavalu trin 6 peqqinnissaqarfimmi nutaatut ullumikkut ingerlanneqarluni. Atonerluinermik Ilisimasani Katersivik sulii ullumikkut piunngilaq, kisianni ataqatigiissarinissamut, qamaniittuutini imaajaasarnissamut, atuutilersitsinnermut naliliinermullu tunngaviusussaavoq.

Katsorsaariaatsit

Atonerluisut amerlanersaannut eqqarsartaatsimik tunngaveqartumik periutsumik toqqaaneq katsorsartinnermi anguniakkap angunissaanut periarfissanut sunniuteqanngilaq. Taamaattumik katsorsaasunut akuerisaasunut aallaavittut katsorsaariaatsip sorliup atornissaanut kiffaanngissuseqarput, taamaattorli katsorsaasut tamarmik katsorsaanermti assigiimmik tunngaveqartussaapput. Tunngavittut sinaakkusiussami tassani eqqarsartaatsikkut katsorsarneqarnermik neqeroorut ilaavoq (takujuk imm. 6.5), atonerluisunillu katsorsaasartut atonerluisunik katsorsaasartunut tunngaviusumik ilinniartitaanermik naammassinnissimanissaat aallaaviuvoq (takujuk imm. 7.3) taannalu nangillugu eqqarsartaatsikkut katsorsaariaaseq (takujuk imm. 7.4).

Katsorsarneqarnissamut tulluurtumut neqeroorummt innersuussisarneq

Innersuussineq Katsorsaavinni katsorsaanermtut assigiinngitsunut isaaviusuni pisarpoq. Katsorsaaviit ima innersuussisassapput, pilersaarummi sullississutini ingerlatsineq taannaajuassalluni apeqqutaatinnagu sullitaq sumi najugaqarnerisoq, kiisalu ilusermi alloriarnerit katsorsarneqarnissamut innersuussinnermut tunuliaqutitut atorneqartarlutik.

Atonerluinerup aqqissuulluakkamik qulaajarneratigut katsortinnissamik pisariaqartitsineq (takujuk imm. 6.4), inuttut peqqissutsikkullu pisariaqartitsineq (takujuk imm. 6.5) ersarissarlugit, innersuussisarnermik assigiissumik tunngaveqartumik tapertalerlugu, katsorsarneqarnerup annertunerusumik sunniuteqarnissaa qulakkeerneqassaaq, neqeroorutillu immikkuullarissut annertuallaartumik atorneqarnissaat pinngitsoortillugu.

6.3. Paasissutissiinnermi iliuutsit

Nalunngilarput atonerluinermik katsorsaaneq iluaqutaasoq. Ilisimasaq taanna neqeroorummillu ilisimasaqarneq innuttaasunut anngunneqassapput. Pineqartumut tunngatillugu ilinniarsimasut, atonerluisut qanigisaallu katsorsarneqarnissamut periarfissat aammalu atonerluinermik katsorsaanermtut suut ilaanersut ajornanngitsunnguamik pissarsiarisinnaasariaqarpaat. Aammattaq katsorsarneqarnissamik

pisariaqartitsisut amerlaqisut inuttut ingerlalluartuunerannik oqariartut pingaaruteqarpoq, katsorsarneqarneq kanngunartutut isigineqassanngimmat.

Taamaallaat siunnersorneqarniarluni imaluunniit katsorsartinnissamut attaveqarniarluni ikioqulluni saaffiginnittoqarsinnaasariaqarpoq. Najukkani saaffissaavoq kommunip Katsorsaavia, nunalu tamakkerlugu atuuttumik saaffissaq tassaassaaq Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivimmi atornerluinermut tunngasunut oqarasuaat pilersinneqartussaq.

6.4. Katsorsaasarnermut isaariaq – Atornerluisut Pingaarnertut Attavii aqcutigalugit

Atornerluisut Pingaarnertut Attavii katsorsaasarnermut pingaarnertut isaaviupput. Atornerluisut amerlanerpaartaasa inunnik isumaginninnermik sullissineq ilisimaneq ajorpaat, amerlaqisullu peqqinnissaqarfimmu saaffiginnittarput katsorsarneqarnissamut innersuunneqarnissaq kissaatigalugu. Taamaattumik katsorsartinniaaraanni Atornerluisut Pingaarnertut Attavii kommunini peqqinnissaqarfimmilu attaveqaataassapput.

Taakku saaffissatut salliusinnaapput inunnik sullissisutut, ilaqutariinnut sullissivinni, peqqinnissaqarfimmi, ilinniarnernik ingerlatsivinni, atuarfinni aammalu namminersorlutik suliffiutilinni sulisutut. Taamaallilluni Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisut sulineq allatulli ilinniakkamik tunngaveqarluni sulineruvoq.

Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisa atornerluisup Katsorsaavimmu innersuunneqarnissaa atornerluisullu katsorsartinnissamik neqeroorfigineqarnissaata tungaanut piunassuseqaannarnissaa aalajangernerminillu attassinissaa pingaarnertut isumagisassaraat. Tamatuma saniatigut atornerluinermik katsorsaaneq pillugu najukkami paasissutissiisarnissaq atornerluinermullu tunngatillugu ornigulluni suliaqartarnissaq akisussaaffigaat.

Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisa suliassaat makkuupput:

- Innuttaasut atornerluinermik ajornartorsiuteqartut nassaariniarnissaat nassuerutiginnitsinnissaallu
- Katsorsartinnissamut piunassuseqalersitsiniarneq (Motivational Interviewing) (takujuk imm. 4.2)
- Atornerluisut katsorsartinnissamik aallartitsinissaasa tungaanut attaveqarfignissaat
- Sunik tamanik isiginnittumik atornerluinermik qulaajaaneq (takujuk imm. 4.1)
- Katsorsarneqarnerup nanginnissaanut pilersarusiortoqarnissaanut kommunimut innersuussisarneq
- Atornerluinermik qulaajaanermi pisariaqartitsineq takuneqarsinnaapput kommunimi aamma/imaluunniit peqqinnissaqarfimmi ataqatigiissaarisumut innersuussisarneq
- Katsorsarneqarnissamut innersuussisarneq
- Katsorsartereersimasunik malinnaaviginninneq

Piunassuseqalersitsiniarluni oqaloqatiginninnerit (MI) sullisseqqinnissamut tunuliaqutaapput pingaaruteqartut, Atornerluisullu Pingaarnertut Attaviisa sakkussaq taanna piginnaaneqarfignissavaat atornerluisullu tamaasa taamatut neqeroorfiginnaasariaqarlugit.

6.5. Katsorsartinnissamut innersuussisarneq

Atornerluisut Pingaarnertut Attavii katsorsartinnissamut innersuussisinnapput atornerluinermik qulaajaaneq, katsorsarneqarnerup nanginnissaanut pilersaarut immaqalu kommunip/peqqinnissaqarfiup

iliusissatut pilersaarutaa pigineqalerniariarpata. Katsorsaaneq kommunit peqqinnissaqarfiullu iliuusaannut ataqatigiissaarneqassaaq, aallartinneqassallunilu periarfissaqalerniariarpat.

Katsorneqarnissamut innersuussinnginnermi atornerluisut tamaasa imaattunik sullinneqassapput:

- Sunik tamanik isiginnittumik atornerluinermik qulaajaaneq(takujuk imm. 4.1)
- Katsorneqarnerup nanginnissaanut aqqissuulluakkamik iliuusissatut pilersaarut
- Pisariaqartitsisoqartillugu kommunip (inunnik isumaginnittoqarfiup)/peqqinnissaqarfiup katsorsaanerup siorna, nalaani kingornalu iliuusissatut pilersaarusiaat.

Katsorsarneqarnissamut innersuussineq sioqqullugu atornerluinermik qulaajaasoqarnissaata iliuusissanullu pilersarusiornissap piumasaqaataanerisa qulakkiissavaat inuit ataasiakkaat katsorsarneqarnermikkut pitsaanerpaamik pissarsiaqarnissaat aammalu nukissat atorluarneqarnerpaajunissaat.

Ataqatigiissaarineq

Ullumikkut piumasaqaataavoq inunnut ataasiakkaanut atuuttunik iliuusissatut pilersarusiortoqartarnissaa, soorlu sivisuumik suliffissaaleqisimagaanni, ilinniagaqarnermi immikkut pisariaqartitsisoqartillugu, pineqartuniluunniit allani arlalinni. Taamaattumik atornerluisut ilaannut naatsorsuutaavoq iliuusissatut pilersaarusiaaereersimasoq naleqquttunik ilaartoreerlugu tamakkiisumik pilersaarutinngortillugu atoqqinneqarsinnaasoq. Katsorsarneqarnerup nanginneqarnera pilertortumik sunniuteqarluartumillu ingerlanneqassappat pissusissamisoorpoq atornerluinermik katsorsaanermi peqqinnissaqarfimmi kommunimilu ataqatigiissaarisooqarnissaa.

Iliuusissatut pilersaarutit imarisaat pillugit peqqinnissaqarfiup kommunillu ataasiakkaat akornanni isumaqatigiissusiortoqarnissaa pisariaqarpoq, iliuuseqarfiusussat qulaajaanermi paasineqarsimasut minnerpaamik ilaassallutik, kisianni kommunit/peqqinnissaqarfiup iliuuseqarnissamut pilersarusiornissamik piumasaqaateqarfigineqarneranni katsorsaanikkut angusanut pingaaruteqartuinnaat pineqarput. Tamanna atuupportaaq katsorsarneqarnerup nanginneranut pilersarusiornissap piumasaqaataanerani.

Tamanik isiginnittumik atornerluinermik qulaajaaneq

Assigiissumik qulaajaaneq qulakkeerniarlugu apeqqutit akisassat pillugit immersugassaq atuuttoq atorneqassaaq.

Katsorsarneqarnerup nanginneqarneranut pilersaarusiaq

Katsorsarneqarnerup nanginneqarneranut aqqissuulluakkamik pilersarusiornermi anguniagaavoq katsorsarneqarnerup naammassinissaanut periarfissarissaarnissap qulakkeerneqarnissaa aammalu katsorsarneqarnermikkut angusap attatiinnarnissaa.

Kommunit/peqqinnissaqarfiup iliuusissatut pilersaarusiaat

Qulaajaanikkut iliuuseqarfigineqartussanik pisariaqartitanik paasisaqartoqarsimappat taakku tunaalterneqassapput. Kommunit iliuusissatut pilersarusiornissaat kommunit akisussaaffigaat, peqqinnissaqarfiullu akisussaaffigai timikkut aamma/imaluunniit tarnikkut nappaatit paasineqarnissaat katsorsarneqarnissaallu. Iliuusissatut pilersaarut aqqissuulluagaassaaq pisariaqartitsisoqartillugulu kommunip isumagisassaanut pilersaarutinik peqqinnissaqarfiullu katsorsaanissaanik imaqaassalluni.

6.6. Katsorsaaviit – innersuussineq katsorsaanerlu

Katsorsaaviit innersuussisartuupput katsorsaasarlutillu. Katsorsarneqarnissamut innersuunneqarneq "steppedcare modellen" innersuussinissamullu tunngaviusut aalajangersimasut naapertorlugit pisassaaq. Katsorsaaviit aallartinneqarnerminni atornerluinerlut siunnersortinik pingasunik sulisoqarnissaat naatsorsuutigineqarpoq. Ilaqutaassaaq siunnersortit ilinniakkamikkut assigiinngitsunik tunuliaqutaqarpata ataaserlu isumaginninnermi siunnersortit ilinniarsimasuulluni. Atornerluinerlut siunnersortit ilinniarsimanerup saniatigut siunissaq eqqarsaatigalugu nangitsilluni ilinniagaqarnissaaq, assersuutigalugu meeraaqqerinnermi siunnersortit, ilaqutariinnut katsorsaasartutut imaluunniit eqqarsartaatsikkut katsorsaanermik qamaniittuutinilluunniit imaajaasartutut ilinniagaqarnissaaq kissaatigineqarpoq (takukkit imm. 7.4 aamma 7.5).

Atornerluinerlut siunnersortit suliassaat makkuupput:

- Innersuussinissamut tunngaviusut aalajangersimasut naapertorlugit katsorsaariaatsimut naleqquttumut innersuussinissamut akisussaaneq.
- Sivikitsumik isumaqatigiissitsiniartoqassaaq (Motivational Interviewing nangillugu).
- Atornerluisut najukkaminni orniguttarlutik katsorsarneqarnissamut, najukkami sivikitsumik tamaviaarnartumik ingerlatsinissamut innersuunneqarsimasut atornerluisuunerannut katsorsaaneq.
- Katsorsarneqarnerup aalajangiusimaannarneqarnissaanut kaammattuineq.
- Ilinniakkat suliassaqrarfiillu akimorlugit qitiusumik sulisunik suleqateqarneq.
- Ilinniakkat suliassaqrarfiillu akimorlugit ajornartorsiutit atornerluinerlut attuumassuteqartut, assersuutigalugu inunnik isumaginninnermut tunngasut, timikkut tarnikkullu ajornartorsiutit aamma katsorsarneqarnermik nangitsilluni iliuitsimut ikaarsaarnissap oqilisarneqarnissaa pillugit suleqatigiinneq.
- Atornerluineq atornerluinermillu katsorsaasarneq pillugit paasissutissiisarneq.
- Ilaqutaasunik katsorsaaneq.
- Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisa qamaniittuutaannik imaajaasarneq.
- Atornerluinerlut Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmut nalunaaruteqartarneq.
- Inunnut katsorsartissimasunut tapersersuisuuneq.
- Kommuni innuttaasunut atornerluinerlut katsorsaaneq pillugu ilitersuineq.

6.7. Katsorsarneqarnissamik neqeroorut

Immikkoortumi tamatumani katsorsaariaatsimi alloriarnerit ataasiakkaat ersarinnerusumik nassuiarneqarput.

Imminut ikiornissamut atortussat

Imigassamut, ikiaroorartumut aningaasanoorajunnermullu tunngatillugit imminut ikiornissamut atortussat aamma Atornerluinerlut ilisimasani Katersiviup katsorsaanissamik neqeroorutai Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup isumagititaanik suliarineqassapput.

Piumassuseqalersitsilluni oqaloqatiginninnerit

Iliuseq taanna qulaajaanerullunilu katsorsaaneermik iliuutsip ilagaa. Taamatut suliaqartussaapput kommunini peqqinnissaqarfimmilu Atornerluisut Pingaarnertut Attavii. Taamatut suliaqarsinnaaneq piginnaasassaavoq pisariaqartoq piginnaasarlu pissarsiarineqassaaq qamaniittuutunik imaajaanikkut ilinniaqqinnikkullu (takujuk imm. 4.2).

Nunami tamarmi katsorsaasartoqatigiinnit orniguttarluni katsorsarneqarneq imaluunniit tamaviaarnartumik sivikitsumik katsorsarneqarneq

Orniguttarluni katsorsarneqarneq orniguttarlunilu sap.ak. ataatsimik sivilissuseqartumik tamaviaarnartumik katsorsarneqarneq nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfinni katsorsaasartoqatigiinnit ingerlanneqartassaaq. Taamaattumik iliuutsit taakku ingerlannissaannut ilaatigut angalasartunik katsorsaasartoqassaaq.

Katsorsarneqarnerup ullivittut neqeroorutaanera

Ullivittut neqeroorut katsorsaasartuup namminersortunit pigineqartup suli ingerlatarissagaa naatsorsuutigineqarpoq. Nunani allani ullivittut neqeroorut/nalunaaqutaq kaajallallugu ingerlanneqartumik neqeroorut nunatsinni ileqquusumik neqeroorutaasartunit sivikinnerusumik ingerlanneqartartut sunniuteqarluartartut paasinarsisimavoq. Atornerluisut katsorsartinnissamat innersuunneqartartut sivilissuseqartumik atornerluisuusarsimmata ilarpassuulu akuleriinnik atornerluisuummata aamma/imaluunniit inuttut ajornartorsiuteqartuullutik, naatsorsuutigineqarsinnaanngilaq katsorsaasarnerup maanna sivilissuseqartumik annertuumik sivikillineqarsinnaasoq. Kissaatiginarporli siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu neqeroorutip taassumattaq annertunerusumik allanngorartinneqalersinnaanera.

6.8 Ullivittut neqeroorutip imarisai

Siunissami ullivittut neqeroorummuk ilaatinneqassapput

- Imigassamik atornerluisuunermi najukkani nunallu immikkoortuini ullivittut neqeroorutit sap.ak. 6-inik sivilissuseqartut akuleriinnik atornerluisuugaanni imaluunniit aningaasanoorajuttuugaanni sivitsorneqartartut.
- Ullivittut neqeroorut siunissami allanngorartinneqalissaaq.
- Katsorsarneqarneq qitiusumit ingerlanneqartoq inunnut najukkaminni katsorsarneqarsinnaanngitsunut imaluunniit allanik pisariaqartitsisunut taamaalillutillu najukkamik avataani katsorsarneqartariaqartunut neqeroorutaavoq – katsorsarneqarnerup sivilissuseqartumik siuliini allaassimasutut.
- Ilaqutaasunik katsorsaaneq.
- Meeqqanut inuusuttunullu pitsaaliuilluni najukkani neqeroorutit.
- Ilinniarsimasat susassaqarfillu akimorlugit peqqinnissamat tunngatillugu pisariaqartitsineq pillugu peqqinnissaqarfimmik suleqateqarneq.
- Ilinniarsimasat susassaqarfillu akimorlugit ilutigisaanik inunnik isumaginninnermi iliuusissat katsorsarneqarnerlu nangillugu ingerlaqqinnissaq pillugit kommuninik suleqateqarneq.
- Nunami tamarmi katsorsaasartoqatigiinnik aamma Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik aalajangersakkamik suleqateqarneq.
- Inuit katsorsartereersimasut malinnaavigineqarneri.
- Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmut nalunaaruteqartarneq.

Atornerluisut ullivittut neqeroorummik ingerlatsisut inuttut pisariaqartitaat isumagineqarsinnaapput ullivittut katsorsaasarfiup isumaginninnermi siunnersortimik atorfinitsineratigut, taamaalilluni isumaginninnermi iliuusissatut pilersaarutit isumaginninnermilu ajornartorsiutit nutaat pillugit kommuninik suleqateqarneq pilersinneqarsinnaaqqullugu.

6.9. Silattorsartitsineq kingunerluutinillu katsorsaaneq kiisalu imigassamik atornerluisuunermi tapertaasumik nakorsaasersuilluni katsorsaaneq

Silattorsartitsineq kingunerluutinillu katsorsaaneq pillugit najoqqutassat nutartikkat peqqinnissaqarfiup isumagissavai. Silattorsartitsineq imigassamik atornerluisut amerlanersaannut angerlarsimaffimmi peqqinnissaqarfimmiilli nakkutigineqarluni ingerlanneqarsinnaavoq, ataasiakkanulli uninngatinneqarneq pisariaqassaaq (takujuk imm. 4.5).

Nakorsaasersuunermik tapertaqartitsilluni katsorsaaneq najoqqutassat peqqinnissaqarfimmit suliarineqassapput. Pissutissaqarluarpoq neqeroorutit annertusarneqarnissaa. Ullumikkut atornerluutit annikippallaarpoq Disulfiram-imilli (Antabus) inangersimaneqarluni, nakorsaatilli Acamprosat aamma opoidhæmmerit sunniuteqartarput, taakkulu atorlugit nakorsaasersuineq inuiaqatigiinnut immiut akilersinnaasoq paasineqarpoq. Katsorsaaneq Atornerluunermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmut nalunaarutigineqartassaaq.

Hashimik atornerluunermi silattorsartitsilluni imaluunniit kingunerluutinik katsorsaaneq immikkut nakorsaatit peqartoqanngilaq. Siunissaq eqqarsaatigalugu nalilerneqassaaq hashimik atuunermi kingunerluutinut uuttuummik pisariaqartitsisoqarnerisooq.

6.10. Immikkut pisariaqartitsisunut neqeroorutit

Eqimattakkaanut aalajangersimasunut ullumikkut neqerooruteqartoqanngilaq. Tamatumani pingaartumik pineqarput meeqqat, inuusuttut tarnimikkullu nappaatillit.

6.10.1. Meeqqat, inuusuttut

Meeqqanut inuusuttunullu "stepped care" model aallaavigalugu neqeroorusiortoqassaaq. Perorsaaneq katsorsaaneqarullu tungaasigut isigalugu pissusissamisoornerpaavoq neqeroorutit sapinngisamik najukkami ingerlanneqartarnissaa, ilutigisaanik isumaginninnermi iliuusit, assersuutigalugu atuarfimmu, ilinniagaqarnermut imaluunniit sulinerit tunngatillugit ilutigitillugulu ilaqutaasunik katsorsaaneq ingerlanneqarnissaa qulakkeerneqarsinnaaqqullugit. Ullivittut imaluunniit nalunaaqutaq kaajallallugu neqerooruteqartoqartassanerani aamma pisariaqartitsisoqarnerisooq paasinaqqaartariaqarpoq. Katsorsaaneq neqerooruteqartoqannginnerani meeqqat inuusuttullu katsorsarneqarnissamik immikkut pisariaqartitsinerisa annertunerisumik ilisimasaqarfiginissaa pisariaqarpoq. Qanoq annertutigisumik atorfissaqartitsisoqarnerani tamatumalu kingunerisaanik aningaasatigut kingunissai aammattaq paasineqqaartariaqarput. Kommunimi misileraaffiusumi/nunap immikkoortuani pilersaarutit ingerlanneqarnerani tamanna sapinngisamik paasinarneqassaaq.

Siusinnerusukkut siunnersuutaasimavoq (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2012), Atornerluunermik ilisimasani Katersivimmut atatillugu inuusuttunut inuttut atugarliuuteqartunut 15-25-nik ukiulinnut

nalunaaqutaq kaajallallugu orninneqarsinnaasumik pilersitsisoqassasoq. Taamaattorli sulisussanik perorsaasunik amigaateqarneq, taamatullu neqeroorummik pilersitsinerup aningaasartuutitassai, ilanngullugulu pisariaqartitsinerup sunniutaasalu qanoq annertutiginerannik ilisimasaqannginnerput pissutigalugit taamaaliortoqarnissaa maanna ilalernartinneqanngilaq.

6.10.2. Atornerluisut annertuumik tarnimikkut nappaateqartut

Annertuumik tarnimikkut nappaateqartut ilaat ilutigitiillugu atornerluisuupput. Atornerluinerup nappaatip ersiutai ajornerulersikkajuttarpari tarnikkullu nappaatip katsorsarneqarnerata unitsinneqarnissaa taamaalillunilu nappaatip ajorseriarujussuarnissaanik kinguneqarnissaa qaninnerulersittarlugit.

Siusinnerusukkut taakkununga annertoorujussuarmik neqeroorut pillugu allaaserinnittoqarsimavoq (Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik, 2012). Katsorsarneqarnissamilli pisariaqartitsinerup, qassit katsorsarneqarnissamik kissaateqarnerisa, qanoq pitsaanerpaamik neqerooruteqartoqarsinnaanerata tamatumalu nukissanik qanoq nutsuitiginissaata ilisimasaqarfiginerunissaat pisariaqartipparput. Taamaattumik maanna pingaarnertut pisariaqartinneqarpoq qulaajaasoqarnissaa.

6.10.3. Ullivittut neqeroorut perorsaanikkut akuliunnermik tapertalerlugu

Ilaqutariinnut atornerluinermut katsorsaanissamik ullumikkut ullivittut neqeroorutaasup kingunerikkajuppaa atornerluisup katsorsartinniarluni meeqqaminik qimatsisariaqartarnera. Ilinniakkatigut ilisimasat naapertorlugit meeqqat piffissami angajoqqaaminnut atassuteqalerfissaanni qaniginnilerfissaannilu qimanneqartarnissaat innersuussutigineqarsinnaanngilaq.

Peqqissutsimut Pitsaaliuinernullu Aqutsisoqarfiup isumagisaanik ilaqutariinnut meerartalinnut misileraataasumik ingerlatsisoqarpoq taaguuteqartumik "Siusissukkut iliuuseqarneq". Tunaartarineqarput ilaqutariit atornerluinerup saniatigut inuttut perorsaanikkullu annertuumik pisariaqartitsisut. Anguniagaapput katsorsartinnermik taamaatitsisarnerup pinngitsoortinneqarnissaa, katsorsartinnerullu sunniutaata ataavartunngortinneqarnissaa, ilaqutariit nukittunerulernissaat, ulluinnarni inuunerup aqussinnaanerulernissaanut, aamma angerlareernerup kingorna ataatsimut sakkussanik tunineqarnerisigut. Ilaqutariit ataatsimoorlutik katsorsartikkiartortarput inissiamilu ilaqutariit allat ataatsit marlulluunniit taamatutaaq atugallit ineqatigisarlugit. Atornerluinermik katsorsaneq perorsaanermi iliuutsinik tapertalerneqartarpoq, tamatumani inersimasut meeqqamik pisariaqartitaannik takunnissinnaanermut ilinniartinneqartarlutik, ilaqutariinnilu iliuuseqariaatsit qulaajarneqartarput oqaasinngortinneqarlutillu, ilutigisaanillu ilaqutariit susassaqartinneqartarput. Ingerlatami misilittakkat takutippaat ilaqutariinnerup qanoq isumaqarneranik tunngaviusumik ilisimasassaagaluani angajoqqaat ilisimasaqanngissinnaasartut. Inissiami najugaqarnerminni atornerluinerup anigornissaanut ilaqutariit tamarmiullutik peqataatinneqartarput, ilaqutariinni peqqinnartumik ilusilersugaalluarnerusumillu peqatigiinnermik tapertalerlugu.

Ingerlataq iluatsilluartorujussuusimavoq. Katsortinnermik taamaatitsisartut ikileriarnerat anguneqarsimavoq, inunnillu isumaginnittoqarfinnit oqaatigineqartarpoq ilaqutariit atornerluinermut uteqqittanngitsut ulluinnarnilu ingerlalluarnerulersartut.

Siunissami assingusumik ataavartumik neqerooruteqalernissaq pillugu susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiinnermik pilersitsisoqassaaq, soorlu aamma iliuutsimik ingerlatsinissamut ilaqutariit inuttut

pisariaqartitaat katsorsarneqarnerlu nangillugu aaqqissuulluakkamik ikaarsaarnissamik kommunit iliuusaat pillugit qanimut suleqatigiinnissaq pisariaqartoq.

Pisariaqarpoq perorsaanikkut iliuutsit ikorfartorneqarnissaat, ilutigisaannik ilaqtariit meerartaasa paaqqutarineqarnissamik neqeroorfiginerisigut atuarfimmilu ingerlalluarnissaannut neqerooruteqarnikkut, immikkullu pisariaqartitariunnagaat qulaajarlugit inuttullu atukkatigut kingornutat ajortut takkutileraluartut pinngitsoortillugit. Meeqqat pilersaarummi peqataasut meeqqat nappaataasa qulaajarneqarnissaannut maanna toqqaannartumik innersuussisinnaaneq ingerlatiinnarneqassaaq, aammalu meeqqerisumutaaq innersuussisinnaanermik immaqa ilaneqarluni.

6.11. Katsorsarneqarnermik nangitsineq, Ikorfartoqatigiit aamma kommuninit namminersortunilluunniit neqeroorutit allat

6.11.1 Katsorsarneqarnermik nangitsineq

Katsorsarneqarnerup nanginneqarsinnaaneranik neqerooruteqarneq katsorsarneqarnermi angusat attattuarneqarnissaannut ilapittuutaassaaq. Neqeroorut aaqqissuullugaassaaq atornerluisumillu ilisimaneqariissalluni katsorsarneqarneq aallartitsinnagu. Katsorsartinnerup nalaani atornerluisoq atornerluinertaqanngitsumik inuunissamut katsorsartinnerullu nanginnissaanut ikaarsaariartuaarnissamut piareersarneqassaaq. Katsorsarneqarnermik nangitsineq kommunip akisussaaffigaa. Naatsorsuutigineqarpoq Atornerluisut Pingaarnertut Attavii kommunini atorfeqartut katsorsarneqarnermik nangitsinermi pingaartutut inissisimassasut. Illoqarfinni arlalippassuarni ilaqtariinnut sullissiviit katsorsarneqarnermik nangitsinermi qitiullutik inissisimassagunarput.

6.11.2. Ikorfartoqatigiit tapersersoqatigiillu

Kommunini misilittagarineqarpoq sullitat atornerluinertaqanngitsumik inuuneqarnermik attassinissaannut piunassuseqarnissaannullu ikorfartoqatigiit kaammattuilluartartut (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2012). Aallaavittut atornerluisut tamarmik najukkaminni ikorfartoqatigiit tapersersoqatigiillu pillugit ilisimasaqarnissaat qulakkeerneqartariaqarpoq peqataanissamillu neqeroorfigineqarlutik. Eqimattat pilersinneqarsinnaapput namminersortunit ingerlanneqartumik, soorlu AA aamma Sanningasoq Tungujortoq, imaluunniit kommuninit ingerlanneqartumik, assersuutigalugulu soorlu Ilaqtariinnik sullissivinni inissisimasinnaallutik imaluunniit allatut aaqqissuunneqarlutik. Atornerluisup taakku iluaqutigisinnaavai katsorsartinnermi nalaani kingornaluunniit.

6.11.3. Kommunit neqeroorutaat allat

Siusinnerusukkut siunnersuutigineqarsimavoq katsorsarneqarnermi anguniakkat aalajangiusimaneqarnissaat qulakkeerniarlugit isumaginninnikkut allanik iliuuseqartoqassasoq, tamatumani ilanngullugit pineqarlutik immikkut anguniarneqartut, ass. inuusuttut atornerluisullu kisimiittut ataatsimoorlutik najugaqartinneqartarnissaat (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2012). Tamatuma pissusissamisoortuuneranik suli isumaqartoqarnerasoq misileraataasumik pilersaarutip ingerlatereerneratigut isummerfigineqarumaarpoq, pisariaqartitsineq ullumikkut ilisimaneqanngimmat.

6.12. Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik

Atornerluinermut katsorsarneqarnissamik neqeroorut tamarmiusoq sullissivimmit immikkut ittumit ingerlanneqassaaq, tassalu: Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik. Ilisimasanik Katersivik pingaarnertut aqutsiviussaaq, taannaqanngippallu pilersaarutip sinnerata piviusunngortinneqarnissaa ajornassaaq.

Ilisimasanik Katersivik Katsorsaavinnut katsorsaaneramilu iliuusissanut tamarmiusunut tunngatillugu suliaasaqarpoq, ataqatigiissaarisutullu pitsaassutsimillu qulakkeerisussatut inissisimalluni. Suliassai pingaarnertit tassaapput:

- Atornerluinermut nuna tamakkerlugit iliuusit tamarmiusut ataqatigiissaarneqarnerat.
- Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmik ingerlatsineq (takuuk imm. 8.1.).
- Atornerluinermut tunngatillugu iliuusit alaatsinaanneqarnerat nalilersorneqarnerallu.
- Atornerluisunik katsorsaanerup ilisimasat nutaanerpaat aamma "bestpractise" naapertorlugit ingerlanneqarneranik qulakkeerineq.
- Atornerluinermut tunngasuni ilinniartitaanernik ineriartortitsineq pilersaarusernerlu, tamatuma ataani ilanngullugu MI-mik ingerlatsisinnaanermut piginnaasaqartoqarneranik qulakkeerinneq.
- Katsorsarneqarnissamut innersuussinissamut innersuussinermilu tunngavigineqartut suliarineqarnissaannut qullerpaatut akisussaaneq.
- Atornerluinermik katsorsaasaarneq pillugu ilisimatitsisarnissamut qullerpaatut akisussaaneq.
- Katsorsaanissamik namminersortunit neqeroorutunik akuersisarneq alaatsinnaannerilu.
- Atornerluinermut siunnersortit qitiusumillu sulisorisat qamaniittuutiminnik imaajaasarnissaannut qullerpaatut akisussaaneq.
- Atornerluinermut katsorsarneqarnissamik ullumikkut neqeroorfigineqartanngitsunut katsorsaanissamik neqeroorutunik ineriartortitsineq.
- Susassaqarfii akimorlugit ataqatigiissaarinermut suleqatigiinnermullu qullerpaatut inissisimaneq.
- Atornerluinermut tunngasuni pisortanit namminersortunillu suleqatigiiffiusunut peqataaneq.
- Atornerluinermik katsorsaaneranut tunngasuni ilisimatusarfiit susassaqaqatigiiffiillu peqatigalugit suleqatigiinnissamut isumaqatigiissutit.

Ataqatigiissaarineq

Atornerluinermut katsorsarneqarnissamik neqeroorutip tamarmiusup ataqatigiissaarneqarnissaa pisariaqarpoq. Tamatumani Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik pingaaruteqartumik inissisimavoq.

Alaatsinaanneq nalilersuinerlu

Atornerluinermut katsorsarneqarnissamik neqeroorutit imarisaat sunniutaallu ingerlaavartumik uppersarneqassapput nalilersorneqarlutillu, nuna tamakkerlugu, kommunini/nunap immikkoortuini kiisalu atuisuni. Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffiup aaqqissuulluakkamik tunaartaqartumillu uppersaasersuineratigut neqeroorutit sunniutaasa pitsaassusaallu ingerlaavartumik nalilersorneqartarnissaat.

Ineriartortitsineq pitsaassutsimillu qulakkeerinneq

Katsorsaariaatsit nutaat katsorsaariaatsillu sorliit kikkunnut iluaqutaanerunerannik ilisimasat nutaat takkussortuarput. Pineqartuni ilisimasat nutaat aaqqissuulluakkamik ilanngunneqartassapput atorluarneqarlutillu, taamaalilluni katsorsaaneq ingerlaavartumik pitsanngoriartortinneqassalluni.

Ilinniartitsinerit piginnaaneqarnerlu

Ilisimasani Katersivik ilinniartitaanermi iliuutsinut, pikkorissarnernut, aammalu ilinniartitaanerit pineqartumi ilisimasat nutaajunerpaat tunngavigalugit ingerlanneqarnissaannut qullerpaatut akisussaasuvoq.

Motivational Interviewing (MI) sakkussaavoq pisariaqartoq, periuuserli susassaqtut ilaannit ajornannginaarneqartanngilaq. Ilisimasani Katersiviup qulakkiissavaisulisut MI-mut tunngasuni piginnaasaasa nalilersorneqartarnissaat, pisariaqartitsitillugillu periutsip ilikkarnissaanut ikiorlugit.

Innersuussinissamut tunngaviusut

Pitsaasumik assigiissumillu innersuussisarneq pisariaqarluinnarpoq annertuallaamik katsorsaaneq pingitsoortinniarlugu nukissallu pitsaanerpaamik atornerqarsinnaaqullugit. Ilisimasani Katersiviup innersuussinissamut tunngavissat aalajangersagassarai taakkulu ingerlaavartumik nutarsarneqartarnissaat isumagalugu.

Paasissutissiineq paasissutissanillu ingerlatitseqqittarneq

Katsorsaasartut akunnerminni assigiinngissutaat annikillisinneqarsinnaassagunarpoq aqqissuussinikkut assersuutigalugulu najoqqutassanik atuinikkut. Atornerluinermik Ilisimasani Katersiviup katsorsaasumut, atornerluisumut qanigisaanullu atortussanik, najoqqutassanik ilitersuutinillu suliaqarneq isumagissavaa, ilaatigut kisimiilluni ilaatigullu Paarisa, peqqinnissaqarfik, kommunit, katsorsaasut avataaniillu siunnersortit peqatigalugit. Atornerluinermik Ilisimasani Katersivik Imigassaq ikiaroorartullu pillugit siunnersuisoqatigiinni ilaasortaataqassaaq.

Katsorsaaniissamik namminersortunit neqeroorutaasut akuersaarneri alaatsinaannerilu

Atornerluinermut tunngasuni inatsit aamma atornerluinermik namminersortit katsorsaasut ilinniagaannut neqeroorutaannullu piumasaqaateqarsinnaanermut periarfissiisaaq. Ilisimasani Katersiviup atornerluinermik katsorsaasut sullissiviillu akuerineqarnissaannut piumasaqaatit ineriartortissavai, akuerlugit piumasaqaatinillu naammassinnittarneri alaatsinaallugit.

Qamaniittuutiniq imaajaaneq

Nunap immikkoortuini katsorsaasartoqatigiit qanoq ikitsiginertik pissutigalugu sulisussarsiornermi sulisullu atatiinnarniarneqartarneranni malussarissorujussuupput, soorlu aamma sulisut atatiinnarnissaasa qulakkeernissaanut, piginnaasat annertusarneqarnissaannut, sulisullu akunnerminni qamaniittuutaannik imaajartarnissaannut ikippallaartut. Ilisimasani Katersivik nunap immikkoortuini katsorsaavinni sulisut qamaniittuutaannik imaajartarnissaannut akisussaasuusaaq.

Katsorsaaniissamik neqeroorutiniq nutaanik ineriartortitsineq

Inuit assigiissumik inissisimasut ilaat katsorsartinnissamut ullumikkut neqeroorfigineqarneq ajorput. Tamatumani pingaartumik meeqqat, inuusuttut, tarnimikkullu nappaatillit pineqarput. Ilisimasani Katersiviup taakku katsorsarneqarnissamik pisariaqartitaat ingerlaavartumik paasiniartassavai, taakkulu immikkut aqqissuussivigineqarnissaannik suliaqarneq qulakkiissallugu.

Pisortat-namminersortut suleqatigiinnerinut peqataaneq

Atornerluinerup inuiaqatigiit tamaasa eqqortarpai. Atornerluinermik katsorsaanerup pisortanit-namminersortunit suleqatigiinnissat ineriartortinnissaat nalunanngilaq iluaqutaassasoq. Nassuiaammut (Peqqissutisimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, 2014) CSR Greenland suleqatigalugu atornerluinerup

sullivinnut kingunerinik misissuineq suliarineqarpoq. Tassanga takuneqarsinnaasorinarpoq atonerluisup suliffeqarnera atonerluinermut katsorsarneqarnerata iluatsilluarnissaanik annertusisitsisartoq. Ilisimasanik Katersiviup CSR Greenland-illu akornanni suleqatigiilernissaq kissaatiginarpoq atonerluinermut katsorsaari-aatsit nutaat misilerarniarlugit, tassani sulisup sullivimmuut attuumassuteqarnera atonerluinermut katsorsartinnerata iluatsilluarnernerunissaanut atorummallugu.

Suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutit

Ilisimasanik nalunaarsuinerup ingerlaavartuunissaa qulakkeerniarlugu pissusissamisoorpoq atonerluinermut tunngasuni ilisimatusarnermik ingerlatsisut soqutigisaqaqatigiillu, assersuutigalugu Kalaallit Nunaanni Sanningasoq Tungujortoq, Alkohol & Samfund, Forskningsenhederne på Statens Institut for Folkesundhed, Center for Rusmiddelforskning aamma Enheden for Klinisk Alkoholforskning kiisalu Nunani Avannarlerni allani suleqatit suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiorfigineqarnissaat.

6.12.1. Atonerluinermik Ilisimasanik Katersiviup aaqjissuussaana

Ilisimasanik Katersivik siulersuisuminut toqqaannartumik nalunaaruteqartartussaavoq, aaqjissuussaanaermigullu Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalackersuisoqarfimmi inissisimalluni. Nammineq siulersuisoqarnissaa toqqarneqarsimavoq atonerluinermik katsorsaaneq suliassaqaarfiit akimorlugit akisussaaffiummat. Siulersuisuni kommunit, Namminersorlutik Oqartussat (peqqissutsimut, isumaginninnermut, ilinniartitaanermut aningaasaqarnermullu tunngasuni susassaqaartut) aamma KANUKOKA ilaasortaataitaqarput.

6.13. Atonerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffik

Atonerluinermik katsorsaasarnerup ingerlarna tamaat Atonerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmut nalunaarutigineqartassaaq. Taamaattumik kommunit, peqqinnissaqaarfik katsorsaaviillu nalunaaruteqartartussaapput.

Soorlu inerniliunneqartoq: *"Atonerluinerup nunatsinni inuiaqatigiinnut kingunipiluinnut aningaasartuutit naatsorsorsinnaajumallugit alloriarneq tulleq tassaavoq paasissutissanik pitsaanerusunik peqalernissamut tunngavissioornissaq"*. (Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalackersuisoqarfik, 2014). Atonerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmik ineriartortitsineq sakkussaavoq pingaaruteqartoq, assersuutigalugu katsorsaasartoqatigiit ataasiakkaat angusaat aamma iliuuseqarnerup suuneranut atonerluinerullu qanoq annertutigineranut naleqqiullugit katsorsaanikkut angusat takusinnaajumallugit.

6.14. Atuutilersitsineq

Eqimattaat assigiinngitsut pisariaqartitaannik ullumikkut ilisimasavut annikitsuinnaammata pilersaarutip ingerlanneqalerneraniit nuna tamakkerlugu atuutilersinneqarnissaa pissusissamisuussanngilaq. Taamaattumik pilersaarutaavoq ilinniartitaanermi iliuutsit (takujuk kapitali 7) pilersaarutillu aallarnisarneqarnera kommunimi misileraaffiusumi/nunap immikkoortuani peqqinnissaqaarfimmi ingerlanneqaqqaassasoq.

Tamanna isumaqassaaq ass. katsorsaanerni alloriarnerit assigiinngitsut iluanni katsorsaanissamik pisariaqartitsinermik, kikkut katsorsarneqarnissamik qinnuteqartarnerannik, kommunini peqqinnissaqaarfimmilu tamatuma kingunerisaanik pisariaqartitanik, aamma meeqqanut, inuusuttunut,

tarnimikkullu nappaatilinnut immikkut ittunik neqerooruteqarnissaq sioqqullugu pisariaqartitanik il.il. ilisimasat pisariaqartinneqartut pissarsiarineqaqqaartariaqartut pilersaarutip nuna tamakkerlugu atuutilersinneqannginnerani.

6.14.1 Atuutilersitsinermi akornutaasinnaasutut naatsorsuutigineqartut

Aaqjissuussaaneq ataatsimoortitsilernissarlu

Pilersaarut ataatsimoortorujussuuvoq, tamannalu isumaqarpoq iliuuseq annertunerpaamik sunniteqarsinnaaqqullugu pilersaarummi immikkuualuttut tamarmik piviusunngortittariaqartut.

Pisinnaassuseq

Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik pilertortumik ilinniartitsisoqarsinnaavoq, taakkulu atornerluisut katsorsarneqarnissamik kissaateqartut amerlaqisut pilertortumik nassaarisinnaassavaat. Ingerlatsinissami alloriarnissanut tullernut tamanna piumasaqaatitaqassaaq. Akimmiffiusinnaasoq siulleq tassaasinnaavoq innersuussinnginnermi iliuusissatut katsorsarneqarnerullu nanginnissaanut pilersaarusioreersimanissaq. Tamanna kommuninut peqqinnissaqarfimmullu piumasaqaatitaqassaaq.

Akimmiffiusinnaasut tulliat tassaasinnaavoq katsorsaanermi pisinnaasat. Katsorsaanermut tunngatillugu ullumikkut piuvoq ullivittut neqeroorut (ilaqutaasunik katsorsaaneq ilanngullugu) allanillu soqarani. "Steppedcare model"-imi alloriarfissat tamarmiusut pilersaarutikkut matumuuna ineriartortinneqaqqaartussaapput.

Pilersaarummut piffissaliussaq

Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisa 2015 qiterpaaginnartoq innersuussisarnermik ingerlatsilersinnaanerit naatsorsuutaavoq, piffissamili tamatumani assigiinngisitaartunik katsorsaariaaseq nutaaq suli inissinneqarsimassanngilaq. Taanna aatsaat 2016-2017-imi piariissaaq. Taamaattumik neqeroorutit allat piareernissaasa tungaanut katsorsaaneq Katsorsaavik Nuuk-mi imaluunniit najukkami katsorsaasartunit ingerlanneqassaaq.

Aallartisarnerup nalaani katsorsaanermi inissat tulleriinnilersuinikkut inuttalernerqartarnissaat pisariaqarsinnaavoq, ullumikkut piffissat ilaanni Katsorsaavik Nuuk-mi katsorsartinnissamut utaqqisoqartalereermat. Inuttut atukkatigut kingornussat anigorneqarnissaat eqqarsaatigalugu ilaqutariit salliutinneqartassapput, katsorsaanermi naammassisinnaasat killeqartillugit.

Sulisussarsiortarneq sulisunillu ataavartitsiniarneq

Najukkani katsorsaariaatsit assigiinngisitaartut amerlanerusut ingerlanneqarsinnaalernerisigut Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik atornerluisunullu siunnersortit naammattut ilinniartinneqarsinnaalernissaat ataavartinneqarsinnaanissaallu pisariaqarpoq. Naatsorsuutigineqarpoq Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisut ilinniartussanik pissarsiniarneq ajornakusoorpallaassanngitsoq, atornerluisunullu siunnersortissanik pissarsiniarneq ajornakusoornerussasoq, taamatut ilinniarnissamut bacheloritut ilinniagaqareersimanissaq tunngaviummat. Imaassinnaavoq ilinniagaqareersimasut allanik tunuliaqutallit ilinniarnissamik neqeroorfigineqarsinnaassasut, ataasiakkaarlutik piginnaasaannik nalilersuereernikkut, ilinniarnernerup pitsaassusissaa innarlinggikkaluarlugu. Taamatut naliliineq Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivimmit ingerlanneqartassaaq. Nunap immikkoortuini iliuusissat ilaat katsorsaasartunit namminersortunit immaqqa ingerlanneqarsinnaapput Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik isumaqatigiissusiorfigalugu.

Paasissutissat paasissutissanillu avitseqatigiittarneq

Pilersaarutip iluatsinnissaanut apeqqutaavoq Katsorsaaviit, Atornerluinermik Ilisimasanik Katersiviup, peqqinnissaqarfiup kommunilluunniit akornanni paasissutissanik, pisariaqartitsinikkut, avitseqatigiissinnaaneq. Tamatumunnga ajornakusoortitsisinnaavoq ingerlatsiviit imminnut attuumassuteqanngitsut akornanni paasissutissanik ingerlatitseqqissinnaanermut maleruagassat nutartigaannginnerat. Sullitat ataasiakkaat eqqarsaatigalugit naatsorsuutigineqarpoq paasissutissanik avitseqatigiissinnaanermut akuersinermut nalunaarummik atsiortarnissaat, tamannali piumasqaataasinnaangilaq. Akuersiumannginnerup kingunerissavaa iliuusissatut pilersaarutit allanut ingerlateqqissinnaannginneri, tamatumalu kingunerisinnaavaa katsorsartinnerup naammaginangitsumik angusaqarfiunera.

Katsorsaanerit katsorsaanerillu sunniutaasa siunnersuissutigineqarnissaannut nalilersorneqarnissaannullu pisariaqarluinnarpoq Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmik cpr normut atorlugit nalunaarsuiffiusartussamik pilersitsinissaq, kommunit, peqqinnissaqarfiup katsorsaavillu nalunaarfigisartagassaannik. Ilusilersugaanera nalunaarsuisarnermi maligassat naatsorsuutigisamik nutarterneqarnissaannut siunissamut qularnaarneqassaaq.

6.15. Katsorsaanerimik neqeroorutip ilaanut pilersaarutit

Kommunit peqqinnissaqarfiullu suleqatiginerat

Katsorsaanerup iluatsilluarnepaajunissaa angujumallugu katsorsaanerim iliuusit aamma inunnik isumagininnermi peqqinnissaqarfimmilu iliuusit akulerutsinneqarnissaat pisariaqarluinnarpoq.

- Kommunit peqatigalugit pisussaaffiliisumik suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutissat soorlu ataatsimut anguniagassat suliniutillu ataqatigiit isumaqatigiinniutigineqassapput .Peqqinnissaqarfik peqatigalugu pisussaaffiliisumik suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutissat isumaqatigiinniutigineqassapput.

Katsorsaaneq tamatumanilu periarfissat qaammarsaatigineqarnerat

Aangajaarniutit pillugit qaammarsaneq Paarisamit nalinginnaasumik isumagineqarpoq. Pilersaarummut tunngatillugu qaammarsaaniutissat makkununga tunngasuussapput:

- Katsorsartinnissamut periarfissat.
- Atornerluisuuneq nalinginnaasorujussuuvoq inuttullu atugarliortunuinnaq tunnganani.
- Katsorsartinneq peqqissutsimut ersiutaavoq.
- Atornerluisuunermut katsorsartinneq iluaqutaavoq.
- Oqarasuaatikkut saaffiusinnaasoq "Tassa" Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivimmi pilersinneqassaaq atornerluineq katsorsarneqartarneralu pillugit ulluunerani ullut tamaasa saaffiusinnaasoq.

Atornerluisuunerup tamatigoorluinnartumik qulaajarneqarnera

Atornerluisuusup katsorsarneqarnissamik pisariaqartitaasa tamakkiisumik isigisinnaalernissaannut qulaajaanissaq pisariaqarpoq

- Atornerluisuusut tamarmik tamatigoorluinnartumik eqqortunik sakkoqarluni atornerluisuunermikk qulaajaaffigineqartassapput katsorsartinnissamut innersuussinnginnermi.

Katsorsartereernerup aaqqissuulluakkamik nanginnera

Katsorsartereernerup nanginnera inunnik allanik avatangiiseqalernikkut katsorsartinnerullu sunniutaata ikorfartorneqarnera katsorsartinnerup ingerlarnata ilaatut isigisariaqarpoq. Neqeroorut aaqqissuullugaasariaqarpoq atuisullu pisariaqartitai naapertorlugit aaqqissorneqarluni, soorlu assersuutigalugu AA-mi, eqimattaniluunniit allani imaluunniit najukkami ilaqutariinnut sullissivinni assigisaanniluunniit nangitsinerit.

- Kommunit aaqqissuulluakkamik nangitsinissanut najoqqutassiussapput aaqqissuussillutillu Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik suleqatigalugu peqataatillugulu.
- Atornerluisut tamarmik aaqqissuulluakkamik nangitsinissaannut pilersarusiuunneqassapput. Pilersaarut taanna sananeqariissaaq atornerluinermut katsorsartinnissamut innersuussisoqannginnerani.

Iliusissatut pilersaarutit

- Atornerluisut pisariaqartitsisut tamarmik isumaginninnermut tunngatillugu iliuusissatut pilersarusiuunneqassapput atornerluinerup qulaajarneqarnerani paasineqartunit minnerpaamik ilaqartussanik. Iliusissatut pilersaarutit ilitsersuutitassaat kommuninit Atornerluisunik Ilisimasanik Katersivik suleqatigalugu suliarineqassapput. Kommunit iliuusissatut pilersaarutaat sananeqariissaaq atornerluinermut katsorsartinnissamut innersuussisoqannginnerani.
- Atornerluisut pisariaqartitsisut tamarmik atornerluinermut attuumassuteqartumik imaluunniit katsorsarneqarnermut pingaaruteqartumik peqqinnissamut tunngatillugu paasiniaaffigisariaqartut nakorsartariaqartullu paasiniaanissamut katsorsarneqarnissamullu pilersarusiuunneqassapput. Pilersaarut taanna atornerluisutut katsorsarneqalinnginnermi sananeqareersimassaaq.
- Atornerluisut peqqinnissaqarfimmi nakorsarneqarnissaannut innersuussinissamut najoqqutassat engertumik nakorsarneqarnissamik pisariaqartitsinermik pingaartitsisut Peqqissutsimut Pitsaaliuinernullu Aqutsisoqarfimmit suliarineqassapput.
- Katsorsaanermi najoqqutassat peqqinnissaqarfiup pineqartumi najoqqutassiai malippaat.

Ikorfartoqatigiinnermi atortussat

Ikorfartoqatigiinnermi atortussat eqqortumik atoraanni atornerluinermut pitsaasumik sunniuteqarsinnaapput, pingaartumik atornerluisuusunut ajunngitsumik inooriaaseqartunut.

- Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup Paarisakkoortumik imigassamik, ikiaroorartumik atornerluinermi oorinoorajuttuunermilu ikorfartoqatigiinnermi atortussat suliarissavai.

Katsorsartinnissamut neqeroorutit

- Katsorsaariaatsinut assigiinngitsunut innersuussinissamut killiliussat ersarissut Atornerluinermik Ilisimasanik Katersiviup isumagisaanik suliarineqassapput.
- Ilaqutariinnut meerartalinnut misiligutaasumik "Siusissukkut Iliuuseqarfigineqarneq"-mik ingerlatsineq ingerlaannassaaq. Ilusissaa aningaasasaqartinneqarneralu pillugit oqartussaaffiit akimorlugit suleqatigiinnissaaq pisariaqarpoq. Tamanna pillugu suleqatigiissataliortoqassaaq.
- Katsorsaanermut ilanngunneqartussanut pilersaarutit allat kapitali 6-imi allaaserineqarput.

Imigassamik atornerluisunik silattorsertitsineq kingunerluutinillu katsorsaaneq aaqqissuulluarneqassapput

Silattorsartitsinermut kingunerluutinillu katsorsaanermut najoqqutassat nutartikkat peqqinnissaqarfiup qulakkiissavai.

- Kingunerluutiniq katsorsaaniq ilitsersuutit peqqinnissaqarfiup ingerlaavartumik nutartertassavai intranettikkullu aaneqarsinnaaneri qulakkeerlugu.
- Qanoq annertutigisumik kingunerluuteqarnermik uuttuut (Gossip) misilerarneqassaaq takkuttarlutillu katsorsartittunut atulerlugu.
- Qanoq annertutigisumik kingunerluuteqarnermik uuttuut (WSA) misilerarneqassaaq uninngatillugillu katsorsartittunut atulerlugu.
- Ikiaroorartumik atornerluineri kingunerluutit qanoq annertutiginerannik uuttuummik toqqaasoqassaaq atulerlugulu.

Nakorsaasersuilluni katsorsaaneq

Nakorsaasersuilluni katsorsaaneq tarnikkut katsorsarneqarnermik immikkut ittumik tapertalerlugu katsorsaanerup tamakkiisumik sunniutaanik annertusisitsisarpoq. Nakorsaasersuilluni katsorsaaneq nukittorsarneqassaaq ukunuunatigut:

- Imigassamik atornerluineri katsorsaaniq nakorsaatinik tapertaqartitsineri najoqqutassat peqqinnissaqarfiup suliarissavai.
- Nakorsaasersuilluni katsorsaanerup atornerluineri Atornerluineri Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmut nalunaarutigineqartassaaq tassanngalu alaatsinaanneqarluni.
- Nakorsaasersuilluni katsorsaaniq nakorsaatiq Acamprosat-it aamma opoidhæmmerit atornerluinerinut qitiusumik nalunaarsuiffiliorqassaaq.

Ikorfartoqatigiit

- Kommuniq atorfeqartitaanik katsorsaasumik ilaqartinneqartunik ilaqartinneqanngitsunilluunniit ikorfartoqatigiinnik pilersitsineq nukittorsarneqassaaq, assersuutigalugu ilaqutariinnut sullissivinnit aallaaveqartunik.
- Atornerluisut allanik pisortanut attuumassuteqanngitsunik, assersuutigalugu AA-p ataani ikorfartoqatigeeqartoqarneranik ilisimatinneqartassapput.

Atornerluineri ilisimasaniq Katersivik

- Atornerluineri ilisimasaniq Katersivimik pilersitsisoqassaaq.
- Atornerluineri ilisimasaniq Katersiviup makku suliasarai:
 1. Nuna tamakkerlugu iliuutsit ataqatigiissaarneqarnerat, 2. Atornerluineri Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffiup isumagineqarnera, 3. Atornerluisunut iliuutsit alaatsinaanneqarnerat nalilersortarnerallu, 4. Katsorsaanerup ilisimasat nutaajunerpaat aamma "bestpractise" naapertorlugit ingerlanneqarnera qulakkiissallugu, 5. Ilinniartitsineri piginnaasallu pillugit akisussaasuuneq, 6. Katsorsarneqarnissamut sinaakkusiussanik suliaqarneq innersuussisarnermilu qullerpaatut akisussaaneq, 7. Atornerluineri katsorsaaneq pillugu paasissutissiineri ingerlatitseqqittarnerimullu qullerpaatut akisussaaneq, 8. Katsorsaaniq namminersortunit neqeroorutit akuerinissat alaatsinaannissaallu, 9. Katsorsaasut imaajarfigisartagaannut qullerpaatut akisussaaneq, 10. Eqimattanut atornerluisuunerminnut ullumikkut neqeroorfigineqartanngitsunut neqeroorutissanik ineriartortitsineq, 11. Suliaqarfiit akimorlugit ataqatigiissarineri suleqatigiinnerimullu qullerpaatut inissisimaneq, 12. Atornerluineri tunngatillugu pisortat namminersortullu suleqatigiinnissaannut akuuneq, 13. Suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiorneq.
- Atornerluineri ilisimasaniq Katersivik Imigassaq Ikiaroorartullu pillugit Siunnersuisoqatigiinni ilaasortaataqassaaq.

- Ilisimasani Katersivik 2015-imi katsorsaasartut namminersortut isumaqatigiinniartarfigineqarnissaannut peqataassaaq kingornalu isumaqatigiinniartarfigineq isumagisarilerlugu.

Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffik

- Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmik pilersitsisoqassaaq.

Atuutilersitsineq

- Pilersaarut atuutilersikkiartuaarneqassaaq imaaliornikkut: 1) kommunimik/nunap immikkoortuanik misileraaffiusussamik toqqaanikkut, aamma allanut ingerlateqqinnginnerani nalilersorneqassalluni.
- Ilaqutariit salliutinneqassapput katsorsaansamikkut nukissat killeqarallartillugit

7. Ilinniartitsinermi iliuutsit

Ilinniartitsinermi annertuumik iliuuseqartoqarnissaa pilersaarutip matuma piviusunnigortinneqarnissaanut pingaaruteqarluinnarpoq. Ilinniartitsinissamut pilersaarut marloqiusaavoq:

1. Atornerluisut pingaarnertut attaviinik ilinniartitsineq
2. Atornerluisunut siunnersortinik ilinniartitsineq

Iliuusissat pingasoqiusaanissaat siusinnerusukkut siunnersuutaasimagaluarpoq (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2012), pitsaasumilli sunniuteqarnissaanut naleqqiullugu allaffissornerup annertuallaarnissaa isumaqarfigineqarpoq.

Innuttaasut atornerluinermut katsorsartinnissaannut periarfissaat allallu tamatumunnga attuumassuteqartut susasaqartunit tamanit, tassalu: peqqinnissaqarfimmit, suliffissaqartitsiniarnermut oqartussaasunit, inunnik isumaginnittoqarfinit, meeqqat ilaqtariillu pillugit ingerlatsivinnit, kiisalu ilinniartitaanermut tunngasunik ingerlatsivinnit ilisimaneqarlutillu ersarissuussapput. Tamatumani pisariaqartinneqarpoq pineqartuni taakkunani sulisut aaqqissuussaasumik piginnaanngorsaqinneqarnissaat.

7.1. Ilinniartitaanerp katitigaanera

Ilinniartitaanermi iliuusissat nunani tamalaani katsorsaariaatsit katsorsaanernullu ilaatinneqartut pillugit innersuussutinik tunngaveqarput. Tunngaviusut pingaarnerit kapitali 4-mi allaaserineqartutut ittuupput.

Pilersaarummi matumani imigassamut Danmarkimi katsorsaasartut ullumikkut tunngaviusumik ilinniartitaanerat ineriartorteqqissallugu toqqarsimavarput. Nunat tamalaat innersuussutaannik naammassinnippoq Sundhedsstyrelsimillu neqeroorutaalluni. Ilinniartitaaneq modulikkaarlugu aaqqissugaavoq modulinillu arfinilinnik immikkoortortaqluni. Modulit tamarmik tamaviaarnartumik ulluni 2-4-ni ingerlanneqartarput.

Sundhedsstyrelsimi ilinniartitaaneq nunatsinnut tulluuttumik aaqqissorneqassaaq ilaneqassallunilu ikiaroornartumik atornerluisut aningaasanoorajuttullu aamma ilanngullugit.

Ilinniartitaanermut ilanngunneqartussat:

Ingerlaneq 1: Sundhedsstyrelsi modul 1 (Imigassamut tunngasut ilisaritinnerat)aamma modul 2 (piumassuseqalersitsilluni oqaloqatiginninneq) aamma allatut atornerluisuuneq nunatsinnilu pissutsit, katillugit ullut 7.

Ingerlaneq 2: Sundhedsstyrelsi modul 3 (Atornerluisunik eqqarsartaatsikkut katsorsaaneq: Tunuliaqutaa sinaakkutillu) modul 4 (Imigassamik atornerluisunik eqqarsartaatsikkut kasorsaaneq) aamma ikiaroornartoq aningaasanoorajunnerlu pillugit ullut ilallugit, katillugit ullut 7.

Ingerlaneq 3: Sundhedsstyrelsi modul 5 (Ilaqtariinnut tunngasumik imigassamut katsorsaaneq) aamma modul 6 (Periutsit allat, ulloq unnuarlu najuulluni katsorsartinneq, katsorsaanerup naammassinera, Pitsaassutsimik ineriartortitsineq) nunatsinnut attuumassuteqartumik ilaqutaasunik katsorsaanermik ilallugu kiisalu katsorsartinnissamut innersuussisarneq, katillugit ullut 7.

7.2. Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik ilinniartitsineq

Atornerluisut Pingaarnertut Attavii katsorsartinnissamut isaaviupput. Suliassaat imm. 6.1-imi ersarinnerusumik nassuiarneqarput. Kissaataavoq siunissaq eqqarsaatigalugu nuna tamakkerlugu kommunini qitiusumik sulisoqalissasoq (atuarfinni, sullissivinni allani, sullivinni, ilaqutariinnut sullissivinni, inunnik isumaginnittoqarfinni miljømedarbejderillu akornanni) aammalu peqqinnissaqarfimmi. Pitsaanerpaajussaaq taakkunani tamani marlunnik sulisoqarnissaa. Siusinnerusukkut ilinniagaqarsimanermik piumasaqaateqartoqassanngilaq, ilinniarnertuutulli naammassisimaneq tunngavittut iluaqutaassaaq.

Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisa ilinniartitaanerat:

Ingerlaneq 1: Sundhedsstyrelsi modul 1 (Imigassamut tunngasut ilisaritinnerat) aamma modul 2 (piumassuseqalersitsilluni oqaloqatiginnineq) aamma allatut atornerluisuuneq nunatsinnilu pissutsit, katillugit ullut 7. Taamatut ilinniartitsineq Peqqissaanermik Ilinniarfimmit ingerlanneqarsinnaavoq.

7.3. Atornerluisunut siunnersortit tunngaviusumik ilinniartitaanerat

Atornerluisunut siunnersortit katsorsartinnissamut innersuussisarput atornerluinermullu orniguttarluni katsorsartinneq aamma tamaviaarnartumik sivikinnerusunik ingerlatsinerit namminneq ingerlattassallugit. Suliassaat imm. 6.3-mi ersarinnerusumik nassuiarneqarput.

Atornerluisunut siunnersortit tunngaviusumik ilinniartitaaneq:

Ingerlaneq 1, 2 aamma 3 imm. 7.1-imi nassuiarneqartutut.

Ilinniarnissamut isernissamut aallaavittut piumasaqaataavoq isumaginninnermi, perorsaanermi peqqinnissamullu tunngasuni akunnattumik sivisussusilimmik ingerlaqqilluni ilinniarsimaneq, assersuutigalugu inunnik isumaginninnermi siunnersortitut, perorsaasutut, tarnip pissusaanik ilinniarsimasutut aamma peqqinnissamut tunngasuni ilinniarsimaneq, allalli immikkut piginnaasallit ilinniarnissamut qinnuteqarsinnaapput. Atornerluisunik katsorsaasut namminersorlutik ingerlatsisut atornerluisunik katsorsaanermik suliaqassagunik atornerluisunik katsorsaasutut tunngaviusumik ilinniarneq aamma naammassisimassavaat.

7.4. Tunngaviusumik ilinniarneq uigullugu ilinniaqqinneq

Tunngaviusumik ilinniarneq atornerluinermik katsorsaansamut ilinniakkatigut naammattumik qaffasissusilimmik tunisisinnaanngilaq qamaniittuutunik imajaasannngikkaanni. Taamaattumik atornerluinermik katsorsaasut tamarmik katsorsaariaaseq neqeroorutigineqartoq naapertorlugu diplomitaarfiusumik siunissami ilinniaqqitsinneqartassapput. Tamatuma angunissaata tungaanut katsorsaaneq qamaniittuutunik imajaaffigineqartarnikkut ingerlanneqartassaaq.

Tulliini ilinniaqqinnissat innersuussutigineqarsinnaasut takussutissiissutigineqarput. Ilinniaqqinnissamik neqeroorutit sulisunut atornerluinermik orniguttarluni katsorsaanermik suliaqartussanut tunaartaqarput.

Taaguutaa	Imarisaa	Sivissusaa	Isernissamut piumasaqaatit
Eqqarsartaatsikkut katsorsaariaatsit ilisaritinneqarnerat	Eqqarsartaatsikkut katsorsaanermit, sakkusanut annertuumik atugaasunut katsorsaanermilu sunniiniutit tunngaviinik ilisarititsineq	Pikkorissarneq modulinut marlunnut ullunik 3-nik sivissusilinnut inissitaavoq, tassa katillugit ullut 6-it	Ilinniarnermi ingerlaqqinneq akunnattumik sivissusilik
Atornerluinermi eqqarsartaatsikkut katsorsaanermit susassaqarfiit akimorlugit pikkorissartitsineq	Pikkorissarnermi pineqarput eqqarsartaatsikkut katsorsaanermit tunngaviit, atornerluinermit eqqarsartariaatsip ilusaa, atornerluisunik katsorsaanermit katsorsaanerup kaammattuinerullu ingerlasarnerat kiisalu piginnaasat sungiasarneqarnerisigut utertooqqinnissap pitsaaliorneqarnerani tunngaviit. Aammattaaq sullitat kinaassutsimik akornusersuisunik nappaatillit katsorsarneranni immikkut ajornartorsiutaasartut ilinniartitsissutigineqarnerat	Pikkorissarneq modulinut sisamanut ullunik 3-nik sivissusilinnut inissitaavoq, tassa katillugit ullut 12-it	Ilinniarnermi ingerlaqqinneq akunnattumik sivissusilik, imaluunniit eqqarsartaatsikkut katsorsaariaatsit sullitanullu attaveqartarneq pillugit aallarniutaasumik ingerlatsisimaneq
Eqqarsartaatsikkut katsorsaariaatsit ilinniakkat akimorlugit ingerlaqqilluni pikkorissarneq	Eqqarsartaatsimik katsorsaariaatsinik ilinniartitsineq, nappaatit suussusaat immikkuullarissut sammillugit	Pikkorissarneq modulinut marlunnut ullunik 4-nik sivissusilinnut amma modulinut 2-nut ullunik 3-nik sivissusilinnut inissitaavoq, tassa katillugit ullut 14-it	Ilinniarnermi ingerlaqqinneq akunnattumik sivissusilik, imaluunniit eqqarsartaatsikkut katsorsaariaatsit sullitanullu attaveqartarneq pillugit aallarniutaasumik ingerlatsisimasut tamarmik

7.5. Atornerluisunut siunnersortit ilinniarnep uigoqqinnera

Ilaqutariinnik meerartalinnik atornerluinermit katsoraneq annertooujussuarmik pisariaqartinneqarmat kissaatigineqarpoq atornerluisunut siunnersortit tamatumunnga tunngasumik akuerisaasumik ilinniarnermik nangitsisimanissaat. Tamatumani pingaartumik eqqarsaatigineqarpoq meeraaqqerinermit siunnersortit ilinniarnep maanna nunatsinni Peqqissaanermit Ilinniarnep neqeroorutaareersoq kiisalu Ilaqutariinnut terapeutit ilinniarnep.

Taakkua saniatigut eqqarsartaatsimik katsorsaanermit diplomitaarluni ilinniarnep akuerisaasut amma piukkunnarluinnarput.

7.6. Qamaniittuutinin imajaaneq

Atornerluisut Pingaarnertut Attavii atornerluisunullu siunnersortit qamaniittuutinin imajaanissamik ingerlaavartumik neqeroorfigineqartassapput katsorsaanerup eqqortumik ingerlanneqarnera qulakkeerniarlugu, aamma periusissatut sinaakkusiussat toqqarneqartut naapertorlugit katsorsaanermi sulinerup ineriartortuarnissaa qulakkeerniarlugu. Naatsorsuutigineqarpoq qitiusumik sulisut nunap immikkoortuini atornerluinermik katsorsaanermi siunnersortinit qamaniittuutiminnik imajaaffigineqartassasut, taavalu nunap immikkoortuini atornerluisunut siunnersortit imminnut imajaaffigeqatigiittassasut imaluunniit Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivimmit imajaaffigineqartassasut.

Qamaniittuutinin imajaanissamut ilinniarfiit assigiingitsut arlaliupput, toqqaanissamullu apeqqutaavoq periuseq sorleq atorlugu qamaniittuutinin imajaasoqartassanersoq. Qamaniittuutinin imajaanermik ilinniarfitaaneq akuerisaasoq Peqqissaanermik Ilinniarfik aqqutigalugu nunatsinni siornatigut neqeroorutaasimavoq.

7.7. Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisut ilinniarnerup bacheloritut ilinniarnerup ilanngunneqarnissaa

Sulisut bacheloritut ilinniarfimasut, soorlu peqqissaasut, inunnik isumaginninnermi siunnersortit, perorsaasut ilinniarfittisullu katsorsartinnissamut neqeroorutitut paasiniaanissamut innersuussinissamullu salliusutut inissimasuukkajummata Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisut ilinniarnerup ilinniarfitaanerit taakku curriculumiattut ilanngunneqarnissaa pisariaqartinneqarlunnarpoq.

7.8. Ilinniarfitaanermi iliuutsit piviusunngortinnissaannut nangeqqinneqarnissaannullu pilersaarut

Illoqarfiit nunaqarfiillu annerusut tamarmik siunissami Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik sulisoqassapput. Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik ilinniarfittisineq pilersaarutip ukiuani siullermi inunnik 20-nik pikkorissartitsinikkut aallartinneqassaaq, kommunimit misileraaffiusumit qulinit peqqinnissaqarfimmiillu qulinit peqataaffigineqartumik. Kissaataavoq ukiup iliuuseqarfiusussap siulliup kingorna kommunimi misileraaffiusumi peqqinnissaqarfimmilu Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik sulisoqassasoq.

Pilersaarutip ukiuata aappaani pingajuanilu pingaarnertut attavinnik holdinik pingasunik ilinniarfittisineq kommunit sinnerinut/nunap imikkoortuinit neqeroorutigineqassaaq. Tamatuma kingorna ilinniarnerup pilersaarutip ukiuata sisamaanni aallarnertumik ukioq allortarlugu ukiulluunniit pingasut qaangiukkaangata neqeroorutaasarnissaa naatsorsuutigineqarpoq.

Atornerluisunut siunnersortinik ilinniarfittisineq pilersaarutip ukiuani siullermi aallartinneqassaaq, ingerlatsineq 1-3 bachelorinut 15-20-nut ukiup siulliup ingerlanerani neqeroorutigineqassamat. Atornerluisunut siunnersortitut ilinniarneq pilersaarutip ukiuisa aappaanni pikkorissaanerup ataatsip ingerlanneratigut nangingeqassaaq, pisariaqartitsisoqarpallu pilersaarutip ukiuisa tallimaanni.

Pingaarnertut attavinnik ilinniartitsineq najukkani ilinniartitsisinnaasunit ingerlanneqartoq pilersaarutip ukiuisa sisamaanni aallartinneqarsinnaasoq naatsorsuutigineqarpoq.

7.10. Ilinniartitsinermi iliuusissanut pilersaarut

- Pilersaarutip ukiuani siullermi Atornerluisut Pingaarnertut Attavii holdi ataaseq 20-nit peqataaffigineqartoq kommunimit misileraaffigineqartumeersunit nunallu immikkoortuani peqqinnissaqarfimmeersunit.
- Pilersaarutip ukiuisa aappaanni pingajuannilu atornerluisunut siunnersortitut 15-20-t ilinniartinneqassapput katsorsaavinnut/ namminersorlutik katsorsaanermik neqeroortartunut.
- Pilersaarutip ukiuisa aappaanni pingajuannilu Atornerluisut Pingaarnertut Attavii kommunit nunallu immikkoortuisa sinnerinut, holdit pingasut, tamatuma kingorna ilinniartitaaneq pisariaqartitsisoqartillugu ukiut 2-3 qaangiukkaangata.
- Pilersaarutip ukiuisa aappaanni siusissukkat Atornerluisunut siunnersortit eqqarsartaatsikkut katsorsaaneq pillugu nangitsillutik ilinniaqqissapput.
- Atornerluisunut siunnersortinut ilinniartitaanermi iliuutsit allat ataasiakkaarlugit pilersaarusioneqartassapput.
- Pilersaarutip ukiuisa sisamaanniit naatsorsuutigineqarpoq Atornerluisut Pingaarnertut Attavissaasa ilinniartitaanerat bacheloritut ilinniartitaanerni curriculimitut ilanngunneqassasoq.
- Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisut atornerluisunullu siunnersortitut atorfiit akissaasersorneqarnissaat isumaqatigiissutit attuumassuteqartut ataanni isumaqatiginninniutigineqassapput.

8. Piffissaliussatut pilersaarut aningaasaqarniarnerlu

8.1. Atornerluinerup annikinneruneratigut iluanaarutissanut sunniisumik

Atornerluinerup annikinnerunera inuiaqatigiinni suni tamani aningaasatigut iluanaarutaassaaq. Katillugit aningaasartuutit imigassamik peqquteqartumik naalliutitut tunngassuteqartuinnaat nunani killerni allani BNP-p 1-6%-erigaat naatsorsuutigineqarpoq, Kalaallit Nunaanni ukiumut aningaasartuutitut 152 aamma 827 mio. koruuninut naapertuuttut. Ullumikkut atornerluineq isigisarput naapertorlugu, isumaginninnermi annertooujussuarmik kinguneri ilanngullugit, aningaasartuutit piviusut taamatut naatsorsuuteqarnerup qaffasinnerpaaffiani inissisimanissaat ilimagineqarpoq.

*”Atornerluisunik katsorsaaneq, pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnullu iluaqutitariumaagassai” (Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, 2014) pillugit nassuiaammi nalilerneqarpoq *anguniagaqarluni iliuuseqarneq annertuumik iluanaarutissartaqartoq, Nunatsinni aanngajaarniutinik atornerluinermik annikillisisinnaasunik. Inuiaqatigiinnut iluanaarutissat annertupput, inunnut ataasiakkaanut ukiut inuuffigisassat amerlinerisigut, peqqissutsip inuunerullu naleqassusaata pitsaanerulernerisigut kiisalu inuttut atukkatigut kingornussat anigorneqarnerisigut peqqissutsikkullu inuttut naligiinnigissutsip annikillisinneqarneratigut (takujuk imm. 2.1).**

Iluanaarutissatut isigineqarput assersuutigalugu peqqinnissaqarfimmi nakorsarneqarnermut, isumaginninnermi ikiorsiissutitut, napparsimansutitut, siusinaartumik soraarnerussutisiaqalernermut, angerlarsimaffimmi ikiorteqarnermut, innarluutilinnut inissiisarfinnut aamma meeqqanut angerlarsimaffiup avataanut inissinneqartunut aningaasartuutissaagaluit pinngitsoortinneqartut, aammali ilinniarnit naammassineqartut amerlaneruneri, inuussutissarsiuteqartut amerlaneruneri, napparsimanikkut sulingitsoortartut ikinneruneri, sulinikkut isertitat amerlaneruneri, taamaalilluni akileraarutitigut isertitassat amerlaneruneri takuneqarsinnaassapput. Akerlianilli imigassat akitsuutaannit isertitat illuatungiliunneqassapput.

Aningaasaqarnikkut naatsorsuutit *”Atornerluisunik katsorsaaneq, pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnullu iluaqutitariumaagassai”* pillugu kisitsisit amerlanertigut nunanit allanit pim mata uani ilanngullugu Danmarki taava 2015-imi upernaakkut sulissutigineqarpoq kalaallit kisitsisaat aallaavigalugit aalajangiinissamut tunngaviusussat allaaserissallugit siunissami suliniutit pitsanngorsarnissaannut.

8.1.1 Atornerluisut pingasoriaammik amerlanerusunik kommuninit ikiuutisisarput

Atornerluisut innuttaasunut inersimasunut allanut naleqqiullutik pingasoriaammik amerlanerusunik kommuninit ikiorsiissutisisarput. Tamanna paasineqarsimavoq Danmarkimi kommunini, tassa inuit imigassamikpatsiseqartumik ajoquteqarlutik napparsimmavimmi uninngasartut imaluunniit imigassamut katsorsartissimasut, tassalu atornerluisuusut ilaat ersarinnerpaajusut. Kisitsisit minnerpaaffiiniippat, innuttaasut inersimasut allat akornanni aamma atornerluisoqarpoq. Imerajuttut ikiorsiissutitik amerlanerusunik aningaasartuutaanerusunillu ikiorserneqartarput, atornerluisunut ikiorsiissutitut aningaasartuutit ikiorsiissutitik atunerunermut naleqqiullugit nalinginnaasumik suli annertunerummata. Pingaartumik meeqqanut angerlarsimaffiup avataanut inissinneqartunut aningaasartuutit innuttaasunut inersimasunut allanut naleqqiullugit arfineq marloriaat sinnerlugu annertunerupput.

Isumaginninnermut tunngatillugu imminut nammassinnaanermik pilersaarummini "Ilaqutariittut inuuneq pitsaanerusoq" QeqqataKommuniata nassuiarsimavaa meeqqap angerlarsimaffiup avataanut inissinneqarnissaa aamma suliffeqanngittuaannarnissaa pinngitsoortikkaanni, angerlarsimaffiup avataanut inissiniikkut aningaasartuutissaagaluit 18 mio. koruunit kommunip aningaasartuutissaagalui pinngitsoortinneqartartut, aammalu suliffeqannginnermi inuunerup ingerlanerani annaasassaagaluit 10,5 mio. koruuniusut. Taakkununga ilanngunneqassaaq ilaqutariinni peqqissuni inuuneqarnerup sunniutai pitsaasut, inuttut atukkatigut kingornussat ajortut pinngitsoortinnissaannut periarfissiinerusut.

8.2 Atornerluinermik katsorsaanermut qanoq amerlatigisut ullumikkut atortarpavut

Peqqissutsimut Pitsaaliuinerullu Aqutsisoqarfimmi atornerluinermik katsorsaanermut aningaasartuutit amerliartuaarsimapput. Pingaartumik "Siusissukkut iliuuseqarneq"-mut peqataasut amerlanerujartortut katsorsarneqartalerput, aamma kommunit katsorsartinnissamut innersuuttagaat amerliartorput. 2013-imi aningaasanut inatsimmi atornerluinermut katsorsaanissamut 8,3 mio. koruunit akuersissutigineqarput, taavalu "Siusissukkut iliuuseqarneq"-mi peqataasunut atornerluinermut katsorsaanissamut 2,0 mio. koruunit akuersissutaallutik, katillugit 10,3 mio. koruunit. Taakkunanga kommunit 3,1 mio. koruunit aningaasalersorpaat. 2013-imi atukkat akuersissutinit 0,8 mio. koruunik amerlanerupput.

Taakkua saniatigut kommunit 2013-imut missingersuutiminni atornerluinermik najukkani katsorsaanissanut immikkoortitsisimapput.

8.3. Atornerluinermut akeqanngitsumik katsorsaanissamut piffissaliussassatut pilersaarut

Piffissaliussatut pilersaarutit tulliiniittut piffissamut 2015-imiit 2019-imut (takujuk Tabel 8.1) iliuusissat kapitalini siuliiniittuni allaaserineqartut naapertorlugit inissinneqarput.

Ukioq siulleq	
Aaqqissuussaaneq	Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik allaaserineqartutut suliassalik pilersinneqassaaq
	Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffik pilersinneqassaaq
	Atornerluinermik Ilisimasanik Katersiviup siulersuisussai toqqarneqassapput
	Kommunip misileraaffiusup suleqatiginissaanik pisussaaffiliisumik isumaqatigiissut suliarineqassaaq
	Kommunimi misileraaffiusumi nunap immikkoortortani katsorsaavik pilersinneqassaaq
	Kommunimi misileraaffiusumi peqqinnissaqarfiup suleqatiginissaanik pisussaaffiliisumik isumaqatigiissut suliarineqassaaq
	Katsorsartinnerup nanginneranut iliuusissatut pilersaarutit, kommunini peqqinnissaqarfimmilu iliuusaasussat, imarisassaat ersarissarneqassapput
	Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik Imigassaq Ikiaroorartullu pillugit Siunnersuisoqatigiinni ilaasortaataqalissaaq
Pitsaaliuineq	"Kalaallit Nunaanni imigassamut tunngasut iliuuseqarfigineqarnissaannut pilersaarut 2013-2019" naapertorlugu imigassamut tunngasuni pitsaaliuineq

	ingerlaqqissaaq
	"Inuuneritta"-p ataani hashi pillugu iliuusissatut pilersaarut suliarineqassaaq
	Imigassaaq pillugu inatsisissaaq nutaaq UPA 2016-imi tamatumaluunniit kingorna periarfissami qaninnermi saqqummiunneqassaaq
Atornerluinerup tamat isigalugit qulaajarneqarnera	Atornerluinerup tamat isigalugit qulaajarneqarnissaanut immersugassap nutserneqarnera kommunimilu misileraaffiusumi misilerarneqarnera
Katsorsartinnerup nanginnissaanut pilersaarut	Katsorsartinnerup nanginnissaanut pilersaarutip immersugassartaata kommunimi misileraaffiusumi misilerarneqarnera
Iliuusissatut pilersaarutit	Isumaginninnikkut iliuusissanut pilersaarutip immersugassartaa misilerarneqassaaq
	Katsorsaanissamik pilersaarutip nalunaarutigineqartarneranut immersugassaaq aamma peqqinnissaqarfimmut innersuussinermut najoqqutassat suliarineqassapput misilerarneqarlutillu
Katsorsaaneq	Ilaqutariit meerartallit "Siusissukkut iliuuseqarneq"-mut immikkut neqeroorfigineqartarnissaannik suliaqartussamik susassaqarfiit akimorlugit suleqatigiissitaliortoqassaaq
	Katsorsaasunut atornerluisuusunullu nakorsaasersuilluni katsorsaaneq pillugu ilitsersuusiorneq
	Acamprosat-inikaamma opoidhæmmerinik nakorsaasersuilluni katsorsaanermut qitiusumik nalunaarsuiffiliortoqassaaq
Ilinniartitaaneq	Atornerluisut pingaarnertut Attaviinik kommunimit misileraaffiusumeersunit aamma nunap immikkoortuani peqqinnissaqarfimmeersunit 20-nit peqataaffigineqartunik ilinniartitsineq
	Atornerluisunut siunnersortissanik 15-20-nit peqataaffigineqartunik ilinniartitsineq
	Atornerluisut Pingaarnertut Attaviisut atornerluisunullu siunnersortitut atorfiit akissaasersorneqarnissaat isumaqatigiissutit attuumassuteqartut ataanni isumaqatiginninniutigineqassapput
Ukiut aappaat	
Aaqqissuussaaneq	Kommunimi/nunap immikkoortuani iliuutsit ukiup naalernerani nalilersorneqassapput
	Katsorsaanernut assigiinngitsunut innersuussinissamut tunngaviusussat suliarineqassapput
	Kommunit sinnerisa suleqatiginissaannik pisussaaffiliisumik isumaqatigiissutit suliarineqassapput
	Nunap immikkoortuisa sinnerisa suleqatiginissaannik pisussaaffiliisumik isumaqatigiissutit suliarineqassapput
	Nunap immikkoortuini katsorsaaviit kommunit sinnerini pilersinneqassapput
Pitsaaliuineq	Aningaasanoorajunnermi iliuusissatut pilersaarut suliarineqassaaq
	Atornerluinermut tunngasunut inatsisissaaq UKA 2016-imi tamatumaluunniit kingorna periarfissami qaninnermi saqqummiunneqassaaq

	Aqqusinikkut angallannermut inatsisip iluarsartuunneqarnera Folketingimut ilimagineqarpoq saqqummiunneqassasoq
Atornerluinerup tamat isigalugit qulaajarneqarnera	Atornerluinerup tamat isigalugit qulaajarneqarneranut immersugassaq inaarutaasoq suliarineqassaaq
Katsorsartinnerup nanginnissaanut pilersaarut	Katsorsartinnerup nanginnissaanut pilersaarummut immersugassaq inaarutaasoq suliarineqassaaq
Iliusissatut pilersaarutit	Inunnik isumaginninnermi iliuusissatut pilersaarummut immersugassaq inaarutaasoq suliarineqassaaq
	Katsorsaanissamik pilersaarutit nalunaarutigineqartarneranut immersugassaq inaarutaasoq aamma peqqinnissaqarfimmut innersuussinermut najoqqutassat suliarineqassapput
Qammarsaaneq	Katsorsartinnissamut periarfissat nutaat pillugit paasissutissat suliarineqassapput
	Imigassamik ikiaroorartumillu atornerluisuunermut aningaasanoorajuttuunermullu imminut ikiornissamut atortussat suliarineqassapput
Katsorsaaneq	Ilaqutariinnut meerartalinnut "Siusissukkut iliuuseqarneq"-mik neqeroorut pilersinneqassaaq
	Kingunerluutit katsorsarneqarnerannut ilitsersuut peqqinnissaqarfiup suliarissavaa intranettikkullu pissarsiarineqarsinnaangortillugu
	Kingunerluutit annertussusaannut uuttuut (Gossip) misilerarneqassaaq orniguttarlutillu katsorsartittunut atulerlugu
	Kingunerluutit annertussusaannut uuttuut (WSA) misilerarneqassaaq uninngallutillu katsorsartittunut atulerlugu
Ikorfartoqatigiiffiit	Ikorfartoqatigiit katsorsaasumik ilaqartut ilaqanngitsulluunniit kommuni- ingelataani pilersinniarneqassapput atornerluisullu ikorfartoqatigeeqarneranik ilisimatillugit
Ilinniartitaaneq	Atornerluisut Pingaarnertut Attavii kommunit ilaannut marlun- nut, holdit marluk ilinniartinneqassapput
	Atornerluisunut siunnersortit katsorsaaviit sinnerinut, holdi ataaseq
	Atornerluisunut siunnersortit eqqarsartaatsikkut katsorsa- anermut ilinniarteqqinneqassapput
	Atornerluisunut siunnersortit ataasiakkaat ilinniartitaanerannut iliuusissat pilersaarusioneqassapput
Ukiut pingajuat	
Aaqqissuussaaneq	Kommunit/nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfiit sinnerini katsorsaariaaseq tamakkiisumik atuutilersinneqassaaq
Pitsaaliuineq	Akitsuusersueriaaseq akiusut ataatsimut nalingat naapertorlugu akissaatit iluarsagaasarnerrannut allangortinneqassaaq
Qammarsaaneq	Atornerluineq atornerluiner- mullu katsorsarneqartar- neq pillugit oqarasuaatik- kut attavik "Tassa" pilersinneqassaaq

Katsorsaaneq	Atornerluinermik Nuna Tamakkerlugu Nalunaarsuiffimmit uppernarsarneqartumik nakorsaasersuilluni katsorsaasarneq atuutilersinneqassaaq
Ilinniartitaaneq	Atornerluisut pingaarnertut ataavii kommunit kingullersaannut,holdi ataaseq ilinniartinneqassaaq
Ukiut sisamaat	
Aaqqissuussaaneq	Kommunit/nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfiit sinnerini katsorsaariaaseq tamakkiisumik atuutilersinneqassaaq
Katsorsaaneq	Ikiaroorartumik atornerluinermi kingunerluutinut uuttuut misilerarneqarlunilu atuutilersinneqassaaq
	Atornerluisut Pingaarnertut Attavissaasa ilinniartitaanerat bacheloritut ilinniartitaanerni curriculumitut ilanngunneqassaaq
Ukiut tallimaat	
Aaqqissuussaaneq	Atornerluinermik katsorsaanerup avataaniit naliliiffigineqarnera
Ilinniartitaaneq	Atornerluisut Pingaarnertut Attaviinik ilinniartitsineq holdi ataaseq ingerlanneqassaaq (tamatumalu kingorna pisariaqartitsinikkut ukiut marluk-pingasut qaangiunneranni)
	Atornerluisunut siunnersortit allat saniatigut ilinniartinneqassapput (pisariaqartitsinikkut)

Tabel 8.1 Atornerluinermut katsorsaanerup pilersaarutip atuutilersinneqarnissaanut piffissaliussatut pilersaarut

8.4. Atornerluinermut akeqanngitsumik katsorsaanerup atuutilersinneqarneratigut aningaasat pisariaqartitat

Aningaasat atornerluinermut katsorsaanerup immikkoortitassat amerlasoorujussuusorinarput, kapitali 2-mili takuneqarsinnaasutut iliuuseqarneq inuiaqatigiinnut imminut akilersinnaalluassaaq.

Iliuuseqarneq pilersaarutip ukiuani siullermi pisorpassuaqarfiussaaq, Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik pilersinneqassamat, ilinniartitsineq annertuumik ingerlanneqarluni aammalu pilersaarutip atuutilerneraniit ukiut siulliit pingasut ingerlaneranni Katsorsaaviit kommunini tamani pilersinneqassallutik. Tamatuma kingorna pilersaarutip ukiuisa sisamaat ingerlatsinermut pingaarnertut atornerneqassaaq, iliuuserlu tamaat pilersaarutip ukiuisa tallimaanni nalilersorneqarluni. Pilersaarut eqqarsaataasoq tamarmiutillugulu atuutilersinneqartariaqarpoq iliuuseq annertunerpaamik pissarsiviusappat.

Pilersaarummi anguniarneqarsimavoq atornerluinermik siunissami katsorsaasarnissami aningaasartuutit tamarmiutut ilanngunneqarnissaat, apeqqutaatinnagu susassaqarfiup sorliup aningaasartuutit taakkua nalinginnaasumik akilertarnerai. Tamatumani assersuutigineqarsinnaavoq pilersaarut naapertorlugu ilinniartitsinermi iliuusissat. Atornerluinermik katsorsaaneq Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup akisussaaffigaa, taamaattoq iliuusissat peqqinnissaqarfimmi pilersaarusiorneqartussat/ingerlanneqartussat aningaasalersornissaannut immikkoortitsisoqangilaq.

Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik pilersaarutip ukiuani siullermi siusissukkut Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmi peqqinnissaqarfimmiluunniit illusimalissaaq, ukiullu qiteqqunnerata missaani nammineq illusimmavissaminut nuussalluni. Katsorsaavimmi sulisut ataqatigiissaarisuunissartik ilitsersuisuunissartillu pissutigalugit ukiuni tamani angalangaatsiartarnissaat naatsorsuutigineqarpoq.

Atornerluinermik katsorsaaviit. Naatsorsuutigineqarpoq kommunimi misileraaffiusumi katsorsaavimmik pilersaarutip ukiuani siullermi pilersitsisoqassasoq, ukiuisa aappaanni katsorsaaviit marluk pilersinneqassasut, ukiuisalu pingajuanni kommunit sinnerini ataaseq pilersinneqassasoq. Katsorsaaviit atornerluinermut katsorsaasunik pingasunik sulisoqassapput katsorsaanermik ingerlatsisussanik aamma kommunimi illoqarfinni allani nunaqarfinnilu anginerusuni katsorsaajartortartussanik. Iliuutsip annertusiartornissaa naatsorsuutigineqarpoq neqeroorutip ineriartortinneqarnera ilutigalugu, kommunillu avataani katsorsartinnissamut innersuussisarneq annikilliertortillugu. Naatsorsuutigineqarpoq Peqqissutsimut Pitsaaliuinernullu Aqutsisoqarfillu suleqatigiinnissamik isumaqatigiissummi ilanngunneqarsinnaassasoq peqqinnissaqarfiup illuutai atortuulu atornerluinermut siunnersortinit Ilisimasanillu Katersiviup sulisuinit angalanerminnut atatilluguatorneqarsinnaassasut.

Atornerluinermik katsorsaaviit avataanni katsorsaaneq. Aningaasaqarniarnera ullivittut katsorsaanermik tunngaveqarneruvoq, maanna Katsorsaavik Nuuk-mi. Naatsorsuutigineqarpoq neqeroorut taanna akeeruppat sullissineq annertusissasoq, taamaammat ukiumut siullermut aningaasanik immikkut immikkoortitsisoqarpoq. Tamatuma kingorna naatsorsuutaavoq katsorsaanerit arlaqarnerusut najukkani neqeroorutigineqalerumaartut.

Paasissutissiinermi iliuutsit. Paasissutissiinermi iliuutsit akisuujusarput. Akeqanngitsumik katsorsartinnissamik neqeroorutip aammalu katsorsartinnerup iluaqutaaneranik paasissutissiinissamut tassungarpiq atugassanik immikkoortitsisoqarpoq.

Ilinniartitaaneq. Pilersaarummut tunngasuni ilinniartitaanernut tamanut aningaasanik immikkoortitsisoqarpoq. Ilinniartitaanerit pilersaarutigineqartut aqutigalugit piginnaasariligassat siamasissumik atorneqarsinnaassapput inunnik isumaginninnerup, ilinniartitaanerup peqqissutsimullu tunngasut iluanni.

Naliliineq. Naliliinissamuinnaq aningaasanik immikkoortitsisoqarpoq tamatuma siunnersortinit avataaneersunit tamakkiisumik ilaannakortumilluunniit ingerlanneqarnissaanut.

Naatsorsuutaavoq atornerluinermut katsorsartinnissamik pisariaqartitsineq ukiuni siullerni tallimani annertunerpaajussasoq, tamatumalu kingorna appariartulissasoq. Atornerluinermut katsorsaaviit aallartisarnernani pingasunik sulisoqartinneqassapput aamma allaffimmiumik/oqalutsimik ullup affaa sulisartussamik sulisoqassallutik. Katsorsaavik ataaseq pilersaarutip ukiuani siullermi, marluk ukiuisa aappaanni kingullerlu ukiuisa pingajuanni pilersinneqassapput.

Naatsorsuutigineqarpoq pisariaqartitsineq 2020-miit annikillilissasoq taamaalilluni katsorsaavinni Atornerluinermut katsorsaasut marluk pisariaqartitsinermut naammallutik. Tamatuma saniatigut naatsorsuutigineqarpoq katsorsaanerup ilaa internettikkut ingerlanneqarsinnaassasoq, taamaalilluni angalanissaagaluit ilaat pinngitsoortinneqarsinnaallutik. Katsorsaaviit ilaat siunissami immaqaa

atorunnaarsinneqarsinnaapput allaniit aamma Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivimmiit angalaffigineqartarnermik taarserlugit.

		Ukioq 1	Ukioq 2	Ukioq 3	Ukioq 4	Ukioq 5
Atornerluinermik Ilisimasanik Katersivik	Akademikerit 3(nakorsaaneq 1,siunnersortaaneq 1,AC1)aamma oqalutsi/allatsi 1	2.700	2.700	2.700	2.700	2.700
	Ineqarnermut akiliutit il.il.	180	360	360	360	360
	Pequtit, allaffissornermi atortut il.il.	500	300	300	300	300
	Angalanerit il.il.	150	250	250	250	250
	Paasissutissanik nalunaarsuiffik licensillu	250	50	50	50	50
	Ilinniaqqinneq/isuma- sioqatigiinnerit	50	150	100	100	100
	Assigiinngitsut (naqitat, ilusilersuineqil.il.)	300	300	300	300	300
Katillugit		4.130	4.110	3.990	3.870	3.750
Nuna Tamakk. Nalunaarsuiffik	Siunnersortinik ikiorteqarneq	300	300	200	200	200
Katillugit		300	300	200	200	200
Siulersuisut	Ukiumut ataasiarluni imminut tikilluni ataats.	100	100	100	100	100
	Assigiinngitsut	10	10	10	10	10
Katillugit		110	110	110	110	110
Suleqatigiinnissa mik isumaqatigiissutit	2015 komm. misiligutaasoq,2016 allat	150	50	50	50	50
Katillugit		150	50	50	50	50
Atornerluisunut katsorsaaviit	3 AS-it/katsorsaavik	750	4.500	6.000	6.000	6.000
	½ allatsi	200	600	800	800	800
	Ineqarnermut akiliutit il.il.	180	1.080	1.440	1.440	1.440
	Pequtit il.il.	300	600	900	500	500

	Najukkami kats. (angalanerit, najugaqarneq ullormusiat il.il.)	250	1.250	2.000	2.000	2.000
	Ilinniaqqinneq	-	200	400	400	400
	Ass. (aaqqissuussinerit, naqitat, ilusilers.il.il.)	50	150	200	200	200
Katillugit		1.730	8.380	11.740	11.340	11.340
Pitsaaliuineq	Iliuusissatut pilersaarut hash	-	-	-	-	-
	Iliuusissatut pilersaarutaningaasano orajunneq	-	-	-	-	-
	Imigassat pillugit inatsit nutaq	-	-	-	-	-
	Atornerluinermut inats.	-	-	-	-	-
	Aqq. angall. Inatsisip iluarsartuunna	-	-	-	-	-
	Akitsuusersueriaatsip allanngortinna	-	-	-	-	-
	Paasissutissiissutissat (naqitat, ilusilersuineq)	200	400	400	400	400
Katillugit		200	400	400	400	400
	Atornerluinermik qulaajaaneq (misiligut, atuutilersinna)	100	100	50	-	-
	Katsors. nanginna:(Suleqaatigi issitat, misiligut, atuutilersinna)	150	150	100	-	-
	Isumaginninnermi ili- uusissatut pilers. (misiligut, atuutilersinna)	100	150	50	-	-
	Peqqinnissaqarfimmut innersuuss. pilersaarut najoqqutassallu	100	150	50	-	-
Katillugit		450	550	250	-	-
Katsorsaaneq	Ullivimmi katsorsaaneq	11.000	11.000	9.500	7.000	7.000
	Suleqatigiissitat ila- qutariinnut meerartalin- nut imm. neqeroorut	50	50	-	-	-

	Ilaqutariinnut meerart. immikkut neqeroorut	100	1.500	1.500	1.500	1.500
	Kingunerl. katsorsaan.	150	150	100	100	100
	Kingunerluutit hash				100	100
	Nakorsaasers. kats.	50	100	150	150	150
	Ikorfartoqatigiinnut atugassat	100	100	100	100	100
Katillugit		11.450	12.900	11.350	8.950	8.950
Paasissutissiineq	Nakorsaasers. kats.	100	30	30	30	30
	Nuna tamakkerl. oqarasuaatikkut saaffissaq		100	200	200	200
	Atornerluinermik kats.	1.000	1.500	500	500	500
	Imminut ikiornermi atortussat	500	250	50	50	50
	Kingunerluutinik katsorsaaneqaamma naatsorsueriaaseq	150	100	100	100	100
Katillugit		1.750	1.980	880	880	880
Ilinniartitaaneq	Holdi 1 APA-t, peqataasut 20-t	550	1.650	1.100	550	550
	Holdi 1AK-t peqataasut 15-20	1.650	1.650	-	-	(1.650)
	Eqqarsartaatsikkut katsorsaanermi nangitsilluni ilinniarneq	-	550	-	-	-
	APA-tut Bacheloritutilinniarneq	-	-	500	1.000	1.000
	Atuunnermut tapitAPAAamma AK	-	500	1.000	1.300	1.300
Katillugit		2.200	4.350	2.600	2.850	4.500
Naliliineq	Misiliineq nalilersorn.	50	250	-	-	-
	Naliliineq, Atornerluisunik katsorsaaneq	-	-	-	-	500
Katillugit		50	250	-	-	500
Ataatsimut katinneri		22.520	33.380	31.570	28.650	30.180
Neqeroorut Namminersorlutik Oqartussani pisussaaffimmi maannakkut akigitinneqartoq*		10.800	10.800	10.800	10.800	10.800
Pilersaarutip pisariaqartitai piviusungussappat		12.720	23.480	21.670	18.750	20.280

Tabel 8.2. Atornerluisunik katsorsaanissamik neqeroorutit missingersuutitaat pilersaarutip ukiuini siullerni tallimani

*2014-imi ator neqarsimasut tunngavigissagaanni. Periarfissaq aningaasaliissutit pioreersut atorlugit ilassutissat AIS-2016 sioqqullugu paasineqarsinnaapput.

2014-imi kontumi 34.11.05-imi (imigassamik ajornartorsiuteqartunut katsorsaaviit) ator neqarput 9,9 mio. kr. Taakkununga ilanngunneqassapput Inuunerittamit 0,5 mio. kr. ilinniartitaanermullu 4,4 mio. kr. Peqqinnissaqarfiullu piareersaatitut sammisamut ilaqutariinnik katsorsaanermut atorsimallugit 0,8 mio. Kr. kisisannili ingerlaqqinnissaanut qulakkeer neqartariaqarlutik 2015-ip qeqqanit neqeroorutip allap ilimanartumik 2016-imi atulertussap tungaanut. kommunit atornerluisunik katsorsaanissanut pisisimapput 3,8 mio. kr.-inut tassungalu ilanngullugu kommunit ataasiakkaat namminersortunit atornerluinermik katsorsaanermut naliler neqarsinnaanngitsut atorsimavaat..

8.5. Naggataarutaasumik oqaaseqaatit

”Nuna tamakkerlugu pilersaarut siunissami atornerluinermut katsorsaasarneq pillugu siunnersuut”-ip ilisimatusarneq tunngavigalugu nassuiarpaa katsorsaasarneq ataatsimut imigassamik hashimik aningaasanoornermillu atornerluisarneq. Anguniagaq tassaavoq atornerluinerit piaarnerpaamik paasineqarnissaat atornerluisut ilaqutaallu ikiorneqarniassammata.

Pilersaarut naalakkersuisut isumaqatigiissutaannik eqqortitsiluinnarpoq pilersissallugu Kalaallit nunaat naligiissumik atugassaqarfiusoq, timikkut anersaakkullu inunnut nukittuunut sinaakkusiisoq. Innuttaasooq qitiutinneqarpoq isumaqarlunilu siunissami atornerluisooq katsorsaanermik nikerarsinnaasumik neqeroorfigineqarsinnaasooq atornerluisup angerlarsimaffianut qanittumi. Katsorsartereernerup naammassinerata kingorna ilalernerqarsinnaasooq pisariaqarfiagut neqeroorummik ataqatigiissaakkamik peqqinnissaqarfiup kommunillu najugarisap akornanni.

Pilersaarut siunnersuutitut saqqummiunneqarpoq, AIS 2015-imi aningaasanik atugassanik immikkoortitsisoqarsimangimmat.

Inuiaqatigiit tamarmiusut iluaqutigissavaat aamma aningaasaqarnikkut ikinnerusut atornerluisuuppata. Iluaqutissat qaninnerusut tassaapput: Inuttut atukkat kingornussat ajortut kipitinneri, amerlanerit ilinniagaqalartut, amerlanerillu sulisinnaalissasut, ullut napparsimaffiusut sulinningitsoornerillu ikilisut, tapiissutit ikinnerulernerit, inissiisarnerit ikilisut, ajunaarnerit ikinnerulertut, kinguaassiutitigut atornerluinerit ikinnerulernerit, sakkortuuliernerit ikinnerulertut allallu pinerliisarnerit ulorianartut ikinnerulertut inuunertunerulerneq, peqqinnerulerneq siunissarlu eqqarsaatigalugu aningaasartuutit peqqissaanermi ikinnerulertut.

”Nuna tamakkerlugu pilersaarut siunissami atornerluinermut katsorsaasarneq pillugu siunnersuut” nammineq annertuumik sunniutissaata saniagut inuiaqatigiit peqqinnerulernerannut ilorrisimaarnerulernerannullu aamma mikingitsumik sunniuteqassaaq Namminersorlutik Oqartussat suliniutaanni kommuninilu isumaginninnermi, inuussutissarsiuteqarfinni ilinniagaqarfinnilu.

9. Najoqqutarisat

COPELAND, J., FREWEN, A. & ELKINS, K. 2009. Management of cannabis use disorder and related issues - a clinician's guide. Sydney: National Cannabis Prevention and Information Centre, University of New South Wales.

PEQQISSUTSIMUT NAALAKKERSUISOQARFIK 2012. Imigassamik atornerluinermut katsorsarneqartarnermut siunissami neqeroorutissat pillugit nassuiaat. Nuuk: Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik.

PEQQISSUTSIMUT NAALAKKERSUISOQARFIK 2013. Kaaallit Nunaanni imigassanut tunngasuni iliuusissatut pilersaarut 2013 – 2019. Nuuk: Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik.

PEQQISSUTSIMUT ATTAVEQARNERMULLU NAALAKKERSUISOQARFIK 2013. Kræfti pillugu pilersaarummut siunnersuut 2013 UKA 2013. Nuuk: Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik.

PEQQISSUTSIMUT ATTAVEQARNERMULLU NAALAKKERSUISOQARFIK 2014. Atornerluisunik katsorsaaneq, pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnullu iluaqutitariumaagassai UPA 2014. Nuuk: Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik.

KATSORSAAVIK NUUK 2013. Ukiumoortumik nalunaarussiaq 2012. Nuuk: Katsorsaavik Nuuk Aps.

LARSEN, C. & ET AL 2013. Harmful alcohol use and frequent use og marijuana among lifetime problem gamblers and the prevalence of cross-addictive behaviour among Greenland Inuit: evidence from the Cross-sectional Inuit health in transition Greenland survey 2006-2010. *Int J Circumpolar Health*, 72.

NATIONAL INSTITUTE OF HEALTH AND CARE EXCELLENCE 2011. Alcohol dependence and harmful alcohol use quality standard. *NICE quality standards [QS11]* London: NICE.

SUNDHEDSSTYRELSEN 2006. Alkoholbehandling - en medicinsk teknologivurdering. København: Sundhedsstyrelsen.

